

Що має знати депутат місцевої ради

Книга III

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Київ – 2016

УДК
ББК
С

Редакція – авторська
Над виданням працювали:
Іван Лопушинський
Юрій Гаврилюк
Андрій Странніков
Олександр Солонтай
Любомир Грицак

Технічна підтримка Наталія Спиця

Що має знати депутат місцевої ради : Книга III.
Бюджетний процес на місцевому рівні. – К.: 2016. – С. 222.

Цей посібник призначено для депутатів місцевих рад. Видання, що ви тримаєте в руках, – третє в серії “Що має знати депутат місцевої ради”. Тут висвітлюються питання організації бюджетного процесу в Україні на основі нових Бюджетного та Податкового кодексів. Ви прочитаєте про бюджетний устрій нашої держави, дізнаєтеся про принципи формування місцевих бюджетів. Ми зорієнтуємо вас щодо структури їх дохідної та видаткової частин, розкажемо про загальні засади встановлення та справляння місцевих податків і зборів.

Завдання книжки – озброїти депутатів місцевих рад як теоретичними знаннями, так і практичними інструментами бюджетного процесу. Це дозволить їм ще більш ефективно спрямувати свою діяльність на задоволення інтересів і потреб територіальних громад.

Серія книжок “Що має знати депутат місцевої ради” видається в рамках проекту “Місьцеве самоврядування. Крок до ефективності”, що реалізується **Інститутом Політичної Освіти** у партнерстві з **Представництвом Фонду Конрада Аденауера** в Україні.

ISBN

© Інститут Політичної Освіти, 2016

ПЕРЕДМОВА

В умовах економічної кризи одним із головних інструментів впливу держави на політичні, економічні та соціальні процеси є бюджет. Бюджет – це потужний інструмент політики, що кардинально впливає на соціальний розвиток, ухвалення ж бюджетних рішень є невід’ємним складником публічного управління. У публічному управлінні бюджет слугує інструментом ухвалення рішень, за допомогою яких визначаються пріоритети та цілі, розробляються програми оперативної діяльності та здійснюється контроль.

Неефективність фінансових механізмів подолання соціально-економічної відсталості та системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів посилює диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів, перешкоджає модернізації економіки, налагодженню гармонійної взаємодії центру й регіонів, що призводить до різного рівня та якості життя населення країни залежно від місця його проживання. У суспільстві спостерігається високий рівень диференціації доходів населення, податки не сприяють розвитку економіки, а заганяють її в «тінь», не стимулюється вітчизняне виробництво та внутрішній споживач.

Водночас в умовах сьогодення ресурси бюджетів усіх рівнів є недостатніми навіть для мінімального задоволення інтересів громадян України, що зумовлює пошук альтернативних методів управління бюджетним процесом і нових механізмів публічного управління, які б дали змогу отримати максимальний результат від витрачання бюджетних коштів. Особливого значення при цьому набуває питання ефективного використання ресурсів місцевих бюджетів, що постає вагомим чинником підвищення рівня управління економікою та одночасно фінансового забезпечення повноважень державних і місцевих органів влади в процесі виконання зобов’язань, визначених чинним законодавством нашої держави. Саме тому проблема ефективного перерозподілу повноважень між центром, регіонами та органами місцевого

самоврядування, а також відповідних бюджетних ресурсів для їх реалізації з часу відновлення незалежності України залишається надзвичайно актуальною.

Незбалансованість дохідної та видаткової частин бюджету призводить до значного погіршення якості й кількості наданих суспільству послуг державними та місцевими органами влади. Відсутність ефективного середньострокового та стратегічного планування в бюджетному процесі України є основним чинником недофінансування галузей соціально-культурної сфери, інвестиційних проектів та причиною неефективної роботи більшості бюджетних закладів. Серед місцевих органів влади поширеною є утриманська бюджетна політика, у сфері ж управління місцевими бюджетними ресурсами існує низка таких проблем, як невміння місцевої влади реалізовувати прихований податковий потенціал відповідної території, ефективно управляти економічною діяльністю на місцях та непрозорість в адмініструванні окремих податків. У той же час в умовах нестачі фінансових ресурсів проблема оптимального перерозподілу повноважень та бюджетних коштів між центральними й місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування потребує проведення детального аналізу в контексті підвищення ефективності бюджетної системи.

Останніми роками, що передували Революції Гідності, втручання центральних органів в управління бюджетними ресурсами місцевих бюджетів та маніпулювання місцевими коштами на єдиному казначейському рахунку було стало звичайним і систематичним. Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування позбавлялися можливості розпоряджатися власними коштами, зазнавали збитків з вини держави, втрачали стимули до наповнення місцевих бюджетів, оскільки кошти, залучені ними за рахунок місцевих податків і зборів, вилучалися на погашення заборгованості державного бюджету, місцеві ж органи влади не могли використовувати їх для забезпечення життєдіяльності власної громади, мешканці не

отримували належних їм бюджетних послуг. Такий стан справ був неприхованим нівелюванням владою юридичної автономії та порушенням прав місцевих бюджетів, фактично «ручним» режимом управління ресурсами місцевих бюджетів.

Таким чином, децентралізація бюджетної системи України та міжбюджетних відносин в умовах сьогодення виходить на перший план, оскільки це є однією з умов фінансової незалежності та життєздатності місцевих органів влади. Децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку відповідної території, фіскальна ж децентралізація сприяє забезпеченню суспільними послугами населення шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з місцевими потребами й уподобаннями.

Завдяки ухваленим наприкінці 2014 р. змінам до Бюджетного та Податкового кодексів України органам місцевого самоврядування було передано додаткові бюджетні повноваження, за ними закріплено стабільні джерела доходів для їх реалізації. Водночас запроваджено новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування всіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя.

Одночасно розширено джерела формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі їм окремих доходів державного бюджету: 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки. До місцевих бюджетів наразі також зараховується 80% екологічного податку (раніше – 35%), запроваджено новий акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання у сфері роздрібно́ї торгівлі підакцизних товарів за ставкою 5% від вартості підакцизних товарів (з податком на додану вартість).

У місцевої влади вперше з'явився реальний інтерес до локальної боротьби з нелегальним виробництвом та обігом, а

також контрабандою підакцизних товарів з метою наповнення власних бюджетів. Розширилася також сфера оподаткування майнових податків: зменшено обсяги пільгових площ нерухомого майна, до бази оподаткування включено нежитлове майно, запроваджено транспортний податок. Водночас змінами до Податкового кодексу України органам місцевого самоврядування розширено права самостійно визначати ставки місцевих податків та зборів і встановлювати пільги з їх сплати, що підвищило їх фіскальну незалежність.

Нині важливим інструментом підтримки місцевого самоврядування став Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), що утворений відповідно до статті 24-1 Бюджетного кодексу України. Саме тому є потреба визначити реалістичні джерела його наповнення та інфраструктурної субвенції для об'єднаних територіальних громад. Створення ДФРР є однією з умов прискорення соціально-економічного розвитку регіонів України, переведення державних інструментів розвитку регіонів на нову основу, відхід від старої практики фінансування виключно будівництва все нових об'єктів, передусім бюджетної сфери, які домінували в переліках фінансування за кошти субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів, субвенцій на соціально-економічний розвиток окремих територій, державних цільових програмах. Створення ДФРР дозволяє започаткувати в Україні фінансування проектів регіонального розвитку на конкурсній основі та відповідно до регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації.

Саме такий підхід до вирішення проблем територіальних громад, на наше глибоке переконання, спричинить створення фінансово потужних місцевих бюджетів, а значить дасть можливість досягти бажаного результату для всієї системи місцевого самоврядування – суттєвого збільшення показників життєдіяльності та життєзабезпечення людини і через неї – усього суспільного добробуту.

Таким чином, на сучасному етапі становлення економіки

України зроблено значний крок вперед в проведенні реформи міжбюджетних відносин, ухвалено відповідні зміни до законодавства, змінено механізми бюджетного фінансування та вирівнювання. Водночас місцеві ради та громади виявилися не цілком готовими до змін, особливо це стосується процесу об'єднання громад та встановлення ставок податків і розподілу коштів в умовах нової системи вирівнювання.

Саме тому особливої уваги в умовах сьогодення потребує навчання депутатів місцевих рад, у тому числі й з бюджетних питань, оскільки обратися депутатом – це ще не означає бути справжнім депутатом. У цьому зв'язку пропонується посібник навчить депутатів місцевих рад, як правильно формувати бюджети та планувати видатки громад, підкаже, де треба шукати додаткові ресурси для поповнення місцевих бюджетів, як проконтролювати та не допустити зловживання з грошима громад під час будівництва, у житлово-комунальній сфері, при закупівлях та тендерах тощо.

Колектив авторів.

Konrad
Adenauer
Stiftung

РОЗДІЛ І

**БЮДЖЕТ І БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ В УКРАЇНІ.
ПРОЦЕДУРА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ**

Структура бюджетної системи України

Зміст і структура бюджетного процесу

Бюджетний регламент

Розгляд та затвердження Верховною Радою України

Державного бюджету України

Бюджетна система України складається з державного та місцевих бюджетів.

Відповідно до статті 5 Бюджетного кодексу, **місцевими бюджетами** (схема 1.1) є:

- ✓ бюджет Автономної Республіки Крим;
- ✓ обласні бюджети;
- ✓ районні бюджети;
- ✓ бюджети місцевого самоврядування (бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст, районів у містах).

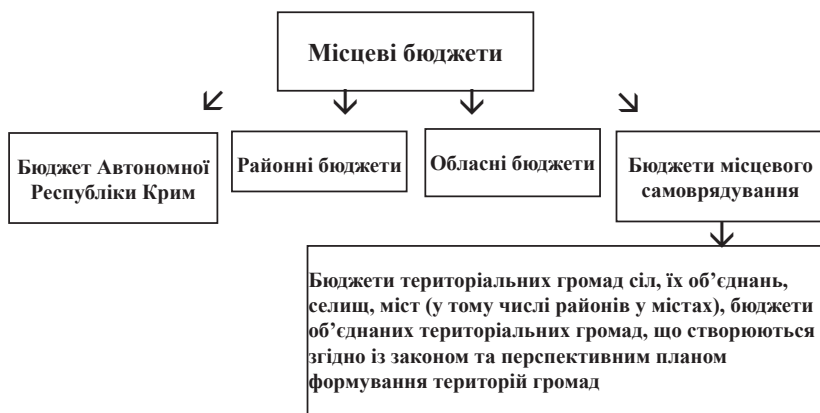

Схема 1.1. Структура місцевих бюджетів

Зміст і структура бюджетного процесу

Організація бюджетного процесу в Україні здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу, рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим (АРК), місцевих рад та їх виконавчих органів у межах чинного законодавства.

Бюджетний процес – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

У сучасній економічній літературі існує єдиний погляд на визначення змісту бюджетного процесу – це процес складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів усіх рівнів.

Визначення бюджетного процесу в українському законодавстві дається більш розширено, оскільки процедура бюджетного процесу починається зі складання бюджету і закінчується затвердженням звітів про їх виконання.

Усі стадії бюджетного процесу повторюються систематично, щороку. У цьому втілюється принцип щорічності бюджету. Бюджет складається і затверджується на рік, що має назву бюджетного року або бюджетного періоду. В Україні він збігається з календарним роком: з 1 січня до 31 грудня. У Франції, Бельгії, Швейцарії бюджетний рік також збігається з календарним. Водночас слід зазначити, що не в усіх країнах цей період збігається з початком року. Так, у Великій Британії, Канаді, Японії він починається з 1 квітня, в Італії – з 1 липня, в США – з 1 жовтня.

Перші три стадії в структурі бюджетного процесу, а саме: **складання, розгляд і затвердження являють собою бюджетне планування.**

Бюджетне планування є комплексом організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів із визначення доходів і видатків бюджетів у ході їх складання, розгляду та затвердження.

Бюджетне планування базується на таких завданнях, що

стоять перед органами, на які покладено функцію складання проекту бюджету:

- визначення реальної величини доходів, які слід мобілізувати в наступному бюджетному періоді;
- обґрунтованість і визначення розмірів бюджетних видатків за кожним напрямком;
- збалансування бюджету.

Принципи бюджетного планування здебільшого визначаються принципами побудови бюджетної системи.

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах:

1) принцип єдності бюджетної системи України – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

2) принцип збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період;

3) принцип самостійності – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети;

4) принцип повноти – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

5) принцип обґрунтованості – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

6) принцип ефективності та результативності – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням (далі – гарантовані послуги), при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

7) принцип субсидіарності – розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на потребі максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

8) принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

9) принцип справедливості і неупередженості – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

10) принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного та місцевих бюджетів.

Бюджетний регламент

Бюджетний процес повинен регулюються бюджетним регламентом.

Бюджетний регламент – документ, у якому визначаються порядок і терміни складання, розгляду і затвердження бюджету, а також організація його виконання.

Бюджетний регламент:

- визначає чітке розмежування функцій між органами державної влади і державного управління;
- установлює всю документацію, що використовується в бюджетному процесі;
- визначає особливий порядок виконання бюджету в разі його несвоєчасного затвердження;
- визначає відповідальність органів за порушення бюджетного регламенту:
 - а) виконавчої влади – за неякісний проект бюджету і несвоєчасно поданий;
 - б) законодавчої влади – за порушення встановлених термінів розгляду і затвердження бюджету;
 - в) Міністерства фінансів – за нецільове використання бюджетних коштів.

Наявність затвердженого бюджетного регламенту в державі – найбільш актуальне завдання для організації бюджетного процесу.

Таблиця 1.1

Календарний план складання проекту державного бюджету України, його розгляду та ухвалення
(згідно з нормами Глави 27 Закону України “Про Регламент Верховної Ради України”)

Подія	Відповідальний	Терміни
Прийняття постанови щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет та подання його Верховній Раді	Кабінет Міністрів України	не пізніше 15 вересня
Представлення Міністром фінансів України на пленарному засіданні Верховної Ради проекту закону про Державний бюджет України	Міністр фінансів України	не пізніше 20 вересня
Розгляд проекту закону про Державний бюджет народними депутатами, а також у комітетах, депутатських фракціях та групах Верховної Ради України	Комітети, депутатські фракції та групи Верховної Ради України	не пізніше 1 жовтня
Підготовка висновків та пропозицій проекту закону про Державний бюджет України	Комітет Верховної Ради України з питань бюджету разом з Кабінетом Міністрів України	не пізніше 15 жовтня
Прийняття проекту закону про Державний бюджет України в першому читанні	Верховна Рада України	не пізніше 20 жовтня
Подання Верховній Раді України доопрацьованого проекту закону про Державний бюджет України	Кабінет Міністрів України	не пізніше 3 листопада
Друге читання Верховною Радою України проекту закону про Державний бюджет України	Верховна Рада України	не пізніше 20 листопада
Третє читання Верховною Радою України проекту закону про Державний бюджет України	Верховна Рада України	не пізніше 25 листопада
Прийняття Закону про Державний бюджет України	Верховна Рада України	до 1 грудня

Закон України “Про Державний бюджет України” та його зміст

Закон про Державний бюджет України приймається щороку і діє впродовж бюджетного року.

1. Законом про Державний бюджет України визначаються:

1) загальні суми доходів, видатків та кредитування державного бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);

2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету у відповідному бюджетному періоді, державного і гарантованою державою боргу на кінець відповідного бюджетного періоду, граничний обсяг надання державних гарантій, а також повноваження щодо цих гарантій відповідно до статті 17 Бюджетного кодексу України;

3) доходи державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);

4) фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);

5) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету за бюджетною класифікацією з обов’язковим виокремленням видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку, уключаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями (у додатках до закону);

6) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до закону);

7) розмір оборотного залишку коштів державного бюджету;

8) розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період;

9) розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період;

10) перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів), із зазначенням кредиторів, загальних обсягів кредитів (позик) та обсягів їх залучення у відповідному бюджетному періоді в розрізі бюджетних програм (у додатку до закону);

11) додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

2. У законі про Державний бюджет України видатки та кредитування за головними розпорядниками коштів державного бюджету мають бути деталізованими за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету, за групами функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету та окремими категоріями економічної класифікації видатків бюджету і класифікації кредитування бюджету.

РОЗДІЛ II

ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Для виконання своїх завдань муніципальні утворення повинні мати достатні фінансові і матеріальні ресурси, а також мати право самостійного управління і розпорядження цими ресурсами. Одним із найважливіших у відношенні власних ресурсів є право на самостійне формування, ухвалення та виконання місцевого бюджету.

Формування бюджету – це процес коротко-, середньо- і довгострокового планування доходів і видатків, що неможливе без закріплених на довгостроковій основі дохідних джерел місцевих бюджетів.

Бюджет – це головний інструмент проведення соціально-економічної політики, оскільки бюджетна політика повинна сприяти сталому і ефективному економічному розвитку. Відповідно до цілей економічної політики, уряд країни визначає для себе пріоритетні завдання бюджетної політики.

Формування політики – це:

- ✓ *визначення пріоритетів;*
- ✓ *виявлення специфічних місцевих проблем та обмежень;*
- ✓ *розроблення економічної перспективи;*
- ✓ *дотримання ключових принципів реформування.*

Умовно бюджетну політику щодо бюджетів місцевого самоврядування можна поділити на державну і місцеву. Відповідно до принципу єдності бюджетної системи України держава через місцеві бюджети реалізує загальнодержавну соціальну політику.

Державна політика реалізується через законодавство про місцеве самоврядування, галузеве законодавство, бюджетне законодавство та загальнодержавні фінансові нормативи бюджетної забезпеченості для місцевих бюджетів. Відомо, що місцеві органи влади в процесі формування бюджетів обмежені в своїх діях законодавством, але, своєю чергою, мають достатній

простір для формування власної політики. В умовах формульного порядку розподілу міжбюджетних ресурсів кращих результатів досягає та територія, що має власну цілеспрямовану ефективну політику.

Бюджетна політика на місцевому рівні – це офіційно визначені органом місцевого самоврядування цілі і напрямки розвитку бюджетних відносин та методи їх реалізації.

Бюджетна політика – це заяви, зроблені політиками для конкретизації їхньої філософії фінансового управління. У широкому розумінні політика – це офіційна позиція органів місцевого самоврядування для підтримки реалізації фінансових цілей. Політика створює рамки для фінансового управління і спрямовує фінансистів у веденні фінансових справ органів місцевого самоврядування.

Важливим документом, що визначає бюджетну політику на місцевому рівні, є програма економічного та соціального розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

У програмі економічного та соціального розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці на наступний рік (або кілька років) має бути відбито:

1. Аналіз соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці за попередній і поточний роки та характеристика головних проблем розвитку її економіки та соціальної сфери.

2. Стан використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, екологічна ситуація.

3. Можливі шляхи розв'язання головних проблем розвитку економіки і соціальної сфери.

4. Цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку в наступному році (роках).

5. Система заходів органів місцевого самоврядування щодо реалізації соціально-економічної політики з визначенням термінів виконання та виконавців.

6. Основні показники соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці (за кожним із напрямків).

7. Дані про отримання та використання доходів від розпоряджання об'єктами права комунальної власності, ефективності використання об'єктів права комунальної власності, показники розвитку підприємств та організацій, що є об'єктами права комунальної власності.

8. Місцеві програми.

Поточна бюджетна політика визначає обсяг бюджету, балансові показники, обсяг резервного фонду і розподіл ролей між різними бюджетними чинниками.

Місцеву бюджетну політику можна поділити на регіональну (визначені в межах наявних повноважень напрямки соціально-економічного розвитку області, району, принципи міжбюджетних відносин на зазначених територіях) та політику конкретного органу місцевого самоврядування.

Процес розроблення бюджетної політики на наступний рік повинен починатися набагато раніше від процесу складання самого бюджету. Документально бюджетна політика фіксується в програмі економічного та соціального розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці, окремих програмах та рішеннях.

Процес формування бюджетної політики на наступний рік включає:

✓ визначення головних проблем розвитку економіки та соціальної сфери на основі аналізу соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці за попередній і поточний роки;

✓ визначення головних проблем розвитку бази доходів та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів на основі аналізу виконання бюджету за минулий рік;

✓ аналіз виконання соціальних програм, що фінансуються з бюджету;

✓ вивчення законодавчої та нормативної бази, що впливатиме на формування і виконання бюджетів наступного року;

✓ вивчення реальних потреб населення в бюджетних послугах та тенденцій трансформації їх структури в майбутньому;

✓ ухвалення в межах наявних повноважень рішень щодо розширення бази надходжень: установлення ставок податків і зборів, пільг та інших економічних пріоритетів;

✓ розроблення та затвердження заходів з реформування мережі бюджетних установ та структури послуг, що вони надають;

✓ визначення напрямків розвитку підприємств комунальної власності та підвищення ефективності управління ними;

✓ унесення коректив до довгострокових програм, розгляд і ухвалення нових програм на наступний рік та визначення пріоритетних напрямків витрачання бюджетних коштів в умовах обмеженого фінансування;

✓ визначення напрямків ефективного використання коштів відповідного місцевого бюджету: об'єднання коштів з коштами інших бюджетів для виконання спільних програм або передачі коштів у вигляді субвенції.

Запорукою успіху місцевої бюджетної політики є її прозорість, відкритість і зрозумілість як для представницьких органів влади, так і для населення відповідної території, її публічна підтримка.

Однією з основних цілей бюджетної реформи на місцевому рівні є подолання традиційної практики роботи над бюджетом, що встановлювала пріоритетність потреб над бюджетними можливостями. Отже, потреби має бути розподілено за пріоритетами і співвіднесено з наявними ресурсами, а можливості мають прогнозуватися на перспективу.

Складання проектів бюджетів – виняткова прерогатива Уряду України, відповідних органів виконавчої влади місцевих органів, органів місцевого самоврядування.

Безпосереднє складання проектів бюджетів здійснюється Міністерством фінансів України, місцевими фінансовими органами і виконавчими органами місцевого самоврядування.

З метою своєчасного і якісного складання проектів бюджетів органи місцевого самоврядування мають право одержувати необхідні дані від фінансових органів, регіональних органів Державної казначейської служби, Державної фіскальної служби.

РОЗДІЛ III

СКЛАДАННЯ, РОЗГЛЯД ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ОСНОВІ ПОЛОЖЕНЬ БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ)

Порядок складання проектів місцевих бюджетів

Громадські слухання місцевого бюджету

Календарний план розгляду місцевих бюджетів в Україні

Розгляд і затвердження місцевих бюджетів

Порядок складання проектів місцевих бюджетів встановлено статтею 75 Бюджетного кодексу України, а саме:

1. Міністерство фінансів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період.

2. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад зобов'язані надавати необхідну інформацію: центральним органам виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідній сфері – для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників; Комітету Верховної Ради України з питань бюджету – для розгляду цих розрахунків.

3. Згідно з типовою формою бюджетних запитів, визначеною Міністерством фінансів України, та з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

4. Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та в порядку, встановлені цими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність та зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, що мають містити всю інформацію, потрібну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів.

5. Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів здійснюють аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з погляду його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу ухвалює рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад.

6. Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад (крім виконавчих органів рад, для бюджетів територіальних громад яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним або міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів.

7. Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ з урахуванням статті 93 Бюджетного кодексу України.

8. У тижневий строк з дня схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України забезпечує доведення Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет (типової форми рішення).

9. У тижневий строк з дня ухвалення проекту закону про Державний бюджет України в другому читанні Кабінет Міністрів України забезпечує доведення Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад визначених таким законом показників міжбюджетних відносин (включаючи обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проектів місцевих бюджетів. У триденний строк з дня отримання таких документів Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації доводять виконавчим органам міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад та виконавчим органам рад об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районним державним адміністраціям відповідні обсяги субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту.

Складений проект бюджету Мінфін АРК подає на розгляд Раді міністрів АРК, обласні і міські (міста Київ і Севастополь) фінансові управління – державним адміністраціям. У разі згоди до 10 грудня Рада міністрів АРК передає його Верховній Раді АРК, обласні і міські державні адміністрації – відповідним

радам. Спочатку проекти відповідних місцевих бюджетів централізованого рівня розглядають постійні комісії, що готують висновки і зауваження щодо показників доходів і видатків бюджету. З доповіддю про проект республіканського бюджету АРК на засіданні Верховної Ради виступають міністр фінансів АРК та голова чинної комісії з питань бюджету; обласного і міського (міста Київ і Севастополь) – на засіданні сесії рад начальник фінансового управління та голова комісії з питань бюджету. У процесі обговорення беруть участь усі депутати. Проект республіканського бюджету АРК затверджується на сесії Верховної Ради АРК, обласних і міських – на сесії ради тільки після затвердження проекту державного бюджету. *Якщо місцевий бюджет не буде прийнято до 30 грудня, то набувають чинності показники бюджету, який передано на затвердження.*

Щодо процедури бюджетного планування місцевих бюджетів базового рівня, а саме: районних, міських, районних у містах, то вона аналогічна до процедури бюджетного планування місцевих бюджетів централізованого рівня, за винятком терміну подання проекту бюджету на розгляд і затвердження радам. Для місцевих бюджетів базового рівня встановлено термін до 25 грудня.

Календарний план розгляду місцевих бюджетів України подано в табл. 3.1.

Календарний план розгляду місцевих бюджетів в Україні

Подія	Відповідальний	Терміни
Завершення другого читання проекту закону про Державний бюджет України	Верховна Рада України	не пізніше 20 листопада
Доведення Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад положення та показників міжбюджетних відносин (обсягів міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів)	Кабінет Міністрів України	у тижневий термін після завершення другого читання
Затвердження бюджетів Автономної Республіки Крим, районних, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення)	Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні міські ради	не пізніше 25 грудня року, що передує плановому
Затвердження міських (міст районного значення) бюджетів, районів у містах, селищних та сільських бюджетів, бюджетів територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад	Відповідні міські, районні у містах, селищні та сільські ради об'єднаних територіальних громад	не пізніше 25 грудня року, що передує плановому

Етапи формування місцевого бюджету

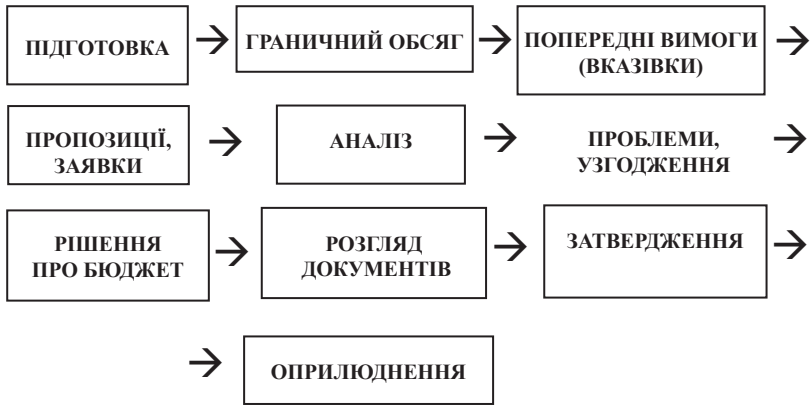

Схема 3.1. Етапи формування місцевого бюджету

Процес складання бюджету

- Календар складання бюджету.
- Підготовка і розроблення бюджетної політики.
- Установлення граничних обсягів загальних видатків.
- Видання інструкцій до бюджету.
- Підготовка бюджетних запитів.
- Консолідація даних і аналіз бюджету.
- Визначення і вирішення проблем.
- Бюджетні рішення.
- Підготовка бюджету та відповідних документів.
- Подання бюджету на громадські слухання і розгляд.

Підготовка до розгляду бюджету

• Важко ухвалювати раціональні рішення без попереднього розуміння фактів і забезпечення точності інформації, що використовується, та розуміння фактичних даних.

• Складні рішення завжди вимагають високого ступеня координації дій осіб і службовців, які їх ухвалюють.

Рішенням про місцевий бюджет визначаються:

- загальні суми доходів, видатків та кредитування місцевого бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);
- граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) місцевого бюджету в наступному бюджетному періоді і місцевого боргу на кінець наступного бюджетного періоду; граничний обсяг надання місцевих гарантій, а також повноваження щодо надання таких гарантій;
 - доходи місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);
 - фінансування місцевого бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до рішення);
 - бюджетні призначення головним розпорядникам коштів місцевого бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виокремленням видатків споживання (з них видатків на оплату праці, оплату комунальних послуг і енергоносіїв) та видатків розвитку (у додатках до рішення);
 - бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до рішення);
 - розмір оборотного залишку коштів місцевого бюджету;
 - додаткові положення, що регламентують процес виконання місцевого бюджету.
- перелік захищених видатків місцевого бюджету.

Матеріали до проекту рішення про місцевий бюджет:

- 1) пояснювальна записка до проекту рішення;
- 2) прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, підготовлений відповідно до статті 21 Бюджетного кодексу України;
- 3) проект показників зведеного бюджету району, міста з районним поділом, міста, що об'єднує бюджети села, селища, міста районного значення;
- 4) показники витрат місцевого бюджету, необхідних на наступні бюджетні періоди для завершення інвестиційних програм

(проектів), що враховані в бюджеті, за умови, якщо реалізація таких програм (проектів) триває більше одного бюджетного періоду;

5) перелік інвестиційних програм (проектів) на плановий бюджетний період та наступні за плановим два бюджетні періоди;

5-1) переліки та обсяги довгострокових зобов'язань за енергосервісом за бюджетними програмами до повного завершення розрахунків з виконавцями енергосервісу;

6) інформація про хід виконання відповідного бюджету в поточному бюджетному періоді;

7) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету (подаються комісії з питань бюджету Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради);

8) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація або виконавчий орган відповідної місцевої ради.

Пояснювальна записка до проекту рішення містить:

а) інформацію про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період, покладені в основу проекту місцевого бюджету;

б) оцінку доходів місцевого бюджету з урахуванням втрат доходів місцевого бюджету внаслідок наданих Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою податкових пільг;

в) пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет, уключаючи аналіз пропонуваного обсягів видатків і кредитування за бюджетною класифікацією. Пояснення включають бюджетні показники за попередній, поточний, наступний бюджетні періоди в розрізі класифікації видатків та кредитування бюджету;

г) обґрунтування особливостей міжбюджетних

взаємовідносин та надання субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів);

г) інформацію щодо погашення місцевого боргу, обсягів та умов місцевих запозичень.

Громадські слухання місцевого бюджету

Територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами органів місцевого самоврядування, під час яких представники територіальної громади можуть висловлюватися щодо бюджетних пропозицій, стратегічних планів тощо, порушувати питання, висловлювати думки та рекомендації на користь громади щодо підвищення якості послуг тощо.

Громадське слухання – це офіційне засідання, яке проводиться органом місцевої влади з метою ознайомлення із міркуваннями, думками та зауваженнями представників громадськості. Під час слухань державні службовці чи посадові особи місцевого самоврядування ознайомлюються з думками та рекомендаціями мешканців певної громади щодо можливих варіантів розв’язання проблем, наприклад нової пропозиції щодо фінансування. Громадські слухання дають також можливість адміністрації поінформувати громадян про свої міркування і по можливості заручитися їхньою підтримкою.

Відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”:

- Територіальна громада має право проводити громадські слухання, бажано по проекту бюджету, зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, які належать до відання місцевого самоврядування.

- Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

- Пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

- Порядок організації громадських слухань визначається відповідно до статуту територіальної громади.

Рекомендації щодо проведення громадського слухання

1. Запросіть громадян, зокрема представників цільових груп населення залежно від теми слухання.

2. Підготуйте та завчасно роздайте основні інформаційні матеріали до проведення публічних слухань.

3. Заплануйте й організуйте оформлення зали, яке б сприяло досягненню цілей слухання.

4. Ухваліть основні правила слухання.

5. Спростіть процедуру реєстрації на виступи і виклику промовців головою зборів.

6. Зберіть групу підтримки відповідно до наявних ресурсів.

7. Узгодьте порядок денний.

Окрім того, можна також застосовувати інші форми активного спілкування з мешканцями, а саме:

- висвітлення питань у засобах масової інформації;
- опитування громадської думки;
- інтерв'ю;
- дорадчі групи громадян;
- проведення засідань фокусних груп;
- “гарячі телефонні лінії”;
- зв'язки з громадськими організаціями;
- референдум.

Представлення бюджету

Основні принципи

- Бюджет є моделлю фінансової прозорості.
- Кошти чітко прив'язуються до видів діяльності її результатів.

- Зрозумілість для громадян.

- Спірні питання чітко визначено.
- Усебічна загальна інформація на підтримку бюджетних рекомендацій.

Бюджетна документація

- Рекомендації на відповідний рік.
- Економічний та аналітичний додаток до бюджету.
- Напрямки використання коштів головними розпорядниками та їх обґрунтування.
- Обсяг бюджету капіталовкладень за об'єктами та графіками освоєння коштів.
- Інформаційні матеріали з питань бюджету для населення.
- Інші документи.

Розгляд бюджету

- Бюджетні рішення, з одного боку, вимагають пильної уваги до деталей, а з іншого – синтезу дрібних питань для досягнення загального консенсусу.
- Ніколи не буває достатньо коштів для того, щоб профінансувати всі варті фінансування види діяльності. Тому в процесі складання бюджету неминуче доводиться ухвалювати складні та часто непопулярні рішення.
- Найбільш якісний розгляд бюджету та найкращі рекомендації не завжди забезпечують ухвалення найбільш оптимальних рішень. Проте вони обов'язково приведуть до ухвалення деяких вдалих рішень і знизять вірогідність ухвалення дуже поганих і невиправданих рішень.

Затвердження місцевих бюджетів

Відповідно до частин дев'ятої і десятої статті 75 Бюджетного кодексу України Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідні місцеві ради при затвердженні місцевих бюджетів мають урахувати обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення (необхідні для формування місцевих бюджетів), затверджені Верховною Радою України при ухваленні проекту закону про Державний бюджет України в другому читанні.

Місцеві бюджети затверджуються рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради до 25 грудня року, що передує плановому.

Якщо до 1 грудня року, що передує плановому, Верховною Радою України не прийнято закон про Державний бюджет України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада при затвердженні відповідних місцевих бюджетів ураховують обсяги міжбюджетних трансфертів (освітня субвенція, медична субвенція, субвенції на здійснення державних програм соціального захисту, базова та реверсна дотації), визначені в законі про Державний бюджет України на попередній бюджетний період.

У двотижневий строк з дня офіційного опублікування закону про Державний бюджет України Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада приводять обсяги міжбюджетних трансфертів відповідно до закону про Державний бюджет України.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, селищні, сільські ради при затвердженні відповідних бюджетів враховують у першочерговому порядку потребу в коштах на оплату праці працівників бюджетних установ відповідно до встановлених законодавством України умов оплати праці та розміру мінімальної заробітної плати; на проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, що споживаються бюджетними установами. Ліміти споживання енергоносіїв у натуральних показниках для кожної бюджетної установи встановлюються, виходячи з обсягів відповідних бюджетних асигнувань.

Особливості формування надходжень та здійснення витрат місцевого бюджету в разі несвоєчасного ухвалення рішення про місцевий бюджет

Якщо до початку нового бюджетного періоду (до 1 січня) не ухвалено рішення про місцевий бюджет, Рада міністрів

Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація або виконавчий орган місцевої ради мають право здійснювати витрати місцевого бюджету лише на цілі, визначені в рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період та одночасно передбачені в проекті рішення про місцевий бюджет на наступний бюджетний період, схваленому Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом місцевої ради та поданому на розгляд Верховної Ради Автономної Республіки Крим або відповідної місцевої ради. При цьому щомісячні бюджетні асигнування місцевого бюджету сумарно не можуть перевищувати 1/12 обсягу бюджетних призначень, установлених рішенням про місцевий бюджет на попередній бюджетний період (крім витрат на обслуговування та погашення місцевого боргу, витрат спеціального фонду, а також з урахуванням потреби проведення захищених видатків місцевого бюджету).

До ухвалення рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період забороняється здійснювати капітальні видатки і надавати кредити з бюджету (крім випадків, пов'язаних із виділенням коштів з резервного фонду відповідного бюджету та проведенням видатків за рахунок трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам), а також здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії.

РОЗДІЛ IV

**СКЛАД МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.
БЮДЖЕТНА КЛАСИФІКАЦІЯ**

Складові бюджету

Загальний та спеціальний фонди бюджету

Склад бюджетної класифікації

Визначення та види доходів бюджету

Класифікація доходів згідно з Бюджетним кодексом

Розрахунок дохідної частини бюджету

Структура місцевих бюджетів

Класифікація видатків бюджету

Складові бюджету

Кожний бюджет поділяється на дохідну і видаткову частини, що мають бути збалансовані між собою.

Місцевий бюджет включає всі надходження та витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету.

У Бюджетному кодексі встановлено, що всі надходження, що визначені нормативно-правовими актами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підлягають включенню до відповідних бюджетів. Заборонено органам державної влади, органам місцевого самоврядування та іншим бюджетним установам створювати відповідні фонди за межами бюджетів.

Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією певних програм.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що з бюджетів місцевого самоврядування мають здійснюватися видатки, пов'язані з виконанням власних (самоврядних) та делегованих повноважень, фінансування яких відбувається за рахунок різних джерел доходів.

Загальний та спеціальний фонди бюджету

Складовими місцевих бюджетів є (схема 4.1):

- ✓ загальний фонд;
- ✓ спеціальний фонд.

Схема 4.1. Структура складових місцевих бюджетів

Складовими загального фонду бюджету є:

- 1) усі доходи бюджету, крім тих, що призначено для зарахування до спеціального фонду бюджету;
- 2) усі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;
- 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);
- 4) фінансування загального фонду бюджету.

Складовими спеціального фонду бюджету є:

- 1) доходи бюджету (уключаючи власні надходження бюджетних установ), що мають цільове спрямування;
- 2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);
- 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);
- 4) фінансування спеціального фонду бюджету.

Бюджетним кодексом визначено надходження спеціального фонду місцевих бюджетів, а саме:

1) надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів;
2) кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 100 відсотків – до бюджетів міст Києва та Севастополя, 25 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, 75 відсотків – до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, 15 відсотків – до районних бюджетів, 60 відсотків – до бюджетів міст районного значення, селищ і сіл;

3) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності, що мають цільове спрямування згідно із законом;

4) 70 відсотків грошових стягнень за школу, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад – 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70 відсотків;

4-1) 80 відсотків екологічного податку (крім екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (уключаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, що зараховується до загального фонду державного бюджету повним обсягом), у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад – 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 55 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 80 відсотків;

5) відрахування 10 відсотків вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

6) власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;

7) цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;

8) надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами;

9) субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;

10) повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам;

11) повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними;

12) надходження в рамках програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу;

13) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету.

Перелік власних надходжень бюджетних установ та організацій визначається Бюджетним кодексом. Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством, установлює Кабінет Міністрів України. Прикладом власних надходжень бюджетних установ є орендна

Бюджетний процес на місцевому рівні

і квартирна плата, інші надходження від експлуатації будівель і приміщень, основних засобів, що безпосередньо належать установам; надходження від надання транспортних послуг з перевезення населення, вантажів, ремонту транспортних засобів; від надання послуг з організації проведення свят, вечорів, зустрічей, змагань; від надання кіно-, фото-, аудіо-, відеопослуг, а також від продажу квитків на виставки, продажу репродукцій, буклетів тощо.

Таблиця 4.1

Власні надходження бюджетних установ

Джерела надходження	Напрями використання	
перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством	підгрупа 1 – плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю	покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю
	підгрупа 2 – надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності	організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ; господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв
	підгрупа 3 – плата за оренду майна бюджетних установ	утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ
	підгрупа 4 – надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна)	ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв

друга група – інші джерела власних надходжень бюджетних установ	підгрупа 1 – благодійні внески, гранти та дарунки	організацію основної діяльності бюджетних установ
	підгрупа 2 – кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів, у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб	виконання відповідних цільових заходів
	підгрупа 3 – кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право; кошти, що отримують державні і комунальні вищі навчальні заклади, наукові установи та заклади культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти	організацію основної діяльності бюджетних установ
	підгрупа 4 – кошти, отримані від реалізації майнових прав на фільми, вихідні матеріали фільмів та фільмокопій, створені за бюджетні кошти за державним замовленням або на умовах фінансової підтримки	організацію основної діяльності бюджетних установ

Складовою спеціального фонду місцевих бюджетів є **бюджет розвитку**.

1) надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів, а саме:

- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;

- плата за надання місцевих гарантій;

- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;

- 10 відсотків коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції, виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України), що розподіляються між місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр, у такому співвідношенні: 5 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим або обласного бюджету; 3,5 відсотка – до районного бюджету; 1,5 відсотка – до сільського, селищного або міського бюджету. Якщо ділянка надр розташована на території декількох адміністративно-територіальних одиниць, кошти між відповідними місцевими бюджетами розподіляються в межах встановленого співвідношення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, уключаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

- 90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебу-

вають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовано об'єкти, що підлягають приватизації), при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим: 35 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим, 55 відсотків – до сільських, селищних, міських бюджетів Автономної Республіки Крим;

- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів;
- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними (крім надходжень від повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам, і повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними);

- місцеві запозичення, здійснені в порядку, визначеному Бюджетним кодексом та іншими законами України;

- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради (щодо коштів резервного фонду місцевого бюджету в частині витрат бюджету розвитку – за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради).

До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

- 1) погашення місцевого боргу;
- 2) капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам, що здійснюються за рахунок надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів;

- 3) внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

4) проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до статті 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

5) підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;

6) платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста;

7) розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів «швидкої медичної допомоги»; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширенням відтворенням.

Кошти бюджету розвитку щодо здійснення заходів на будівництво, реконструкцію і реставрацію об'єктів виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури розподіляються за об'єктами за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради при затвердженні місцевих бюджетів та при внесенні змін до них. За об'єктами, строк упровадження яких довший ніж бюджетний період, визначаються

індикативні прогностичні показники бюджету розвитку в складі прогнозу місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди та враховуються при затвердженні місцевих бюджетів упродовж усього строку впровадження таких об'єктів.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові визначаються виключно Бюджетним кодексом та законом про Державний бюджет України. Підставою для рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно Бюджетний кодекс та закон про Державний бюджет України.

Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України, ухвалення рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 57 Бюджетного кодексу України).

Платежі за рахунок спеціального фонду бюджету здійснюються в межах коштів, що фактично надійшли до цього фонду на відповідну мету (з дотриманням вимог частини другої статті 57 Бюджетного кодексу України), якщо Бюджетним кодексом України та/або законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

У складі бюджетів має передбачатися певний обсяг нерозподілених видатків у вигляді **резервного фонду** для здійснення впродовж року непередбачених видатків (Бюджетний кодекс України, стаття 24), що є складовою загального фонду бюджету. Порядок використання коштів такого фонду затверджується Кабінетом Міністрів України, який визначає напрямки використання коштів з резервного фонду бюджету та встановлює відповідні процедури щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету і звітування про їх використання.

Рішення щодо потреби створення резервного фонду місцевого бюджету ухвалює відповідна рада. При цьому

резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

Кошти з резервного фонду місцевого бюджету можуть використовуватися за такими напрямками:

✓ на заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного характеру;

✓ на інші непередбачені заходи, що відповідно до законів можуть здійснюватися за рахунок коштів бюджету, але не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету, тобто на момент затвердження бюджету не було визначених актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної ради, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

Загальний фонд бюджету включає (схема 4.2):

Схема 4.2. Структура загального фонду бюджету

Спеціальний фонд бюджету включає (схема 4.3):

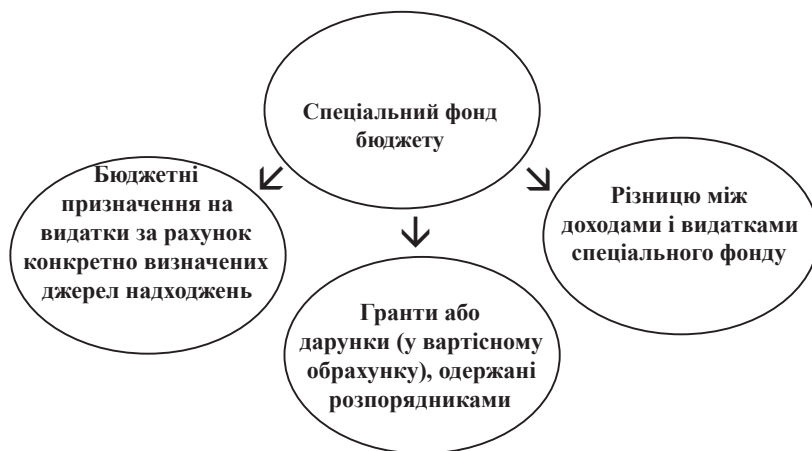

Схема 4.3. Структура спеціального фонду бюджету

2. Визначення та класифікація доходів бюджету

2.1. Міжнародна класифікація доходів

Власні джерела доходів

Міжнародна класифікація надходжень до бюджету має такі складові:

- ✓ власні джерела надходжень;
- ✓ спільні джерела надходжень;
- ✓ трансферти.

Доходи бюджету – це частина централізованих ресурсів держави, що потрібні для виконання нею відповідних функцій. Централізовані ресурси держави формуються за рахунок доходів:

- ✓ що надходять до Державного бюджету України;
- ✓ що надходять до місцевих бюджетів;
- ✓ змішані доходи, одна частина яких надходить до Державного бюджету України, інша – до місцевих бюджетів.

За соціально-економічними ознаками всі доходи може бути поділено на:

- ✓ доходи від господарської діяльності;
- ✓ доходи від використання природних ресурсів;
- ✓ доходи від зовнішньоекономічної діяльності;
- ✓ доходи від банківської діяльності;
- ✓ доходи від реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- ✓ державне мито;
- ✓ митні платежі;
- ✓ збори та інші неподаткові доходи;
- ✓ доходи від приватизації;
- ✓ доходи від громадян тощо.

Залежно від органу влади, що встановлює податки, тобто за рівнем запровадження, усі доходи поділяються на загальнодержавні та місцеві.

До загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені Податковим кодексом України і є обов'язковими до сплати на всій території України, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України, рішеннями сільських, селищних і міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

Залежно від порядку зарахування податки поділяються на **власні та спільні**.

Власні джерела доходів – доходи, що повністю або в твердо фіксованому розмірі (нормативи) на постійній чи довготривалій основі в установленому законом порядку надходять

до відповідного місцевого, причому тільки одного, бюджету (наприклад: місцеві податки і збори та інші). Власні джерела доходів створюють основу дохідної бази кожного бюджету. Проте для повного покриття потреб кожного з бюджетів їх недостатньо і тому є спільні джерела доходів.

Спільні джерела доходів – доходи, що на пайовій основі розподіляються між ланками бюджетної системи (наприклад: податок на доходи з фізичних осіб та інші).

Положення п.4 статті 61 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» декларують, що «самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами».

Бюджетний кодекс вирішує цю проблему шляхом **закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів на виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень**: закріплено перелік доходів бюджетів місцевого самоврядування і постійні відсотки їх розмежування між видами бюджетів, тобто рада вищого рівня не має права встановлювати для бюджетів місцевого самоврядування обсяги відрахувань від жодного з податків, а також чітко розмежовано видатки як між державним і місцевими бюджетами, так і між трьома видами місцевих бюджетів (бюджетами місцевого самоврядування, районними, обласними).

У Таблиці 4.2 наведено частки зарахування до місцевих бюджетів надходжень від податку з доходів фізичних осіб та плати за землю, які встановлені Бюджетним кодексом України на постійній основі:

Таблиця 4.2

Нормативи зарахування надходжень від податку з доходів фізичних осіб та податок на майно за видами місцевих бюджетів

Назва бюджетів	Податок з доходів фізичних осіб	Податок на майно (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, плата за землю)
Бюджет АРК	15%	-
Бюджети міст республіканського (АРК) і обласного значення	60%	100%
Обласні бюджети	15%	-
Районні бюджети	60%	-
Бюджети сіл, селищ, міст районного значення	0%	100%
Бюджети об'єднаних територіальних громад	60 %	100%
Бюджет міста Києва	40%	100%
Бюджет міста Севастополя	100%	100%

Закріплення доходів за бюджетами місцевого самоврядування здійснено на **zasadaх**:

✓ забезпечення стабільності і передбачуваності надходжень для довгострокового прогнозування доходів бюджетів;

✓ встановлення взаємозв'язку між обсягами податків, що сплачуються на території, та рівнем бюджетних послуг, які отримує платник податку;

✓ закріплення переліку доходів за бюджетами місцевого самоврядування, що мають стимулювати органи місцевого самоврядування до нарощування податкової бази та мають більш стабільну базу оподаткування.

Згідно із встановленим розподілом загальнодержавних податків забезпечено певну доходну незалежність місцевим бюджетам.

2.2. Класифікація доходів згідно з Бюджетним кодексом Податкові надходження

Відповідно до Бюджетного кодексу України всі **доходи бюджету** класифікуються за такими **розділами**:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти;

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України загальнодержавні і місцеві податки та збори (обов'язкові платежі) (Схема 4.4).

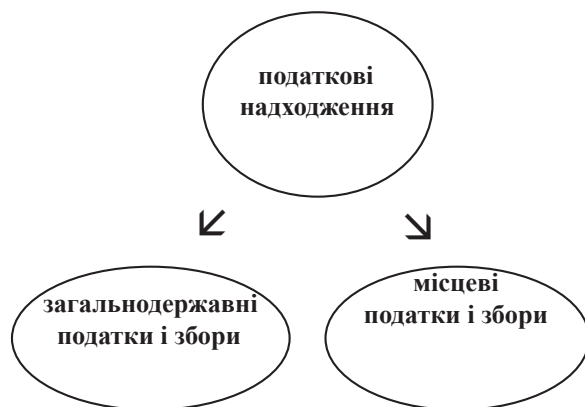

Схема 4.4. Структура податкових надходжень згідно з Бюджетним кодексом України

Неподаткові надходження

Неподатковими надходженнями визнаються доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори

Бюджетний процес на місцевому рівні

та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, а також інші неподаткові надходження (Схема 4.5).

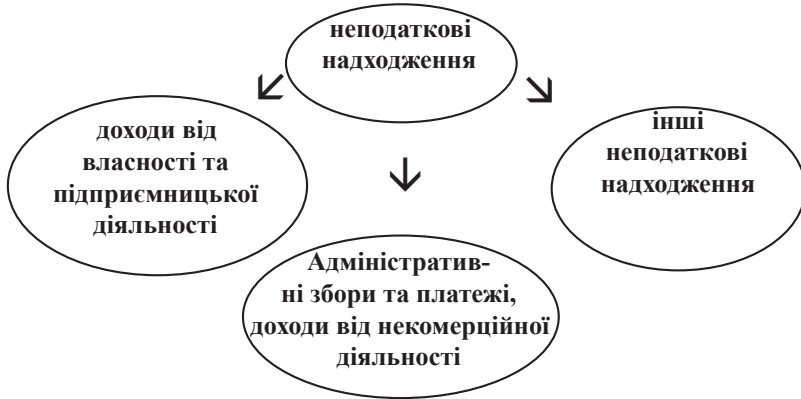

Схема 4.5. Структура неподаткових надходжень згідно з Бюджетним кодексом України

Надходження від операцій з капіталом

Доходи від операцій з капіталом – будь-які доходи, отримані від операцій з капіталом, що включають надходження від продажу (Схема 4.6)

Схема 4.6. Структура доходів від операцій з капіталом

Трансферти

Автономія місцевих бюджетів дає змогу посилити зв'язок між послугами та затратами. Проте при нестачі коштів для збалансування бюджетів держава може використати і такий метод бюджетного регулювання, як дотації та субвенції, які можна назвати єдиним терміном – трансферти. Цей метод застосовується в багатьох країнах світу.

Особливістю міжбюджетних відносин в умовах децентралізації економіки є запровадження врівноважувальних або вирівнювальних трансфертів, які б ураховували різницю між розрахунковими потребами бюджетів місцевого самоврядування у видатках з його доходними можливостями, забезпечуючи при цьому різні фіскальні потреби.

Офіційні трансферти можуть надходити:

- ✓ від органів державного управління;
- ✓ від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій;
- ✓ з іншої частини бюджету.

Основне завдання трансфертів – вирішувати проблеми вертикальної незбалансованості, що виникає внаслідок невідповідності між відповідальністю за видатками та податкооспроможністю (можливостями збору податків на місцевому рівні). Система трансфертів сприяє також згладжуванню нерівностей між адміністративно-територіальними одиницями (нерівність по горизонталі), зумовлених соціально-економічними особливостями та можливостями кожного регіону. Основними характерними рисами системи трансфертів, що впливають на всю систему міжбюджетних відносин, є її передбачуваність та стимули, які вона створює для всіх рівнів управління.

***Трансферти** – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі (Схема 4.7).*

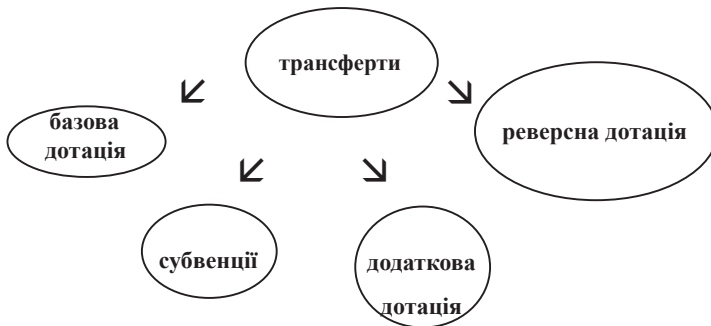

Схема 4.7. Структура міжбюджетних трансфертів

Міжбюджетні трансферти поділяються на чотири види (БКУ, стаття 96):

1) базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

2) субвенції;

3) реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

4) додаткові дотації.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам:

✓ базова дотація;

✓ субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

✓ додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, установлених державою;

Надання державою податкових пільг, що зменшують доходи місцевих бюджетів, має супроводжуватися наданням додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію відповідних втрат доходів місцевих бюджетів.

- ✓ субвенція на виконання інвестиційних проєктів;
- ✓ освітня субвенція;
- ✓ медична субвенція;
- ✓ субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
- ✓ субвенція на проєкти ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі на умовах співфінансування (50 відсотків);
- ✓ інші додаткові дотації та інші субвенції.

Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідного міста чи району); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центри професійної реабілітації інвалідів, компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

б) державні програми соціального захисту:

- допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасова державна допомога дітям, допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу;

- додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг (житлові субсидії населенню), пільги окремим категоріям громадян, що надаються: ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про

статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи; особам, звільненим із служби цивільного захисту за віком, через хворобу або за вислугою років, та які стали інвалідами під час виконання службових обов'язків; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової

служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які загинули (померли) або зникли безвісти під час виконання службових обов'язків; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «ї» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини п'ятої статті 29 Закону України «Про культуру», частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; ветеранам праці; дітям війни; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, у яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), у яких не менше року проживають троє і більше дітей, ураховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого);

- компенсації особам, які згідно із статтями 43 та 48 Гірничого закону України мають право на безоплатне отримання вугілля або торф'яного брикету на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення;

- компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

- виплата державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»;

- компенсацію фізичним особам, які користувалися пільгами щодо сплати податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, втрати частини їх доходів у зв'язку із скасуванням такого податку та відповідним збільшенням ставок акцизного податку з пального згідно з Податковим кодексом України;

4. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу надаються житлові субсидії населенню та пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, у зв'язку з хворобою або за вислугою років працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, особам, звільненим із служби цивільного захисту за віком, через хворобу або за вислугою років, та які стали інвалідами під час виконання службових обов'язків; дітям (до досягнення повноліття) працівників

міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які загинули (померли) або зникли безвісти під час виконання службових обов'язків; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «ї» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини п'ятої статті 29 Закону України «Про культуру», частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; багатодітним сім'ям; дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, у яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), у яких не менше року проживають троє і більше дітей, ураховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; компенсації особам, які згідно із статтями 43 і 48 Гірничого закону України мають право на безоплатне отримання вугілля або торф'яного брикету на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення.

5. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг з послуг зв'язку, інших передбачених законодавством пільг (крім пільг на одержання ліків, зубопротезування, оплати електроенергії, природного і скрапленого газу на побутові потреби, твердого та рідкого пічного побутового палива, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та

рідких нечистот) на компенсацію втрати частини доходів у зв'язку із скасуванням податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів та відповідним збільшенням ставок акцизного податку з пального і на компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян надаються пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; ветеранам праці; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту, ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; особам, звільненим з військової служби, які стали інвалідами під час проходження військової служби; інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого); пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою, багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, у яких не менше року проживають

відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), у яких не менше року проживають троє і більше дітей, ураховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, а також здійснюються компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян.

6. Кабінет Міністрів України може здійснювати перерозподіл обсягів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення державних програм соціального захисту між їх видами та між місцевими бюджетами, виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг, субсидій і допомоги населенню в межах загального обсягу таких субвенцій.

Статтею 101 Бюджетного кодексу України встановлено міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами. Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:

1) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

Субвенція на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування надається з одного місцевого бюджету іншому для компенсації відповідних видатків.

Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування та надання субвенції визначаються на договірних засадах між надавачем субвенції та її отримувачем.

2) субвенції на виконання інвестиційних проектів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

5) дотації та інші субвенції.

Умови надання зазначених вище субвенцій, визначаються відповідним договором сторін, якщо інше не встановлено цим Бюджетним кодексом України.

Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування

Субвенція на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування надається з одного місцевого бюджету іншому для компенсації відповідних видатків.

Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування та надання субвенції визначаються на договірних засадах між надавачем субвенції та її отримувачем.

Субвенції на виконання інвестиційних проектів

Надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів **ґрунтується на таких основних принципах:**

1) принцип об'єктивності та відкритості – отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами;

2) принцип єдності – розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей у рівні життя населення різних регіонів країни;

3) принцип збалансованого розвитку – надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;

4) принцип цільового використання коштів – субвенція використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються з державного бюджету місцевим бюджетам з урахуванням таких основних засад:

1) економічної ефективності досягнення цілей інвестиційного проекту із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів на виконання інвестиційних проектів;

2) направленості субвенції виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності

(насамперед на завершення будівництва та реконструкції об'єктів із ступенем будівельної готовності понад 70 відсотків);

3) фінансової забезпеченості інвестиційних проектів, строк впровадження яких довший ніж бюджетний період, необхідними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, кредитами (позиками), залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження;

4) рівня забезпеченості об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території;

5) участі бюджету – отримувача субвенції:

- для бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення – не менш як 1 відсоток від обсягу такої субвенції;

- для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, бюджетів міста Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад – не менш як 3 відсотки від обсягу такої субвенції;

6) обґрунтування спроможності дальшого утримання за рахунок коштів місцевих бюджетів об'єктів комунальної власності.

Розподіл субвенції на виконання інвестиційних проектів здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з урахуванням завдань і заходів державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території (основними з яких є показники обсягу промислового виробництва, обсягу валової продукції сільського господарства, обсягу інвестицій в основний капітал, рівня щільності населення, рівня безробіття населення, доходів населення в розрахунках на одну особу, середньомісячної заробітної плати працівників).

Порядок та умови надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розподіл додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України.

У Державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

Міжбюджетні трансферти, що належать до **першої групи**, розраховуються на формульній основі як різниця між середньодушовими видатковими потребами (обчислюються на основі єдиних фінансових нормативів бюджетної забезпеченості) та середньодушовою податкоспроможністю, помноженою на кількість населення відповідної території.

У разі, якщо місто чи район мають перевищення доходів над плановими видатковими потребами, здійснюється негативний трансферт (кошти передаються до державного бюджету), обсяг якого визначається за допомогою формули, що застосовується для обрахунку всіх трансфертів.

З державного бюджету кошти, що не матимуть цільового використання, повинні надаватися тільки у вигляді дотації вирівнювання. Надання інших видів нецільових трансфертів з державного бюджету Бюджетним кодексом не дозволено.

Держава, визнавши, що видатки на соціальний захист є пріоритетом державної бюджетної політики, передбачає цільові субвенції на фінансування програм соціального захисту з державного бюджету. Також Бюджетним кодексом встановлено **обов'язковість компенсації місцевим бюджетам втрат доходів, що виникають унаслідок ухвалення рішень органами центральної влади в частині доходів, що забезпечують фінансування власних видаткових повноважень**. Кодекс гарантує таку компенсацію всім місцевим бюджетам у формі цільової субвенції, незалежно від того, чи отримує місцевий бюджет дотацію з державного бюджету, чи здійснює

перерахування коштів до державного бюджету. Установлення для місцевих бюджетів цільового використання коштів, наданих з державного бюджету у формі субвенцій, дозволяє центральній владі здійснювати контроль за використанням місцевими органами влади переданих їм коштів.

Процес розподілу дотації вирівнювання, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам, унормовується положеннями статті 98 БКУ. Метою встановленого порядку розподілу дотації вирівнювання та коштів, що підлягають передачі до державного бюджету, є пом'якшення територіальних відмінностей у рівні бюджетної забезпеченості, стимулювання діяльності місцевих органів влади, спрямованої на підвищення мобілізації доходів у бюджету, та реалізація державної бюджетної політики через передачу коштів у вигляді цільових трансфертів.

Бюджетна класифікація

Для складання і виконання бюджетів і забезпечення порівнянності показників бюджетів усіх рівнів бюджетної системи в Україні використовується єдина бюджетна класифікація, що застосовується для :

- ✓ здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів;

- ✓ проведення потрібного аналізу в розрізі доходів;

- ✓ проведення необхідного аналізу організаційних, функціональних та економічних категорій видатків;

- ✓ забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація – це єдине систематизоване згрупування за однорідними ознаками доходів та видатків бюджету (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення), що розташовані та закодовані в певному порядку та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками

відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Бюджетна класифікація має такі складові (схема 4.8):

- ✓ класифікація доходів бюджету;
- ✓ класифікація видатків та кредитування бюджету;
- ✓ класифікація фінансування бюджету;
- ✓ класифікація боргу.

Схема 4.8. Структура бюджетної класифікації

Доходи своєю чергою класифікуються за такими розділами:

- ✓ податкові надходження;
- ✓ неподаткові надходження;
- ✓ доходи від операцій з капіталом;
- ✓ трансферти;
- ✓ цільові фонди.

Формування та планування показників видатків бюджету за економічним змістом, за головними розпорядниками бюджетних коштів та функціональними ознаками дозволяє спрямовувати кошти платників податків на конкретно визначені напрямки, а також обліковувати та аналізувати витрачання

бюджетних коштів за цими напрямками, інформувати суспільство про обсяги витрат на оплату праці, капітальне будівництво, обслуговування боргу, про обсяги фінансування тих чи інших структур, галузей чи виконуваних функцій тощо.

Видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

- ✓ бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);
- ✓ ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);
- ✓ функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується в разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі (стаття 20 БКУ). Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету (місцевого бюджету) формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету формується з урахуванням типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету, що затверджується Міністерством фінансів України.

До застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів використовується тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів, що затверджується Міністерством фінансів України. Складові цієї класифікації, що конкретизують програми і заходи з виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, для цілей Бюджетного кодексу України вживаються в контексті терміна «бюджетна програма».

Програмна класифікація використовується для:

- ✓ представлення проекту бюджету на розгляд ради відповідного рівня;
- ✓ представлення того, яка діяльність буде фінансуватися та які завдання та цілі при цьому будуть ставитися;
- ✓ проведення аналізу використання коштів та досягнутих результатів.

Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом.

Фінансування бюджету – надходження та витрати у зв'язку із зміною обсягу боргу, а також зміною залишку готівкових коштів за бюджетом, що використовуються для покриття різниці між доходами і видатками бюджету.

Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків та кредитування бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів.

На основі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Державна казначейська служба України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням вимог щодо формування єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів і одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру.

Відомча класифікація виконує такі головні функції:

- ✓ забезпечує ведення реєстру всіх розпорядників бюджетних коштів;
- ✓ дає змогу чітко розподіляти відповідальність за виконання програм розпорядниками бюджетних коштів.

Відомча класифікація видатків та кредитування бюджету визначає перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державна казначейська служба України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів і одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету має такі рівні деталізації:

- 1) розділи, у яких систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;
- 2) підрозділи та групи, у яких конкретизуються видатки та кредитування бюджету на виконання функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

Функціональна класифікація використовується для:

- ✓ формування показників зведеного бюджету та здійснення міжнародних порівнянь видатків за функціями;
- ✓ здійснення макроекономічного аналізу та формування державної політики в різних галузях економіки.

Функціональна класифікація видатків має такі рівні деталізації:

- 1) розділи, у яких визначаються видатки бюджетів на здійснення відповідно загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;
- 2) підрозділи та групи, у яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

Видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету). За економічною класифікацією видатків бюджету **видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.**

Економічна класифікація є:

✓ основою ведення фінансового обліку та звітності;
✓ інструментом адміністративного контролю за використанням коштів.

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні видатки, капітальні видатки та кредитування за вирахуванням погашення, склад яких визначається Міністром фінансів України.

Класифікація кредитування бюджету систематизує кредитування бюджету за типом позичальника та поділяє операції з кредитування на надання кредитів з бюджету і повернення кредитів до бюджету.

Класифікація кредитування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, потрібних для покриття дефіциту та боргу бюджету, і напрямки витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті перевищення доходів бюджету над його видатками і **здійснюється за такими ознаками:**

- 1) фінансування за типом кредитора – за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань;
- 2) фінансування за типом боргового зобов'язання – за засобами, що використовуються для фінансування дефіциту або профіциту.

У складі витрат (видатків) бюджету відокремлюються витрати (видатки) споживання і витрати (видатки) розвитку відповідно до бюджетної класифікації.

Розподіл видатків за цими видами класифікації не замінюють, а доповнюють одна одну, представляючи бюджет у різних розрізах. Кожна з класифікацій відіграє свою роль у представленні бюджету.

Згідно з БКУ у видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету та видатки бюджету розвитку.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів із соціального захисту населення та інших, що не належать до видатків бюджету розвитку.

До поточних видатків відносять:

- ✓ оплату праці працівників бюджетних установ;
- ✓ нарахування на заробітну плату;
- ✓ придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки;
- ✓ видатки на відрядження;
- ✓ оплата комунальних послуг та енергоносіїв тощо.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на:

- ✓ соціально-економічний розвиток регіонів;
- ✓ виконання інвестиційних програм (проектів);
- ✓ будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства;
- ✓ будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів;
- ✓ будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства;
- ✓ збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників;
- ✓ будівництво та розвиток мережі метрополітенів;
- ✓ придбання вагонів для комунального електротранспорту;
- ✓ розвиток дорожнього господарства;
- ✓ придбання шкільних автобусів та автомобілів «швидкої медичної допомоги»;
- ✓ комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів;
- ✓ інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Місцевий бюджет включає всі надходження та витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Ці надходження і витрати складають єдиний баланс відповідного бюджету.

У Бюджетному кодексі встановлено, що всі надходження, які визначені нормативно-правовими актами органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підлягають включенню до відповідних бюджетів. Заборонено органам державної влади, органам місцевого самоврядування та іншим бюджетним установам створювати відповідні фонди за межами бюджетів.

РОЗДІЛ V

**ШЛЯХИ НАПОВНЕННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.
МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ**

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Транспортний податок.

Плата за землю.

Єдиний податок.

Збір за місця для паркування транспортних засобів.

Туристичний збір.

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До місцевих податків належать:

- ✓ податок на майно. *Податок на майно складається з:*
 - податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
 - транспортного податку;
 - плати за землю.
- ✓ єдиного податку.

До місцевих зборів належать:

- ✓ збір за місця для паркування транспортних засобів;
- ✓ туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (у частині транспортного податку та плати за землю).

Місцеві ради в межах повноважень, визначених Податковим кодексом України, вирішують питання відповідно до вимог Податкового кодексу України щодо встановлення податку на майно (у частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору.

Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється.

Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України.

Сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах своїх повноважень ухвалюють рішення про встановлення місцевих податків та зборів.

Установлення місцевих податків та зборів здійснюється в порядку, визначеному Податковим кодексом України.

При ухваленні рішення про встановлення місцевих податків та зборів обов'язково визначаються платник податків і зборів, об'єкт оподаткування, база оподаткування, розмір ставки, порядок обчислення податку, податковий період, строк та порядок сплати податку, строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Копія ухваленого рішення про встановлення місцевих податків чи зборів надсилається в десятиденний термін від дня оприлюднення до контролюючого органу, у якому перебувають на обліку платники відповідних місцевих податків та зборів.

Рішення про встановлення місцевих податків та зборів офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, у якому планується застосування встановлюваних

місцевих податків та зборів або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Офіційно оприлюднене рішення про встановлення місцевих податків та зборів є нормативно-правовим актом з питань оподаткування місцевими податками та зборами.

У разі якщо сільська, селищна, міська рада або рада об'єднаних територіальних громад, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, не ухвалила рішення про встановлення відповідних місцевих податків і зборів, що є обов'язковими згідно з нормами Податкового кодексу України, такі податки до ухвалення рішення справляються, виходячи з норм, установлених Податковим кодексом України із застосуванням їх мінімальних ставок, а плата за землю справляється із застосуванням ставок, що діяли до 31 грудня року, що передує бюджетному періоду, у якому планується застосування плати за землю.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, затверджує форми податкових декларацій (розрахунків) з місцевих податків та зборів згідно з порядком, установленим Податковим кодексом України, а разі потреби надає методичні рекомендації щодо їх заповнення.

Не дозволяється сільським, селищним, міським радам та радам об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, установлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів.

До повноважень сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, щодо податків та зборів належать:

- ✓ установлення ставок місцевих податків та зборів в межах ставок, визначених Податковим кодексом України;
- ✓ визначення переліку податкових агентів туристичного збору;
- ✓ до початку наступного бюджетного періоду ухвалення рішення про встановлення місцевих податків та зборів, зміну розміру їх ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння чи надання податкових пільг, яке тягне за собою зміну податкових зобов'язань платників податків та яке набирає чинності з початку бюджетного періоду.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

Платниками податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є фізичні та юридичні особи, у тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості.

У разі перебування об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості у спільній частковій або спільній сумісній власності кількох осіб визначення платників податку проводиться таким чином:

а) якщо об'єкт житлової та/або нежитлової нерухомості перебуває у спільній частковій власності кількох осіб, платником податку є кожна з цих осіб за належну їй частку;

б) якщо об'єкт житлової та/або нежитлової нерухомості перебуває у спільній сумісній власності кількох осіб, але не поділений в натурі, платником податку є одна з таких осіб-власників, визначена за їх згодою, якщо інше не встановлено судом;

в) якщо об'єкт житлової та/або нежитлової нерухомості перебуває у спільній сумісній власності кількох осіб і поділений між ними в натурі, платником податку є кожна з цих осіб за належну їй частку.

Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, у тому числі його частка.

Не є об'єктом оподаткування:

а) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, що перебувають у власності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також організацій, створених ними в установленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідного державного бюджету чи місцевого бюджету і є неприбутковими (їх спільній власності);

б) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, що розташовані в зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, визначені законом, у тому числі їх частки;

в) будівлі дитячих будинків сімейного типу;

г) гуртожитки;

г) житлова нерухомість, непридатна для проживання, у тому числі через аварійний стан, визнана такою згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

д) об'єкти житлової нерухомості, у тому числі їх частки, що належать дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, визнаним такими відповідно до закону, дітям-інвалідам, які виховуються самотніми матеріями (батьками), але не більше одного такого об'єкта на дитину;

е) об'єкти нежитлової нерухомості, які використовуються суб'єктами господарювання малого та середнього бізнесу, що провадять свою діяльність у малих архітектурних формах та на ринках;

є) будівлі промисловості, зокрема виробничі корпуси, цехи, складські приміщення промислових підприємств;

ж) будівлі, споруди сільськогосподарських товаровиробників, призначені для використання безпосередньо в сільськогосподарській діяльності;

з) об'єкти житлової та нежитлової нерухомості, що перебувають у власності громадських організацій інвалідів та їх підприємств.

и) об'єкти нерухомості, що перебувають у власності релігійних організацій, статuti (положення) яких зареєстровано в установленому законом порядку, та використовуються виключно для забезпечення їх статутної діяльності, уключаючи ті, у яких здійснюють діяльність засновані такими релігійними організаціями добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), крім об'єктів нерухомості, у яких здійснюється виробнича та/або господарська діяльність;

і) будівлі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від форми власності та джерел фінансування, що використовуються для надання освітніх послуг.

Базою оподаткування на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, у тому числі його часток.

База оподаткування об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичних осіб, обчислюється контролюючим органом на підставі даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що безоплатно надаються органами державної реєстрації прав на нерухоме майно та/або на підставі оригіналів відповідних документів платника податків, зокрема документів на право власності.

База оподаткування об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності юридичних осіб, обчислюється такими особами самостійно, виходячи із загальної площі кожного окремого об'єкта оподаткування на підставі документів, що підтверджують право власності на такий об'єкт.

База оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичної особи – платника податку, зменшується:

а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 60 кв. метрів;

б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 120 кв. метрів;

в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, у тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), – на 180 кв. метрів.

Таке зменшення надається один раз за кожний базовий податковий (звітний) період (рік).

Сільські, селищні, міські ради встановлюють пільги з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, громадських об'єднань, благодійних організацій, релігійних організацій України, статuti (положення) яких зареєстровано в установленому законом порядку, та використовуються для забезпечення діяльності, передбаченої такими статутами (положеннями). Пільги з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів житлової нерухомості для фізичних осіб визначаються, виходячи з їхнього майнового стану та рівня доходів.

Пільги з податку, що сплачується на відповідній території з об'єктів житлової нерухомості, для фізичних осіб не надаються на:

- об'єкт/об'єкти оподаткування, якщо площа такого/таких об'єкта/об'єктів перевищує п'ятикратний розмір неоподаткованої площі, затвердженої рішенням органів місцевого самоврядування;

- об'єкти оподаткування, що використовуються їх власниками з метою одержання доходів (здаються в оренду, лізинг, позичку, використовуються у підприємницькій діяльності).

Пільги з податку, що сплачується на відповідній території з об'єктів нежитлової нерухомості, встановлюються залежно від майна, яке є об'єктом оподаткування.

Органи місцевого самоврядування до 1 лютого поточного року подають до відповідного контролюючого органу за місцезнаходженням об'єкта житлової нерухомості відомості про

пільги, надані ними відповідно до абзацу першого та другого цього підпункту.

Ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, установлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості в розмірі, що не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати, установлені законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр бази оподаткування.

Базовий податковий (звітний) період на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, дорівнює календарному року.

Обчислення суми податку з об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних осіб, здійснюється контролюючим органом за місцем податкової адреси (місцем реєстрації) власника такої нерухомості *в такому порядку*:

а) за наявності у власності платника податку одного об'єкта житлової нерухомості, у тому числі його частки, податок обчислюється, виходячи з бази оподаткування, зменшеної відповідно для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 60 кв. метрів, для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 120 кв. метрів та відповідної ставки податку;

б) за наявності у власності платника податку більше одного об'єкта житлової нерухомості одного типу, у тому числі їх часток, податок обчислюється, виходячи із сумарної загальної площі таких об'єктів, зменшеної відповідно для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 60 кв. метрів, для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 120 кв. метрів та відповідної ставки податку;

в) за наявності у власності платника податку об'єктів житлової нерухомості різних видів, у тому числі їх часток,

податок обчислюється, виходячи із сумарної загальної площі таких об'єктів, зменшеної відповідно для різних типів об'єктів житлової нерухомості, у тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), – на 180 кв. метрів, та відповідної ставки податку;

г) сума податку, обчислена з урахуванням підпунктів «б» і «в», розподіляється контролюючим органом пропорційно до питомої ваги загальної площі кожного з об'єктів житлової нерухомості;

г) за наявності у власності платника податку об'єкта (об'єктів) житлової нерухомості, у тому числі його частки, що перебуває у власності фізичної чи юридичної особи – платника податку, загальна площа якого перевищує 300 квадратних метрів (для квартири) та/або 500 квадратних метрів (для будинку), сума податку, розрахована відповідно до підпунктів «а»–«г» цього підпункту, збільшується на 25000 гривень на рік за кожен такий об'єкт житлової нерухомості (його частку).

Податкове/податкові повідомлення-рішення про сплату суми/сум податку, обчисленого згідно з Податковим кодексом України, та відповідні платіжні реквізити, зокрема, органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням кожного з об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, надсилаються (вручаються) платнику податку контролюючим органом за місцем його податкової адреси (місцем реєстрації) до 1 липня року, що настає за базовим податковим (звітним) періодом (роком).

Щодо новоствореного (нововведеного) об'єкта житлової та/або нежитлової нерухомості податок сплачується фізичною особою-платником, починаючи з місяця, у якому виникло право власності на такий об'єкт.

Контролюючі органи за місцем проживання (реєстрації) платників податку в десятиденний строк інформують відповідні контролюючі органи за місцезнаходженням об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості про надіслані (вручені) платнику

податку податкові повідомлення-рішення про сплату податку у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику.

Нарахування податку та надсилання (вручення) податкових повідомлень-рішень про сплату податку фізичним особам – нерезидентам здійснюють контролюючі органи за місцезнаходженням об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності таких нерезидентів.

Платники податку мають право звернутися з письмовою заявою до контролюючого органу за місцем проживання (реєстрації) для проведення звірки даних щодо:

- об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності платника податку;
- розміру загальної площі об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності платника податку;
- права на користування пільгою із сплати податку;
- розміру ставки податку;
- нарахованої суми податку.

У разі виявлення розбіжностей між даними контролюючих органів та даними, підтвердженими платником податку на підставі оригіналів відповідних документів, зокрема документів на право власності, контролюючий орган за місцем проживання (реєстрації) платника податку проводить перерахунок суми податку і надсилає (вручає) йому нове податкове повідомлення-рішення. Попереднє податкове повідомлення-рішення вважається скасованим (відкликаним).

Органи державної реєстрації прав на нерухоме майно, а також органи, що здійснюють реєстрацію місця проживання фізичних осіб, зобов'язані щокварталу в 15-денний строк після закінчення податкового (звітного) кварталу подавати контролюючим органам відомості, потрібні для розрахунку податку, за місцем розташування такого об'єкта нерухомого

майна станом на перше число відповідного кварталу в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Платники податку – юридичні особи самостійно обчислюють суму податку станом на 1 січня звітного року і до 20 лютого цього ж року подають контролюючому органу за місцезнаходженням об'єкта/об'єктів оподаткування декларацію за формою, установлену в порядку, передбаченому статтею 46 Податкового кодексу України, з розбивкою річної суми рівними частками поквартально.

Щодо новоствореного (нововведеного) об'єкта житлової та/або нежитлової нерухомості декларація юридичною особою – платником подається впродовж 30 календарних днів від дня виникнення права власності на такий об'єкт, а податок сплачується, починаючи з місяця, у якому виникло право власності на такий об'єкт.

У разі переходу права власності на об'єкт оподаткування від одного власника до іншого впродовж календарного року податок обчислюється для попереднього власника за період з 1 січня цього року до початку того місяця, у якому він втратив право власності на зазначений об'єкт оподаткування, а для нового власника – починаючи з місяця, у якому виникло право власності.

Контролюючий орган надсилає податкове повідомлення-рішення новому власнику після отримання інформації про перехід права власності.

Податок сплачується за місцем розташування об'єкта/об'єктів оподаткування і зараховується до відповідного бюджету згідно з положеннями Бюджетного кодексу України.

Фізичні особи можуть сплачувати податок у сільській та селищній місцевості через каси сільських (селищних) рад або рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, за квитанцією про прийняття податків.

Податкове зобов'язання за звітний рік з податку сплачується:

а) фізичними особами – упродовж 60 днів від дня вручення податкового повідомлення-рішення;

б) юридичними особами – авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відбиваються в річній податковій декларації.

Транспортний податок

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, у тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що є об'єктами оподаткування, а саме, легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, установлені законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Така вартість визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику економічного розвитку, за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, виходячи з марки, моделі, року випуску, типу двигуна, об'єму циліндрів двигуна, типу коробки переключення передач, пробігу легкового автомобіля, та розміщується на його офіційному веб-сайті.

Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Обчислення суми податку з об'єкта/об'єктів оподаткування фізичних осіб здійснюється контролюючим органом за місцем реєстрації платника податку.

Податкове/податкові повідомлення-рішення про сплату суми/сум податку та відповідні платіжні реквізити надсилаються (вручаються) платнику податку контролюючим органом за місцем його реєстрації до 1 липня року базового податкового (звітного) періоду (року).

Щодо об'єктів оподаткування, придбаних упродовж року, податок сплачується фізичною особою-платником, починаючи з місяця, у якому виникло право власності на такий об'єкт. Контролюючий орган надсилає податкове повідомлення-рішення новому власнику після отримання інформації про перехід права власності.

У разі переходу права власності на об'єкт оподаткування від одного власника до іншого впродовж звітного року податок обчислюється попереднім власником за період з 1 січня цього року до початку того місяця, у якому він втратив право власності на зазначений об'єкт оподаткування, а новим власником – починаючи з місяця, у якому він набув право власності на цей об'єкт.

За об'єкти оподаткування, придбані впродовж року, податок сплачується пропорційно до кількості місяців, що залишилися до кінця року, починаючи з місяця, у якому проведено реєстрацію транспортного засобу.

У разі спливу п'ятирічного віку легкового автомобіля впродовж звітного року податок сплачується за період з 1 січня цього року до початку місяця, наступного за місяцем, у якому вік такого автомобіля досяг (досягне) п'яти років.

У разі незаконного заволодіння третьою особою легковим автомобілем, що є об'єктом оподаткування, транспортний податок за такий легковий автомобіль не сплачується з місяця, наступного за місяцем, у якому мав місце факт незаконного заволодіння легковим автомобілем, якщо такий факт підтверджується відповідним документом про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, виданим уповноваженим державним органом.

У разі повернення легкового автомобіля його власнику (законному володільцю) податок за такий легковий автомобіль сплачується з місяця, у якому легковий автомобіль було повернено відповідно до постанови слідчого, прокурора чи рішення суду. Платник податку зобов'язаний надати контролюючому органу

копію такої постанови (рішення) впродовж 10 днів з моменту отримання.

У разі незаконного заволодіння третьою особою легковим автомобілем, який є об'єктом оподаткування, уточнююча декларація юридичною особою – платником податку подається впродовж 30 календарних днів від дня внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У разі повернення легкового автомобіля його власнику уточнююча декларація юридичною особою – платником податку подається впродовж 30 календарних днів від дня складання постанови слідчого, прокурора чи винесення ухвали суду.

Податок сплачується за місцем реєстрації об'єктів оподаткування і зараховується до відповідного бюджету згідно з положеннями Бюджетного кодексу України:

а) фізичними особами – упродовж 60 днів від дня вручення податкового повідомлення-рішення;

б) юридичними особами – авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом, які відбиваються в річній податковій декларації».

Туристичний збір

Туристичний збір – це місцевий збір, кошти від якого зараховуються до місцевого бюджету. Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які перебувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, про встановлення туристичного збору, та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк.

Платниками збору не можуть бути особи, які:

а) постійно проживають, у тому числі на умовах договорів

найму, у селі, селищі або місті, радами яких встановлено такий збір;

б) особи, які прибули у відрядження;

в) інваліди, діти-інваліди та особи, що супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого);

г) ветерани війни;

г) учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

д) особи, які прибули за путівками (курсівками) на лікування, оздоровлення, реабілітацію до лікувально-профілактичних, фізкультурно-оздоровчих та санаторно-курортних закладів, що мають ліцензію на медичну практику та акредитацію центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

е) діти віком до 18 років;

є) дитячі лікувально-профілактичні, фізкультурно-оздоровчі та санаторно-курортні заклади.

Ставка встановлюється у розмірі від 0,5 до 1 відсотка до бази справляння збору – вартості всього періоду проживання (ночівлі) в місцях, визначених рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад:

а) адміністраціями готелів, кемпінгів, мотелів, гуртожитків для приїжджих та іншими закладами готельного типу, санаторно-курортними закладами;

б) квартирно-посередницькими організаціями, які направляють неорганізованих осіб на поселення до будинків (квартир), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму;

в) юридичними особами або фізичними особами – підприємцями, які уповноважуються сільською, селищною або міською радою справляти збір на умовах договору, укладеного з відповідною радою.

Податкові агенти справляють збір під час надання послуг, пов'язаних з тимчасовим проживанням (ночівлею), і зазначають суму сплаченого збору окремим рядком у рахунку (квитанції) на проживання.

Сума туристичного збору, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, сплачується щокварталу, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк, за місцезнаходженням податкових агентів.

Податковий агент, який має підрозділ без статусу юридичної особи, що надає послуги з тимчасового проживання (ночівлі) не за місцем реєстрації такого податкового агента, зобов'язаний зареєструвати такий підрозділ як податкового агента туристичного збору у контролюючому органі за місцезнаходженням підрозділу.

Збір за місяця для паркування транспортних засобів

Платниками збору за місяця для паркування транспортних засобів є юридичні особи, їх філії (відділення, представництва), фізичні особи – підприємці, які згідно з рішенням сільської, селищної або міської ради організують та провадять діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках.

Перелік спеціальних земельних ділянок, відведених для організації та провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів, у якому зазначаються їх місцезнаходження, загальна площа, технічне облаштування, кількість місць для паркування транспортних засобів, затверджується рішенням сільської, селищної або міської ради про встановлення збору.

Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, яка згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, створеної згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах

або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги (будівлі, споруди, їх частини), які побудовано за рахунок коштів місцевого бюджету, за винятком площі земельної ділянки, що відведена для безоплатного паркування транспортних засобів, передбачених статтею 30 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

Базою оподаткування є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), що побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Ставки збору встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв. метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі до 0,075 відсотка мінімальної заробітної плати, установленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

При визначенні ставки збору сільські, селищні, міські ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, ураховують місцезнаходження спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів, площу спеціально відведеного місця, кількість місць для паркування транспортних засобів, спосіб поставлення транспортних засобів на стоянку, та режим роботи місць для паркування транспортних засобів.

Сума збору за місця для паркування транспортних засобів, обчислена відповідно до податкової декларації за звітний (податковий) квартал, сплачується шокварталу, у визначений для квартального звітного (податкового) періоду строк, за місцезнаходженням об'єкта оподаткування.

Платник збору, який має підрозділ без статусу юридичної особи, що провадить діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на земельній ділянці не за місцем реєстрації такого платника збору, зобов'язаний зареєструвати такий підрозділ як платника збору в контролюючому органі за місцезнаходженням земельної ділянки.

Плата за землю

Платниками податку є:

- ✓ власники земельних ділянок, земельних часток (паїв);
- ✓ землекористувачі.

Об'єктами оподаткування є:

- ✓ земельні ділянки, що перебувають у власності або користуванні;
- ✓ земельні частки (паї), що перебувають у власності.

Базою оподаткування є:

- ✓ нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до встановленого порядку;
- ✓ площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Рішення рад щодо нормативної грошової оцінки земельних ділянок, розташованих у межах населених пунктів, офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, у якому планується застосування нормативної грошової оцінки земель або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Податок за лісові землі справляється як складова рентної плати, що визначається податковим законодавством.

Ставки податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, установлюється в розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування – не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, а для сільськогосподарських угідь – не менше 0,3 відсотка та не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки.

Ставка податку встановлюється в розмірі не більше 12 відсотків від їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, що перебувають у постійному користуванні суб'єктів

господарювання (крім державної та комунальної форми власності).

Ставка податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, установлюється в розмірі не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області, а для сільськогосподарських угідь – не менше 0,3 відсотка та не більше 5 відсотків ід їх нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.

Від сплати податку звільняються:

- ✓ інваліди першої та другої груп;
- ✓ фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років;
- ✓ пенсіонери (за віком);
- ✓ ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- ✓ фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Звільнення від сплати податку за земельні ділянки, передбачене для відповідної категорії фізичних осіб, поширюється на одну земельну ділянку за кожним видом використання у межах граничних норм:

- ✓ для ведення особистого селянського господарства – у розмірі не більш як 2 гектари;
- ✓ для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка): у селах – не більш як 0,25 гектара, у селищах – не більш як 0,15 гектара, у містах – не більш як 0,10 гектара;
- ✓ для індивідуального дачного будівництва – не більш як 0,10 гектара;
- ✓ для будівництва індивідуальних гаражів – не більш як 0,01 гектара;
- ✓ для ведення садівництва – не більш як 0,12 гектара.

Від сплати податку звільняються на період дії єдиного

податку четвертої групи власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі за умови передачі земельних ділянок та земельних часток (паїв) в оренду платнику єдиного податку четвертої групи.

Якщо фізична особа, звільнена від сплати податку, має у власності декілька земельних ділянок одного виду використання, то така особа до 1 травня поточного року, подає письмову заяву у довільній формі до контролюючого органу за місцем знаходження земельної ділянки про самостійне обрання/зміну земельної ділянки для застосування пільги.

Від сплати податку звільняються:

✓ санаторно-курортні та оздоровчі заклади громадських організацій інвалідів, реабілітаційні установи громадських організацій інвалідів;

✓ громадські організації інвалідів України, підприємства та організації, які засновані громадськими організаціями інвалідів та спілками громадських організацій інвалідів і є їх повною власністю, де впродовж попереднього календарного місяця кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить упродовж звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат на оплату праці.

Зазначені підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право застосовувати цю пільгу за наявності дозволу на право користування такою пільгою, що надається уповноваженим органом відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

У разі порушення вимог цієї норми зазначені громадські організації інвалідів, їхні підприємства та організації зобов'язані сплатити суми податку за відповідний період, проіндексовані з урахуванням інфляції, а також штрафні санкції згідно із законодавством;

✓ бази олімпійської та паралімпійської підготовки, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

✓ дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади

незалежно від форми власності і джерел фінансування, заклади культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури та спорту, що повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.

Не сплачується податок за:

✓ сільськогосподарські угіддя зон радіоактивно забруднених територій, визначених відповідно до закону такими, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи (зон відчуження, безумовного (обов'язкового) відселення, гарантованого добровільного відселення і посиленого радіоекологічного контролю), і хімічно забруднених сільськогосподарських угідь, на які запроваджено обмеження щодо ведення сільського господарства;

✓ землі сільськогосподарських угідь, що перебувають у тимчасовій консервації або в стадії сільськогосподарського освоєння;

✓ земельні ділянки державних сортопробувальних станцій і сортодільниць, що використовуються для випробування сортів сільськогосподарських культур;

✓ землі дорожнього господарства автомобільних доріг загального користування – землі під проїзною частиною, узбіччям, земляним полотном, декоративним озелененням, резервами, кюветами, мостами, штучними спорудами, тунелями, транспортними розв'язками, водопропускними спорудами, підпірними стінками, шумовими екранами, очисними спорудами і розташованими в межах смуг відведення іншими дорожніми спорудами та обладнанням, а також землі, що знаходяться за межами смуг відведення, якщо на них розміщено споруди, що забезпечують функціонування автомобільних доріг, а саме:

а) паралельні об'їзні дороги, поромні переправи, снігозахисні споруди і насадження, протилавинні та протисельові споруди, уловлювальні з'їзди, захисні насадження, шумові екрани, очисні споруди;

б) майданчики для стоянки транспорту і відпочинку, склади, гаражі, резервуари для зберігання пально-мастильних матеріалів, комплекси для зважування великогабаритного транспорту,

виробничі бази, штучні та інші споруди, що перебувають у державній власності, власності державних підприємств або власності господарських товариств, у статутному капіталі яких 100 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі;

✓ земельні ділянки сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та фермерських (селянських) господарств, зайняті молодими садами, ягідниками та виноградниками до вступу їх у пору плодоношення, а також гібридними насадженнями, генофондовими колекціями та розсадниками багаторічних плодових насаджень;

✓ земельні ділянки кладовищ, крематоріїв та колумбаріїв.

✓ земельні ділянки, на яких розташовано дипломатичні представництва, що відповідно до міжнародних договорів (угод), згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, користуються приміщеннями та прилеглими до них земельними ділянками на безоплатній основі.

✓ земельні ділянки, надані для будівництва та обслуговування культових та інших будівель, потрібних для забезпечення діяльності релігійних організацій України, статuti (положення) яких зареєстровано в установленому законом порядку.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування встановлюють ставки плати за землю та пільги щодо земельного податку, що сплачується на відповідній території.

Органи місцевого самоврядування до 25 грудня року, що передусе звітному, подають відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки рішення щодо ставок земельного податку та наданих пільг зі сплати земельного податку юридичним та/або фізичним особам.

Нові зміни щодо зазначеної інформації надаються до 1 числа першого місяця кварталу, що настає за звітним кварталом, у якому відбулися зазначені зміни.

Якщо право на пільгу в платника виникає впродовж року,

то він звільняється від сплати податку, починаючи з місяця, що настає за місяцем, у якому виникло це право. У разі втрати права на пільгу впродовж року податок сплачується, починаючи з місяця, що настає за місяцем, у якому втрачено це право.

Якщо платники податку, які користуються пільгами з цього податку, надають в оренду земельні ділянки, окремі будівлі, споруди або їх частини, податок за такі земельні ділянки та земельні ділянки під такими будівлями (їх частинами) сплачується на загальних підставах з урахуванням прибудинкової території.

Ця норма не поширюється на бюджетні установи в разі надання ними будівель, споруд (їх частин) у тимчасове користування (оренду) іншим бюджетним установам, дошкільним, загальноосвітнім навчальним закладам незалежно від форм власності та джерел фінансування.

Базовим податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний рік. Базовий податковий (звітний) рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня того ж року (для новостворених підприємств та організацій, а також у зв'язку із набуттям права власності та/або користування на нові земельні ділянки може бути меншим 12 місяців).

Підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру.

Центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин та у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно у сфері будівництва щомісяця, але не пізніше 10 числа наступного місяця, а також за запитом відповідного контролюючого органу за місцезнаходженням земельної ділянки подають інформацію, потрібну для обчислення і справляння плати за землю, у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України.

Платники плати за землю (крім фізичних осіб) самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подають відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки податкову

декларацію на поточний рік за встановленою формою з розбивкою річної суми рівними частками за місяцями. Подання такої декларації звільняє від обов'язку подання щомісячних декларацій. При поданні першої декларації (фактичного початку діяльності як платника плати за землю) разом з нею подається довідка (витяг) про розмір нормативної грошової оцінки земельної ділянки, а надалі така довідка подається в разі затвердження нової нормативної грошової оцінки землі.

Платник плати за землю має право подавати щомісяця звітну податкову декларацію, що звільняє його від обов'язку подання податкової декларації не пізніше 20 лютого поточного року,

За нововідведені земельні ділянки або за новоукладеними договорами оренди землі платник плати за землю подає податкову декларацію впродовж 20 календарних днів місяця, що настає за звітним.

У разі зміни впродовж року об'єкта та/або бази оподаткування платник плати за землю подає податкову декларацію впродовж 20 календарних днів місяця, що настає за місяцем, у якому відбулися такі зміни.

Нарахування фізичним особам сум податку проводиться контролюючими органами, що видають платникові до 1 липня поточного року податкове повідомлення-рішення про внесення податку за встановленою формою.

У разі переходу права власності на земельну ділянку від одного власника до іншого впродовж календарного року податок сплачується попереднім власником за період з 1 січня цього року до початку того місяця, у якому він втратив право власності на зазначену земельну ділянку, а новим власником – починаючи з місяця, у якому в нового власника виникло право власності.

У разі переходу права власності на земельну ділянку від одного власника до іншого впродовж календарного року контролюючий орган надсилає податкове повідомлення-рішення новому власнику після отримання інформації про перехід права власності.

За земельну ділянку, на якій розташовано будівлю, що перебуває в спільній власності кількох юридичних або фізичних осіб, податок нараховується з урахуванням прибудинкової території кожному з таких осіб:

1) у рівних частинах – якщо будівля перебуває в спільній сумісній власності кількох осіб, але її не поділено в натурі, або одній з таких осіб-власників, визначеній за їх згодою, якщо інше не встановлено судом;

2) пропорційно належній частці кожної особи – якщо будівля перебуває в спільній частковій власності;

3) пропорційно належній частці кожної особи – якщо будівля перебуває в спільній сумісній власності та її поділено в натурі.

За земельну ділянку, на якій розташована будівля, що перебуває у користуванні кількох юридичних або фізичних осіб, податок нараховується кожному з них пропорційно тій частині площі будівлі, що знаходиться в їх користуванні, з урахуванням прибудинкової території.

Юридична особа зменшує податкові зобов'язання із земельного податку на суму пільг, що надаються фізичним особам відповідно до пункту 281.1 статті 281 Податкового кодексу України за земельні ділянки, що знаходяться в їх власності або постійному користуванні і входять до складу земельних ділянок такої юридичної особи.

Такий порядок також поширюється на визначення податкових зобов'язань із земельного податку юридичною особою за земельні ділянки, відведені в порядку, установленому Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» для безоплатного паркування (зберігання) легкових автомобілів, якими керують інваліди з ураженням опорно-рухового апарату, члени їхніх сімей, яким відповідно до порядку забезпечення інвалідів автомобілями передано право керування автомобілем, та законні представники недієздатних інвалідів або дітей-інвалідів, які перевозять інвалідів (дітей-інвалідів) з ураженням опорно-рухового апарату.

Власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою. У разі припинення права власності або права користування земельною ділянкою плата за землю сплачується за фактичний період перебування землі у власності або користуванні в поточному році.

Облік фізичних осіб – платників податку і нарахування відповідних сум проводяться щороку до 1 травня.

Податкове зобов'язання щодо плати за землю, визначене в податковій декларації на поточний рік, сплачується рівними частками власниками та землекористувачами земельних ділянок за місцезнаходженням земельної ділянки за податковий період, що дорівнює календарному місяцю, щомісяця впродовж 30 календарних днів, які настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця.

Податкове зобов'язання з плати за землю, визначене в податковій декларації, у тому числі за нововідведені земельні ділянки, сплачується власниками та землекористувачами земельних ділянок за місцезнаходженням земельної ділянки за податковий період, що дорівнює календарному місяцю, щомісяця впродовж 30 календарних днів, які настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця.

Податок фізичними особами сплачується впродовж 60 днів від дня вручення податкового повідомлення-рішення.

Фізичними особами в сільській та селищній місцевості земельний податок може сплачуватися через каси сільських (селищних) рад або рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, за квитанцією про приймання податкових платежів.

При переході права власності на будівлю, споруду (їх частину) податок за земельні ділянки, на яких розташовані такі будівлі, споруди (їх частини), з урахуванням прибудинкової території сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку.

У разі надання в оренду земельних ділянок (у межах населених пунктів), окремих будівель (споруд) або їх частин власниками та землекористувачами податок за площі, що надаються в оренду, обчислюється з дати укладення договору оренди земельної ділянки або з дати укладення договору оренди будівель (їх частин).

Власник нежилого приміщення (його частини) в багатоквартирному жилому будинку сплачує до бюджету податок за площі під такими приміщеннями (їх частинами) з урахуванням пропорційної частки прибудинкової території з дати державної реєстрації права власності на нерухоме майно.

Орендна плата

Підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку є договір оренди такої земельної ділянки.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що укладають договори оренди землі, повинні до 1 лютого подавати контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки переліки орендарів, з якими укладено договори оренди землі на поточний рік, та інформувати відповідний контролюючий орган про укладення нових, внесення змін до існуючих договорів оренди землі та їх розірвання до 1 числа місяця, що настає за місяцем, у якому відбулися зазначені зміни.

Платником орендної плати є орендар земельної ділянки.

Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, надана в оренду.

Розмір та умови внесення орендної плати встановлюються в договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем.

Розмір орендної плати встановлюється в договорі оренди, проте річна сума платежу:

✓ не може бути меншою розміру земельного податку, встановленого для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території;

✓ не може перевищувати 12 відсотків нормативної грошової оцінки;

✓ для пасовищ у населених пунктах, яким надано статус гірських, не може перевищувати розміри земельного податку;

✓ може перевищувати граничний розмір орендної плати 12 відсотків нормативної грошової оцінки в разі визначення орендаря на конкурентних засадах.

Плата за суборенду земельних ділянок не може перевищувати орендної плати.

Податковий період, порядок обчислення орендної плати, строк сплати та порядок її зарахування до бюджетів застосовується відповідно до вимог щодо плати земельного податку.

Для визначення розміру податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, здійснює управління у сфері оцінки земель та земельних ділянок, за індексом споживчих цін за попередній рік щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, на який індексується нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення станом на 1 січня поточного року, що визначається за формулою:

$$K_i = I:100,$$

де I – індекс споживчих цін за попередній рік.

У разі якщо індекс споживчих цін не перевищує 100 відсотків, такий індекс застосовується із значенням 100.

Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель застосовується кумулятивно залежно від дати проведення нормативної грошової оцінки земель.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації не пізніше 15 січня поточного року забезпечують інформування центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, і власників землі та землекористувачів про щорічну індексацію нормативної грошової оцінки земель.

Єдиний податок

Правові засади застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, а також справляння єдиного податку встановлено розділом XIV Податкового кодексу України.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, а саме:

1) податку на прибуток підприємств;

2) податку на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності платника єдиного податку першої – третьої групи (фізичної особи) та оподатковані згідно з ПКУ;

3) податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними особами та юридичними особами, які обрали ставку єдиного податку, визначену підпунктом 1 пункту 293.3 статті 293 Податкового кодексу України, а також що сплачується платниками єдиного податку четвертої групи;

4) податку на майно (у частині земельного податку), крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються платниками єдиного податку першої – третьої груп для провадження господарської діяльності та платниками єдиного податку четвертої групи для ведення сільськогосподарського товаровиробництва;

5) рентної плати за спеціальне використання води платниками єдиного податку четвертої групи на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених Податковим кодексом, з одночасним запровадженням спрощеного обліку та звітності.

Юридична особа чи фізична особа – підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, установленим Податковим кодексом, та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному Податковим кодексом України.

Суб'єкти господарювання, що застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на такі групи платників єдиного податку:

1) *перша група* – фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких упродовж календарного року не перевищує 300000 гривень;

2) *друга група* – фізичні особи – підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що впродовж календарного року відповідають сукупності таких критеріїв:

- не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб;

- обсяг доходу не перевищує 1500000 гривень.

3) *третья група* – фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, що перебувають з ними в трудових відносинах, не обмежена та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких упродовж календарного року обсяг доходу не перевищує 5000000 гривень;

4) *четверта група* – сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків.

Не можуть бути платниками єдиного податку першої - третьої груп:

✓ Суб'єкти господарювання (юридичні особи та фізичні особи – підприємці), які здійснюють:

1) діяльність з організації, проведення азартних ігор, лотерей (крім розповсюдження лотерей), парі (букмекерське парі, парі тоталізатора);

2) обмін іноземної валюти;

3) виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в

ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива та столових вин);

4) видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органогенного утворення (крім виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння);

5) видобуток, реалізацію корисних копалин, крім реалізації корисних копалин місцевого значення;

6) діяльність у сфері фінансового посередництва, крім діяльності у сфері страхування, що здійснюється страховими агентами, визначеними Законом України «Про страхування», сюрвейерами, аварійними комісарами та аджастерами, визначеними розділом III Податкового кодексу України;

7) діяльність з управління підприємствами;

8) діяльність з надання послуг пошти (крім кур'єрської діяльності) та зв'язку (крім діяльності, що не підлягає ліцензуванню);

9) діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;

10) діяльність з організації, проведення гастрольних заходів;

✓ фізичні особи – підприємці, які здійснюють технічні випробування та дослідження (група 74.3 КВЕД ДК 009:2005), діяльність у сфері аудиту;

✓ фізичні особи – підприємці, які надають в оренду земельні ділянки, загальна площа яких перевищує 0,2 гектара, житлові приміщення та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 100 квадратних метрів, нежитлові приміщення (споруди, будівлі) та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 300 квадратних метрів;

✓ страхові (перестрахові) брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові

компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інші фінансові установи, визначені законом; реєстратори цінних паперів;

✓ суб'єкти господарювання, у статутному капіталі яких сукупність часток, що належать юридичним особам, які не є платниками єдиного податку, дорівнює або перевищує 25 відсотків;

✓ представництва, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичної особи, яка не є платником єдиного податку;

✓ фізичні та юридичні особи – нерезиденти;

✓ Суб'єкти господарювання, які на день подання заяви про реєстрацію платником єдиного податку мають податковий борг, крім безнадійного податкового боргу, що виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

Не можуть бути платниками єдиного податку четвертої групи:

✓ суб'єкти господарювання, у яких понад 50 відсотків доходу, отриманого від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, становить дохід від реалізації декоративних рослин (за винятком зрізаних квітів, вирощених на угіддях, що належать сільськогосподарському товаровиробнику на праві власності або надані йому в користування, та продуктів їх переробки), диких тварин і птахів, хутряних виробів і хутра (крім хутрової сировини);

✓ суб'єкти господарювання, що провадять діяльність з виробництва підакцизних товарів, крім виноматеріалів виноградних (коди згідно з УКТ ЗЕД 2204 29 - 2204 30), вироблених на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, що використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції, а також крім електричної енергії, виробленої кваліфікаційними когенераційними установками та/або з відновлювальних джерел енергії, за умови, що дохід від реалізації такої енергії не перевищує 25 відсотків доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) такого суб'єкта господарювання;

✓ суб'єкт господарювання, що станом на 1 січня базового (звітного) року має податковий борг, за винятком безнадійного податкового боргу, який виник унаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

Платники єдиного податку першої – третьої груп повинні здійснювати розрахунки за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій).

Під побутовими послугами населенню, які надаються першою та другою групами платників єдиного податку, розуміються такі види послуг:

- 1) виготовлення взуття за індивідуальним замовленням;
- 2) послуги з ремонту взуття;
- 3) виготовлення швейних виробів за індивідуальним замовленням;
- 4) виготовлення виробів із шкіри за індивідуальним замовленням;
- 5) виготовлення виробів з хутра за індивідуальним замовленням;
- 6) виготовлення спіднього одягу за індивідуальним замовленням;
- 7) виготовлення текстильних виробів та текстильної галантереї за індивідуальним замовленням;
- 8) виготовлення головних уборів за індивідуальним замовленням;
- 9) додаткові послуги до виготовлення виробів за індивідуальним замовленням;
- 10) послуги з ремонту одягу та побутових текстильних виробів;
- 11) виготовлення та в'язання трикотажних виробів за індивідуальним замовленням;
- 12) послуги з ремонту трикотажних виробів;
- 13) виготовлення килимів та килимових виробів за індивідуальним замовленням;
- 14) послуги з ремонту та реставрації килимів та килимових виробів;

15) виготовлення шкіряних галантерейних та дорожніх виробів за індивідуальним замовленням;

16) послуги з ремонту шкіряних галантерейних та дорожніх виробів;

17) виготовлення меблів за індивідуальним замовленням;

18) послуги з ремонту, реставрації та поновлення меблів;

19) виготовлення теслярських та столярних виробів за індивідуальним замовленням;

20) технічне обслуговування та ремонт автомобілів, мотоциклів, моторолерів і мопедів за індивідуальним замовленням;

21) послуги з ремонту радіотелевізійної та іншої аудіо- і відеоапаратури;

22) послуги з ремонту електропобутової техніки та інших побутових приладів;

23) послуги з ремонту годинників;

24) послуги з ремонту велосипедів;

25) послуги з технічного обслуговування і ремонту музичних інструментів;

26) виготовлення металовиробів за індивідуальним замовленням;

27) послуги з ремонту інших предметів особистого користування, домашнього вжитку та металовиробів;

28) виготовлення ювелірних виробів за індивідуальним замовленням;

29) послуги з ремонту ювелірних виробів;

30) прокат речей особистого користування та побутових товарів;

31) послуги з виконання фоторобіт;

32) послуги з оброблення плівок;

33) послуги з прання, оброблення білизни та інших текстильних виробів;

34) послуги з чищення та фарбування текстильних, трикотажних і хутрових виробів;

35) вичинка хутрових шкур за індивідуальним замовленням;

- 36) послуги перукарень;
- 37) ритуальні послуги;
- 38) послуги, пов'язані з сільським та лісовим господарством;
- 39) послуги домашньої прислуги;
- 40) послуги, пов'язані з очищенням та прибиранням приміщень за індивідуальним замовленням.

Ставки єдиного податку для платників першої – другої груп встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року та третьої групи – у відсотках до доходу (відсоткові ставки).

Фіксовані ставки єдиного податку встановлюються сільськими, селищними, міськими радами, або радами об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад для фізичних осіб – підприємців, які здійснюють господарську діяльність, залежно від виду господарської діяльності, з розрахунку на календарний місяць:

- 1) для першої групи платників єдиного податку – у межах до 10 відсотків розміру мінімальної заробітної плати;
- 2) для другої групи платників єдиного податку – у межах до 20 відсотків розміру мінімальної заробітної плати.

Відсоткова ставка єдиного податку для платників третьої групи встановлюється в розмірі:

- 1) 3 відсотки доходу – у разі сплати податку на додану вартість згідно з Податковим кодексом України;
- 2) 5 відсотків доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

У разі здійснення платниками єдиного податку першої і другої груп кількох видів господарської діяльності застосовується максимальний розмір ставки єдиного податку, встановлений для таких видів господарської діяльності.

У разі здійснення платниками єдиного податку першої

і другої груп господарської діяльності на територіях більш як однієї сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, застосовується максимальний розмір ставки єдиного податку, установлений Податковим кодексом України для відповідної групи таких платників єдиного податку.

Податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку першої, другої та четвертої груп є календарний рік.

Податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку третьої групи є календарний квартал.

Платники єдиного податку першої і другої груп сплачують єдиний податок шляхом здійснення авансового внеску не пізніше 20 числа (включно) поточного місяця.

Платники єдиного податку третьої групи сплачують єдиний податок упродовж 10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації за податковий (звітний) квартал.

Сплата єдиного податку платниками першої – третьої груп здійснюється за місцем податкової адреси.

Платники єдиного податку четвертої групи сплачують податок щокварталу впродовж 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, у таких розмірах:

- у I кварталі – 10 відсотків;
- у II кварталі – 10 відсотків;
- у III кварталі – 50 відсотків;
- у IV кварталі – 30 відсотків;

Платники єдиного податку подають до контролюючого органу податкову декларацію платника єдиного податку. Податкова декларація подається до контролюючого органу за місцем податкової адреси.

Платники єдиного податку несуть відповідальність відповідно до Податкового кодексу України за правильність обчислення, своєчасність та повноту сплати сум єдиного податку, а також за своєчасність подання податкових декларацій.

РОЗДІЛ VI

ВИДАТКОВА ЧАСТИНА МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Визначення видатків бюджету.

Принципи розподілу видатків між місцевими бюджетами.

Зобов'язання місцевих органів влади по видатках.

Усі доходи, що зібрані або отримані виконавчими органами місцевих рад, місцевими державними адміністраціями, є коштами відповідного місцевого бюджету, що спрямовуються на загальносуспільні потреби територіальної громади.

Співвідношення видатків між окремими групами визначається спрямованістю бюджетної політики. Останніми роками найбільша частка видатків припадає на соціально-культурну сферу та соціальний захист населення. Це викликано кризою в економіці та потребою соціального захисту громадян з незначним рівнем доходів.

Видатки бюджету

Видатки бюджету повним та всебічним обсягом характеризуються тим, яку роль вони відіграють і яке місце посідають у процесах суспільного відтворення, яке їх соціальне призначення.

Видатки бюджету – це економічні відносини, що виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і його використанням на здійснення програм та заходів, передбачених бюджетом.

Видатки всіх бюджетів поділяються на поточні і видатки розвитку.

Поточні видатки спрямовуються на фінансування виконання власних і делегованих повноважень. Видатки розвитку спрямовуються на фінансування інвестиційної, інноваційної та іншої діяльності для розширеного відтворення.

Видатки місцевих бюджетів передбачено статтею 70 Бюджетного кодексу України. Вони включають бюджетні призначення, установлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією відповідних програм та заходів.

При формуванні видатків місцевих бюджетів існує низка суперечностей, і однією із головних є невідповідність між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за відповідними бюджетами, та бюджетними ресурсами, закріпленими для їх виконання.

Для визначення обсягу видатків застосовується норматив бюджетної забезпеченості, що передбачає гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів фінансового забезпечення повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу між бюджетних трансфертів.

Поточні видатки – це видатки бюджету на фінансування мережі підприємств та установ на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів із соціального захисту населення та інших, що не належать до видатків розвитку.

Принципи розподілу видатків між місцевими бюджетами

Розподіл видатків між бюджетами здійснюється відповідно до встановленого конституційного рівня повноважень, критеріїв та основних принципів. Розмежування видатків за видами бюджетів здійснено для забезпечення стабільного та уніфікованого порядку фінансування суспільних послуг, установлення відповідальності за якість надання цих послуг та максимального наближення послуг до їх безпосереднього споживача.

Статтею 86 БКУ встановлено чіткі критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами (схема 6.1).

Перша група

<p>Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, що забезпечують необхідне першочергове надання гарантованих послуг і які розташовані найближче до споживачів</p>	<p>Бюджети сіл, їх об'єднань, селищ, міст та бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад</p>
--	---

Друга група

<p>Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, що забезпечують надання основних гарантованих послуг для всіх громадян України</p>	<p>Бюджети міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районні бюджети та бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад</p>
--	--

Третя група

<p>Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України</p>	<p>Бюджет Автономної Республіки Крим та обласні бюджети</p>
---	---

Схема 6.1. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами

Закріплення переліку бюджетних послуг за видами бюджетів створює зацікавленість місцевих органів влади в підвищенні якості надання бюджетних послуг залежно від потреб населення конкретної території.

Зобов'язання місцевих органів влади по видатках

Розмежування видатків за ланками бюджетної системи має на меті забезпечення стабільного та об'єктивного порядку здійснення видатків на забезпечення бюджетними послугами, підвищення відповідальності за своєчасність і якість їх надання.

1. Видатки, що здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

Вони охоплюють видатки на:

✓ освіту:

а) дошкільну освіту;

б) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади (у тому числі: загальноосвітні навчальні заклади всіх ступенів, спеціалізовані школи (школи-інтернати), ліцеї (ліцеї-інтернати), гімназії (гімназії-інтернати), колегіуми (колегіуми-інтернати) вечірні (змінні) школи); навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»;

в) навчальні заклади для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів припадає на територію відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї;

г) інші державні освітні програми;

ґ) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних

зкладах I-IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів);

д) позашкільну освіту;

е) професійно-технічну освіту з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного та/або регіонального замовлення в професійно-технічних та інших навчальних закладах комунальної власності, які розташовані на території зазначених міст);

▼ охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, спеціалізовані медико-санітарні частини, пологові будинки, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, а також дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти, центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги);

б) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи з санітарної освіти);

в) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (територіальні медичні об'єднання, центри медичної статистики, автопідприємства санітарного транспорту, інші програми і заходи);

▼ соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70 відсотків кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідного міста чи району); територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центри професійної реабілітації інвалідів, компенсації фізичним особам, що надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам,

хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;

б). державні програми соціального захисту:

- допомога сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасова державна допомога дітям, допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу;

- додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг (житлові субсидії населенню), пільги окремим категоріям громадян, що надаються: ветеранам війни; особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; удовам (удівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; удовам (удівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам податкової міліції; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної кримінально-виконавчої служби; ветеранам служби цивільного захисту; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; удовам (удівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів податкової міліції, ветеранів державної пожежної охорони, ветеранів Державної кримінально-виконавчої служби, ветеранів служби цивільного захисту та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи; особам, звільненим із служби цивільного захисту за віком, через хворобу або за вислугою років, та які стали інвалідами під час виконання службових

обов'язків; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків, непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби; батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, які загинули (померли) або зникли безвісти під час виконання службових обов'язків; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та опікунам (на час опікунства) дітей померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; пенсіонерам з числа спеціалістів із захисту рослин відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про захист рослин»; громадянам відповідно до пункту «ї» частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини п'ятої статті 29 Закону України «Про культуру», частини другої статті 30 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України «Про освіту»; особам, які мають таке право згідно із статтею 48 Гірничого закону України; ветеранам праці; дітям війни; багатодітним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу та прийомним сім'ям, у яких не менше року проживають відповідно троє або більше дітей, а також сім'ям (крім багатодітних сімей), у яких не менше року проживають троє і більше дітей, ураховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, інвалідам, дітям-інвалідам та особам, які супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого);

- компенсації особам, які згідно із статтями 43 та 48 Гірничого закону України мають право на безоплатне отримання вугілля або торф'яного брикету на побутові потреби, але проживають у будинках, що мають центральне опалення;

- компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

- виплата державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»;

- компенсацію фізичним особам, які користувалися пільгами щодо сплати податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, втрати частини їх доходів через скасування такого податку та відповідним збільшенням ставок акцизного податку з пального згідно з Податковим кодексом України;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

5) державні культурно-освітні та театраль-но-видовищні програми (сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади та бібліотеки; театри, районні (міські) бібліотеки або централізовані бібліотеки районної (міської) централізованої бібліотечної системи, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей, уключаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус академічних, національних, зоопарки комунальної власності);

б) фізичну культуру і спорт: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і об-

ласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

2. Видатки, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів

1. До видатків, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів, належать видатки на:

▼ державне управління:

а) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

▼ освіту:

а) загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, загальноосвітні санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні навчальні заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центри (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх навчальних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинків, навчально-реабілітаційних центрів та дитячих будинків сімейного типу і прийомних сімей);

а-1) *загальну середню освіту*: спеціалізовані школи (школи-інтернати) державної власності, загальноосвітні навчальні заклади: спеціалізовані школи-інтернати, ліцеї-інтернати, гімназії-інтернати, колегіуми-інтернати, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів, які здобувають освіту у відповідному загальноосвітньому навчальному закладі, є жителями населених пунктів, розташованих на території Автономної Республіки Крим чи області (крім населеного пункту, де розташований такий заклад);

б) професійно-технічну освіту (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного

замовлення в професійно-технічних та інших навчальних закладах державної та/або комунальної власності (крім закладів, що фінансуються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад);

в) вищу освіту (на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у вищих навчальних закладах комунальної власності, а також на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України);

г) післядипломну освіту (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення);

г) позашкільну освіту (заходи і заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми);

д) інші державні освітні програми;

✓ охорону здоров'я:

а) консультативну амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги;

б) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для ветеранів війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, територіальні

медичні об'єднання, автопідприємства санітарного транспорту, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, регіональні заходи з реалізації державних програм, інші програми і заходи);

✓ соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування інвалідів; будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати для дітей-інвалідів; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (крім відповідних притулків, центрів і гуртожитків, що утримуються за рахунок бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад); пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати інвалідам на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів інвалідам I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни; центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри професійної реабілітації інвалідів;

б) республіканські Автономної Республіки Крим та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми республіканського Автономної Республіки Крим і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

в) інші державні соціальні програми;

✓ культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (національні, державні, республіканські Автономної Республіки Крим та обласні заповідники, бібліотеки, музеї та виставки, включаючи

заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

б) державні театральні-видовищні програми (філармонії, художні, музичні колективи і ансамблі, театри, концертні і циркові організації, палаци, будинки культури, інші заклади національного, державного, республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, уключаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних);

в) інші державні культурно-мистецькі програми;

✓ фізичну культуру і спорт:

а) програми з розвитку фізичної культури і спорту (утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення (крім шкіл, визначених у підпункті «б» цього пункту), заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), фінансова підтримка республіканського Автономної Республіки Крим та обласних осередків всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;

б) програми з розвитку фізичної культури, спорту, фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів (центри республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів, дитячо-юнацькі спортивні школи для інвалідів усіх типів; проведення заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації інвалідів, навчально-тренувальних зборів і змагань республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення з фізичної культури і спорту інвалідів);

Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів.

1. До видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів, належать видатки на:

1) місцеву пожежну охорону;

1--1) муніципальні формування з охорони громадського порядку;

- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення:
 - а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
 - б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
 - в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
 - г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
 - г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
 - д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
 - е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;
- 5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
 - б) культурно-мистецькі програми місцевого значення;
 - 7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації;
 - 8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
 - 9) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури;
 - 10) транспорт, дорожнє господарство:
 - а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;
 - б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);
 - в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання

доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, а також капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах);

11) заходи з організації рятування на водах;

12) обслуговування місцевого боргу;

13) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, впровадження енергозберіжливих технологій;

14) управління комунальним майном;

15) регулювання земельних відносин;

16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, установлених законом;

17) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення;

18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;

19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб органів місцевого самоврядування;

20--2) реалізацію програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу;

20--3) програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.

Для здійснення вищеперерахованих видатків у місцевих бюджетах передбачено відповідні джерела доходів. Статтею 101 Бюджетного кодексу України визначено, що видатки місцевих бюджетів можуть здійснюватися за рахунок міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами, а саме:

✓ субвенції на утримання, об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

✓ субвенції на виконання інвестиційних проектів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

✓ дотацій та інших субвенцій.

РОЗДІЛ VII

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ
В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ**

*Відмінності програмно-цільового методу від традиційного.
Основні риси програмно-цільового методу.*

*Складання прогнозу до бюджету на наступні за плановим
два бюджетні періоди.*

Починаючи з 2002 року, Державний бюджет України формується в розрізі програм, що дозволило встановити безпосередній зв'язок між обсягами виділених коштів та результатами їх використання. Логічним продовженням процесу виконання вимог Бюджетного кодексу є застосування практики програмно-цільового методу (ПЦМ) бюджетування на рівні місцевих бюджетів.

Огляд міжнародних практик та уроків застосування ПЦМ у розвинутих країнах Західної та Центральної Європи, таких як Данія, Німеччина, Франція, Литва, Румунія, та в країнах з перехідною економікою, також свідчать про ефективність розроблення і впровадження програмно-цільового методу формування бюджету як на державному, так і на місцевому рівнях. Практика цих країн показує, що соціально-економічний розвиток місцевих громад має пряму залежність від спрямування державної політики у цій сфері. Ідеться про розвиток громад не лише з погляду елементів державного управління розвитком територій (система дотацій та субсидій), а й про зв'язок основних державних цільових та галузевих програм і програм, що приймаються до реалізації на рівні міст, районів, селищ, сіл.

Нині основним методом державного управління є програмно-цільовий метод. Державні цільові програми фактично є інструментом розподілу інвестиційних ресурсів між регіонами.

Узгодженість державних і регіональних інтересів досягається пріоритетністю фінансування, однак, повне врахування інтересів регіону можливе лише тоді, коли цілеспрямованій політиці центру буде відповідати цілеспрямована політика регіону, оформлена у вигляді комплексної регіональної цільової програми соціально-економічного та культурного розвитку.

Таким чином, спеціалісти вважають, що саме програмно-цільовий метод складання бюджету найбільше відповідає вимогам цільового використання бюджетних коштів. Упровадження цього методу дозволить максимально оцінити ефективність використання коштів бюджету, оскільки при контролі за його виконанням акцент переноситься на оцінювання досягнутих результатів конкретної програми. Контролюючи використання бюджетних коштів, головна увага надається використанню їх за призначенням, незалежно від того, чи досягнуто бажаного результату, чи ні.

При ПЦМ головна увага надається обов'язковому досягненню максимально значущих соціальних зрушень у результаті витрачання грошей пересічних платників податків. Тобто, якщо говорити про інноваційний розвиток місцевої економіки, то доцільно використовувати технології менеджменту та створювати умови, за яких органи місцевого самоврядування могли б не просто витратити мільйони гривень, а робити це ефективно та цілеспрямовано в частині їх повернення як додаткових доходів для розвитку в майбутньому економіки міста, району чи села.

Відмінності програмно-цільового методу від традиційного (постатейного)

Методологія програмно-цільового бюджетування визначає кілька основних принципів, що відрізняють цей підхід від постатейного методу формування бюджету:

Відмінності концептуальних засад програмно-цільового та постатейного методів бюджетування

Постатейний метод	Програмно-цільовий метод
Бюджет формується та затверджується в розрізі бюджетних функцій	Бюджет формується та затверджується в розрізі бюджетних програм
Принцип формування бюджету – «утримання бюджетних організацій»	Принцип формування бюджету – «зосередженість на результатах»
Планування бюджету на наступний бюджетний рік (лише на один)	Планування бюджету здійснюється на основі середньострокового планування (на 3-5 років)
Обґрунтування видатків здійснюється на основі «історичних даних», без оцінки доцільності та якості бюджетних послуг	Підхід на основі визначення соціальної цілі здійснення видатків і визначення показників соціальної та економічної результативності
Відсутність відповідальності за якість послуг, що надаються	Персональна відповідальність керівників установ та організацій (відповідальних виконавців програм) за досягнення соціальних результатів бюджетних програм
Непрозорість витрачання бюджетних коштів	Прозорість витрачання бюджетних коштів

Таким чином, однією з головних відмінностей програмно-цільового методу від постатейного є те, що бюджет формується виключно за програмами. Водночас, коди програмної класифікації повинні включати елементи функціональної класифікації. Недоцільно зовсім заперечувати роль функцій, оскільки саме вони слугують тому, щоб мати можливість формувати показники зведеного бюджету (особливо на етапі становлення методу). Також вони будуть використовуватися для підготовки порівняльного аналізу та в статистичних цілях.

Основні риси програмно-цільового методу

Бюджетування результативності, що відбиває суть програмно-цільового методу, робить наголос на тому, **що** потрібно зробити, **скільки** потрібно зробити, **що** зроблено і **скільки** зроблено в результаті та **скільки це коштувало платникам податків**.

Основною функцією програмно-цільового методу є забезпечення потрібною інформацією щодо ресурсів та ефективності витрат, необхідних для успішного виконання програми. Таким чином, особи, які ухвалюють управлінські рішення, матимуть можливість зробити правильні висновки щодо пріоритетності програм та їх важливості для громади порівняно з іншими програмами, що також є важливими в умовах обмежених фінансових ресурсів.

Основними рисами програмно-цільового бюджетування є:

1. **Зосередження уваги на результатах.** Перенесення уваги з ресурсної частини бюджетної виробничої функції на цільову частину функції.

2. **Посилення дієвості та ефективності державного сектора.** Для ефективного аналізу та моніторингу виконання бюджету ПЦМ впроваджує один з найкрасномовніших елементів – порівняння витрат і досягнутих результатів. Цей аналіз є інструментом оцінки програм. Він забезпечує виконання

бюджетних програм, результативність яких виправдає витрати на їх реалізацію.

3. **Високий рівень прозорості.** Місцева громада, законодавча та виконавча влади отримують відповіді на такі запитання:

А) Що робить відповідальний виконавець програми?

Б) Яка роль розпорядника?

В) Чого намагається досягти розпорядник бюджетних коштів?

Г) Як він намагається цього досягати?

Д) Наскільки успішно він це здійснює?

Усе це сприяє створенню таких умов бюджетної політики, за яких стає можливим ухвалювати більш раціональні фінансові рішення щодо рівня та складу видатків бюджету

Рис. 7.1. Перелік питань програмно-цільового методу бюджетування

4. **Змінюється характер обговорення державної політики.** Акцент переноситься з “утримання” бюджетної установи на “сенса функціонування” бюджетної установи. Програмно-цільовий метод ставить запитання “Наскільки ефективно витрачаються кошти при досягненні цілей державної політики?”, коли при постатейному бюджеті головним питанням було: “Наскільки правильно витрачаються кошти при виконанні бюджетного плану?”

Таким чином, **перевагами** програмно-цільового методу бюджетування є:

- **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ;**
- **ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ;**
- **УПОРЯДКУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗПОРЯДНИКА. ФОРМУВАННЯ І ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ. ЧІТКЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ВІДПОВІДАЛЬНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ;**
- **ПОСИЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГОЛОВНОГО РОЗПОРЯДНИКА ЗА ДОТРИМАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ ЗАКОНОДАВЧО ВИЗНАЧЕНІЙ МЕТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ;**
- **ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗПОДІЛУ І ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.**

Відповідно до статті 20 Бюджетного кодексу України (у редакції 2010 року) в бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради).

Водночас зазначимо, що згідно з п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Бюджетного кодексу України встановлюється норма, що програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, застосовуються, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 рік.

Особливими складовими програмно-цільового методу в бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм.

Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів. Головні розпорядники коштів державного бюджету, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і надання кредитів з бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, доведених Міністерством фінансів України разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (що включають заходи з реалізації інвестиційних програм (проектів) відповідно до прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм з визначенням очікуваних результатів діяльності. Такі плани діяльності щороку приводяться відповідно до показників державного бюджету на плановий бюджетний період та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів державного бюджету формують бюджетні програми (з урахуванням строку їх реалізації) на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди.

Відповідальний виконавець бюджетних програм визначається головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом). Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми в системі головного розпорядника.

Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів упродовж усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми

і включають кількісні та якісні показники, що визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники мають підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку.

Перелік результативних показників щодо кожної бюджетної програми розробляється головними розпорядниками бюджетних коштів згідно з нормативно-правовим актом Міністерства фінансів України.

Наказом Міністерства фінансів України від 10 грудня 2010 року № 1536 затверджено загальні вимоги до визначення результативних показників бюджетної програми, яких повинні дотримуватися головні розпорядники бюджетних коштів при плануванні, виконанні, звітуванні за виконання бюджетної програми.

Результативні показники бюджетної програми – особлива складова бюджетної програми, що характеризує хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Результативні показники використовуються для проведення оцінки ефективності бюджетної програми.

Результативні показники поділяються на такі групи: показники затрат, показники продукту, показники ефективності та показники якості.

Показники затрат визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми та характеризують структуру витрат бюджетної програми.

Показники продукту використовуються для оцінки досягнення поставленої мети. Показниками продукту є, зокрема, обсяг виробленої продукції, наданих послуг чи виконаних робіт на виконання бюджетної програми, кількість користувачів товарами (роботами, послугами).

Показники ефективності визначаються як витрати ресурсів

на одиницю показника продукту; відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів; досягнення визначеного результату.

Показники якості – це сукупність властивостей, що характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, які задовольняють споживача відповідно до їх призначення та відбивають послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (товарів, робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми.

Результативні показники мають:

- визначатися на підставі фактично досягнутих показників у попередніх бюджетних періодах, виходячи з тенденцій розвитку відповідної галузі економіки (сфери діяльності, регіону) та з урахуванням прогнозу її розвитку на перспективу;

- розкривати мету, завдання та напрямки використання бюджетних коштів, а також характеризувати динаміку досягнення мети, виконання завдань бюджетної програми та напрямків використання бюджетних коштів;

- узгоджуватися з показниками, визначеними прогнозними та програмними документами економічного та соціального розвитку, державними цільовими програмами;

- об'єктивно та реалістично віддзеркалювати характерні особливості та специфіку діяльності головного розпорядника, визначати результати його діяльності;

- надавати можливість перевірки достовірності та точності їх розрахунків, зіставності за окремі періоди;

- підтверджуватись офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, що є джерелами інформації для визначення результативних показників.

Головні розпорядники розробляють методику розрахунку для результативних показників, що потребують методологічних роз'яснень їх змісту.

Головні розпорядники визначають результативні показники в бюджетному запиті при підготовці пропозицій до проекту державного бюджету, паспорті бюджетної програми, звітах про виконання паспорта бюджетної програми за півріччя та рік.

При визначенні результативних показників у паспорті бюджетної програми використовується інформація щодо результативних показників, наведена в бюджетному запиті з урахуванням бюджетних призначень, установлених законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період.

У звітах про виконання паспорта бюджетної програми зазначаються результативні показники бюджетної програми за звітний період.

Кількість результативних показників зумовлюється специфікою бюджетної програми та має задовольнити потреби аналізу виконання бюджетної програми, тобто головні розпорядники застосовують ті результативні показники, що найкраще характеризують ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми.

На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів. Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься в бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм. Організаційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм визначаються Міністерством фінансів України.

Результати оцінки ефективності бюджетних програм, у тому числі висновки органів виконавчої влади, уповноважених на здійснення фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства, є підставою для ухвалення рішень про внесення в установленому порядку змін до бюджетних призначень поточного

бюджетного періоду, відповідних пропозицій до проекту бюджету на плановий бюджетний період та до прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, уключаючи зупинення реалізації відповідних бюджетних програм.

За бюджетними програмами, здійснення заходів за якими потребує нормативно-правового визначення механізму використання бюджетних коштів, головні розпорядники коштів державного бюджету розробляють проекти порядків використання коштів державного бюджету та забезпечують їх затвердження в терміни, визначені Кабінетом Міністрів України. За рішенням Кабінету Міністрів України порядки використання коштів державного бюджету затверджуються Кабінетом Міністрів України або головним розпорядником коштів державного бюджету за погодженням з Міністерством фінансів України. Про затвердження таких порядків інформується Комітет Верховної Ради України з питань бюджету.

Порядки використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами, уперше визначеними законом про Державний бюджет України, затверджуються впродовж 30 днів з дня набрання ним чинності.

Якщо реалізація бюджетної програми продовжується в наступних бюджетних періодах, дія порядку використання бюджетних коштів за такою бюджетною програмою (з урахуванням змін до цього порядку, унесених у разі потреби) продовжується до завершення її реалізації.

Порядок використання бюджетних коштів має містити:

- ✓ цілі та напрямки використання бюджетних коштів;
- ✓ відповідального виконавця бюджетної програми, підстави та/або критерії залучення одержувачів бюджетних коштів до виконання бюджетної програми;
- ✓ завдання головного розпорядника бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів), що забезпечують виконання бюджетної програми, з визначенням порядку звітування про її виконання (у тому числі щодо результативних показників) та заходів впливу в разі її невиконання;

✓ у разі потреби – порядок, терміни та підстави, а також критерії розподілу (перерозподілу) видатків між адміністративно-територіальними одиницями в розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням відповідних нормативно-правових актів;

✓ конкурсні вимоги до інвестиційних програм (проектів), включаючи порядок та критерії їх відбору, а також критерії та умови визначення виконавців таких програм (проектів);

✓ критерії та умови відбору суб'єктів господарювання, яким надається державна підтримка з бюджету, а також визначення обсягу такої підтримки;

✓ умови та критерії конкурсного відбору позичальників та проектів (програм), на реалізацію яких надаються кредити з бюджету; умови надання кредитів з бюджету та їх повернення, включаючи положення щодо здійснення контролю за їх поверненням;

✓ положення щодо потреби перерахування коштів за бюджетними програмами, що передбачають надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

✓ шляхи погашення бюджетної заборгованості в разі її наявності;

✓ вимоги щодо потреби відбиття в первинному та бухгалтерському обліку отриманих (створених) оборотних і необоротних активів бюджетними установами та одержувачами бюджетних коштів, у тому числі отриманих (створених) у результаті проведення централізованих заходів;

✓ у разі потреби – положення щодо здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, визначення умов і термінів поставки та проведення розрахунків;

✓ інші положення щодо особливостей бюджетної програми.

Головний розпорядник бюджетних коштів розробляє та впродовж 45 днів з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) затверджує спільно з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) паспорт бюджетної програми.

Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання встановлюються Міністерством фінансів України.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі передбачає складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до статті 21 Бюджетного кодексу України.

Складання прогнозу до бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди

Міністерство фінансів України за участю Міністерства економіки України, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, що ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники:

1) основних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні в середньому за рік та на кінець року, прибутку підприємств, фонду оплати праці, рівня безробіття, експорту та імпорту товарів і послуг, а також інших показників, що застосовуються при складанні проекту бюджету);

2) зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

3) державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

4) за бюджетними програмами, що забезпечують упродовж кількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у

тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій. Такі бюджетні програми за умови схвалення в установленому законодавством порядку відповідних інвестиційних програм (проектів) включаються до прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди впродовж усього строку їх реалізації з урахуванням вимог Бюджетного кодексу України;

5) взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради України разом з проектом закону про Державний бюджет України, уточнюється на підставі ухваленого закону про Державний бюджет України та схвалюється Кабінетом Міністрів України в місячний строк з дня опублікування закону про Державний бюджет України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і надання кредитів з бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, доведених Міністерством фінансів України разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди (що включають заходи з реалізації інвестиційних програм (проектів) відповідно до прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку, державних цільових програм з визначенням очікуваних результатів діяльності. Такі плани діяльності щороку приводяться відповідно до показників державного бюджету на плановий бюджетний період та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів Державного бюджету формують бюджетні програми (з урахуванням строку їх реалізації) на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди.

Показники проекту Державного бюджету України на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних прогностичних показниках Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди (уключаючи індикативні прогностичні показники за бюджетними програмами, що забезпечують упродовж кількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій).

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад складають та схвалюють прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до прогностичних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, що ґрунтуються на прогнозі Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогностичні показники місцевого бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування, а також індикативні прогностичні показники за бюджетними програмами, що забезпечують упродовж кількох років виконання інвестиційних програм (проектів).

Прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих рад разом з проектом рішення про місцевий бюджет, уточнюється на підставі схваленого Кабінетом Міністрів України прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди і ухваленого рішення про місцевий бюджет та схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад.

Показники проекту місцевого бюджету на бюджетний період, що настає за плановим, ґрунтуються на індикативних

прогнозних показниках місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

За бюджетними програмами, що забезпечують упродовж кількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій, та визначені законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної місцевої ради) вживає заходів щодо пріоритетності передбачення бюджетних коштів на наступний бюджетний період у проекті закону про Державний бюджет України (проекті рішення про місцевий бюджет) для продовження таких інвестиційних програм (проектів) з урахуванням потреби поетапного їх завершення та введення в дію відповідних об'єктів.

РОЗДІЛ VIII

**ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
НА ОСНОВІ ПОЛОЖЕНЬ
БЮДЖЕТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів.

Огляд функцій органів Державного казначейської служби.

Положення Бюджетного кодексу щодо казначейського обслуговування місцевих бюджетів.

Звітвання про виконання місцевих бюджетів.

Внесення змін до рішення про місцевий бюджет.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад або міські, селищні чи сільські голови (у разі, якщо відповідні виконавчі органи не створено) забезпечують виконання відповідних місцевих бюджетів.

Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Державна казначейська служба України веде облік усіх надходжень, що належать місцевим бюджетам, та за поданням органів стягнення, погодженим з відповідними фінансовими органами, здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету.

Запровадження цього методу сприяло посиленню бюджетної дисципліни, більш оперативній підготовці бюджетної звітності, зменшує кількість випадків порушення бюджетного законодавства та посилює відповідальність органів місцевого самоврядування при формуванні та виконанні місцевих бюджетів.

Водночас, як свідчать численні повідомлення з місцевих рад, мають місце випадки, коли органи Державної казначейської служби України на місцях втручаються в повноваження органів

місцевого самоврядування та обмежують їх виконання, усувають від реалізації прав, передбачених Конституцією України та визначених низкою нормативно-законодавчих актів України, а також Європейською Хартією місцевого самоврядування. Як наслідок, органи місцевого самоврядування втрачають важелі адекватного реагування на події і можливість оперативно та гнучко вирішувати питання управління ресурсами місцевих бюджетів, життєзабезпечення населених пунктів, здійснювати ефективну соціальну політику.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів

Засади створення системи казначейського обслуговування бюджетів в Україні

Принципово новим у бюджетному законодавстві України є положення Бюджетного кодексу про застосування в Україні системи казначейського обслуговування бюджетів. Удосконалення процедур виконання бюджетів усіх рівнів шляхом централізації і поліпшення обліку та контролю за платежами з бюджету відповідає загальному напрямку реформування бюджетного процесу в Україні та спрямоване на зміцнення фіскальної дисципліни.

Указом Президента України «Про Державне казначейство України» від 27 квітня 1995 р. №335 зі змінами, внесеними згідно з Указами Президента від 27 січня 1999 р. №70/99 та від 15 лютого 1999 р. №173/99, з метою забезпечення ефективного управління коштами Державного бюджету України, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті України було створено Державне казначейство України при Міністерстві фінансів України. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. №346 «Про ліквідацію урядових органів» Державне казначейство України було ліквідовано. Указом Президента України від 13 квітня 2011 р. № 460/2011 «Про

Положення про Державну казначейську службу України», було затверджено відповідне Положення та встановлено, що Державна казначейська служба України є правонаступником прав та обов'язків Державного казначейства України – урядового органу державного управління, що діяв у системі Міністерства фінансів України.

Головними завданнями Державної казначейської служби України є створення ефективної системи контролю за видатками державного бюджету, уникнення затримки платежів, посилення достовірності бухгалтерського обліку і звітності про виконання бюджету та забезпечення цільового використання бюджетних коштів.

За цей період система Державної казначейської служби України набула значного досвіду роботи: створено регіональну мережу відділень казначейства; на розрахунково-касове обслуговування переведено всі бюджетні установи, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету; з 2000 року на казначейське обслуговування переведено позабюджетні кошти та фонди; з 2001 року запроваджено новий порядок реєстрації бюджетних зобов'язань, створено єдиний казначейський рахунок; Державна казначейська служба функціонує зараз як учасник системи електронних платежів Національного банку України (НБУ) і таке інше.

Кінцевим результатом розвитку Державної казначейської служби України має стати формування повнофункціональної системи державного казначейства, що працює за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та звітності з використанням сучасних технологій управління грошовими потоками.

У межах загальної концепції реформування бюджетних процедур та з метою ефективного управління грошовими потоками, скорочення термінів проходження коштів, забезпечення і централізованого обліку надходжень до бюджетів усіх рівнів бюджетної системи та отримання оперативної інформації про хід виконання бюджетів було впроваджено єдиний казначейський рахунок (ЄКР). Технологія функціонування ЄКР ґрунтується

на принципі «єдності каси», що передбачає зарахування всіх доходів бюджету, які надходять, залучення і погашення джерел фінансування дефіциту бюджету, і здійснення всіх витрат з єдиного рахунку бюджету, за винятком операцій з виконання державного бюджету, що здійснюються за межами країни, відповідно до законодавства. Бюджети всіх рівнів бюджетної системи України виконуються на основі принципу єдності каси.

Досвід функціонування і розвитку казначейства інших країн показує, що основою ефективного і оперативного управління бюджетними коштами є акумулювання їх на єдиному бюджетному рахунку казначейства. Організація бюджетного процесу в режимі єдиного рахунку можлива лише за впровадження фінансової інформаційної системи, що реєструє кожну фінансову операцію у вигляді трансакції (лат. *transactio* – звершення) за рахунками системи та визначає балансовий залишок за кожним окремим рахунком. Відповідні системи вже існують або перебувають у процесі становлення в багатьох розвинених країнах, а також у низці країн з перехідною економікою, що зумовлено загальним усвідомленням найважливішого значення своєчасної і надійної інформації про фінансові операції бюджетних установ.

В Україні розроблено модель функціонування казначейства, що передбачає створення внутрішньої платіжної системи і дозволяє консолідувати бюджетні рахунки на єдиному казначейському рахунку, відкритому в НБУ, що, відповідно, дозволяє позбавитися ризиків при зберіганні бюджетних коштів. З 2001 року Державна казначейська служба України стала повноправним учасником Системи електронних платежів Національного банку України, що дозволило значно скоротити терміни проходження платежів, а також дало можливість складати щоденну оперативну звітність. На сьогодні відкрито кореспондентський рахунок Державної казначейської служби України в ОПЕРУ Національного банку України та 27 кореспондентських рахунків управлінь Державної казначейської служби України в регіональних управліннях НБУ в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Із зарахуванням доходів бюджетів на єдиний рахунок казначейства фінансування видатків має здійснюватися відповідно до регламенту проходження бюджетних коштів, що забезпечує ефективність поточного контролю та управління процесом виконання бюджету.

Огляд функцій органів Державної казначейської служби

Відповідно до статті 43 Бюджетного кодексу при виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. Державна казначейська служба України, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України, забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого в Національному банку України.

Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

- 1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;
- 2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, узятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;
- 3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- 4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами.

В органах Державної казначейської служби України бюджетним установам відкриваються рахунки в установленому законодавством порядку.

Головний задум полягає в тому, що казначейство не має жодних прав розпоряджатися бюджетними коштами: усі

права належать тим розпорядникам коштів, яким бюджетні призначення передбачено законом.

Казначейське обслуговування є системою контролю і системою, що здійснює платежі. Отже, казначейство концентрує на своїх рахунках усі платіжні операції бюджету та здійснює постійний контроль на стадії, що передує виділенню коштів з державного бюджету і проведенню платежів з рахунків бюджету. Це забезпечує суворе дотримання бюджетної дисципліни. Тобто, розпорядники коштів використовують свої гроші тільки на ті цілі, що передбачені розписом бюджету і доведені до відповідного розпорядника бюджетними асигнуваннями. На органи Державної казначейської служби в Україні покладається виконання функцій касира, що здійснює платежі від імені і за дорученням розпорядника бюджетних коштів.

При цьому слід зазначити, що забезпечення контролю лише на стадії здійснення платежу з рахунків бюджету не може бути ефективним: потрібно забезпечити постійний контроль на стадії взяття бюджетних зобов'язань. Статтею 48 Бюджетного кодексу передбачено, що розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі лише в межах бюджетних асигнувань, установлених кошторисами, ураховуючи потребу виконання бюджетних зобов'язань минулих років, узятих на облік органами Державної казначейської служби України. Облік зобов'язань розпорядників коштів та контроль за їх дотриманням здійснюється органами Державної казначейської служби України в установленому наказом Державної казначейської служби України порядку.

Створення системи постійного контролю за процесом прийняття бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів передбачає, що:

- ті обсяги асигнувань, що затверджені в бюджетному розписі, мають доводитися до кожної бюджетної установи або організації через органи казначейства;

- кожній бюджетній установі або організації мають надаватися ліміти бюджетних зобов'язань, у межах яких можна

ухвалювати ті чи інші рішення та брати бюджетні й фінансові зобов'язання;

- жодна угода бюджетної організації не може бути укладена без реєстрації у відповідному казначейському органі: не можна допускати взяття зобов'язань, що явно виходять за межі реальних касових можливостей бюджету;

- угода повинна бути виконаною: казначейству потрібно знати, коли і що надійшло на рахунок бюджетної організації, і тільки після того, як організація підтверджує виконання контракту, може бути проведено платіж.

Бухгалтер будь-якої організації працює за такою схемою: поки на склад не надійшли товари, матеріальні цінності, поки не заведено картку особового обліку, жоден бухгалтер не виписе платіжного доручення на оплату рахунку.

Казначейська модель дозволяє державі розв'язати головну бюджетну проблему – утворення кредиторської заборгованості бюджетної сфери – через укладення реальних договорів, замовлень та створення моніторингу державних витрат. Налагодження розрахункової дисципліни є одним із завдань органів Державної казначейської служби України і казначейської системи в цілому.

Створення єдиної системи бухгалтерського обліку касових операцій з коштами бюджету забезпечує прозорість виконання бюджету через своєчасне надання детальної, достовірної і змістовної інформації органам, що ухвалюють рішення з управління бюджетом.

Положення Бюджетного кодексу щодо казначейського обслуговування місцевих бюджетів

До основних принципів побудови бюджетної системи України належить принцип самостійності бюджетів, що забезпечує закріплення за ними відповідних джерел доходів і право відповідних органів влади самостійно і незалежно затверджувати та виконувати відповідні бюджети. Відповідно до статті 78 Бюджетного кодексу виконання місцевих бюджетів

забезпечують місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад або сільські, селищні чи міські голови.

Проте принцип самостійності бюджетів діє в межах принципу єдності бюджетної системи, яким передбачено єдність порядку виконання бюджетів і ведення бухгалтерського обліку та звітності, тому дотримання основних процедур виконання бюджетів є обов'язковим.

Бюджетним кодексом встановлено, що в Україні застосовується форма обслуговування бюджетів органами державної казначейської служби. Це відповідає загальному напрямку розвитку в країнах, що здійснюють бюджетну децентралізацію: надання місцевим органам влади додаткових бюджетних повноважень з одночасним посиленням контролю бухгалтерського обліку та звітності, платежів і методів запозичення. Створення органу контролю за бюджетними платежами забезпечує ефективну фіскальну дисципліну в цілому по бюджетній системі.

У Бюджетному кодексі України чітко встановлено повноваження всіх органів, що займаються питаннями виконання державного та місцевих бюджетів. Роль органів Державної казначейської служби згідно з положеннями Бюджетного кодексу не передбачає їх участі в процесі формування місцевих бюджетів та визначенні місцевих бюджетних пріоритетів. У ході виконання місцевих бюджетів органи Державної казначейської служби мають відігравати пасивну роль: термін “обслуговування” означає, що казначейство здійснює технічне фінансування, відповідно до затверджених призначень і встановлених бюджетних асигнувань. Основні рішення в процесі виконання місцевого бюджету та визначення пріоритетності бюджетного фінансування належать місцевим виконавчим органам та розпорядникам коштів відповідних бюджетів. Водночас через органи Державної казначейської служби здійснюється загальний моніторинг та нагляд за грошовими потоками в ході виконання місцевих бюджетів. Детальніше функції органів Державної казначейської служби в процесі виконання місцевих бюджетів розглядаються

нижче. Відповідно до статті 78 Бюджетного кодексу України казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державної казначейської служби за тими самими основними функціональними напрямками, що передбачені для обслуговування державного бюджету в статті 43.

Починаючи з 1 січня 2002 року, казначейське обслуговування місцевих бюджетів було запроваджене в частині касових операцій за доходами та міжбюджетними трансфертами, для чого органами Державного казначейства було відкрито понад 541 тисячу рахунків для зарахування платежів 12 тисяч обласних, районних, міських, сільських та селищних бюджетів у розрізі видів надходжень.

Державне казначейство України розробило порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахуванням міжбюджетних трансфертів. Цей порядок було погоджено з Міністерством фінансів України, він урахував пропозиції місцевих фінансових органів. Порядок визначив організаційні взаємовідносини в процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів, установив функціональні повноваження учасників бюджетного процесу та детальні процедури проведення операцій щодо зарахування доходів, розмежування надходжень у розрізі видів бюджетів та проведення операцій з перерахування міжбюджетних трансфертів.

Переведення на казначейське обслуговування місцевих бюджетів за доходами та міжбюджетними трансфертами забезпечило виконання положень Бюджетного кодексу щодо перерахування дотацій вирівнювання і коштів, що передаються до інших бюджетів для **690 обласних, районних та місцевих бюджетів міст обласного значення**. Казначейське обслуговування бюджетів забезпечило щоденне перерахування міжбюджетних трансфертів згідно із затвердженими нормативами. Воно суттєво поліпшило стан розрахунків міжбюджетних трансфертів, що надаються місцевим бюджетам з державного бюджету, не допускаючи нагромадження заборгованості. Законодавчо врегульовано процедури перерахування трансфертів

з районного бюджету до сільських, селищних бюджетів та бюджетів міст районного значення.

Основною перевагою казначейського обслуговування місцевих бюджетів є те, що цей перехід не руйнує механізм виконання місцевих бюджетів, а сприяє поліпшенню бюджетної дисципліни та забезпечує:

- проведення ефективного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;
- акумуляцію коштів розпорядників коштів місцевих бюджетів на єдиних казначейських рахунках управлінь Державної казначейської служби України;
- прозорість руху бюджетних коштів з виконанням контрольних функцій за їх цільовим спрямуванням згідно з бюджетними призначеннями;
- єдиний підхід до бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;
- можливість мати щоденні дані про залишки коштів на рахунках усіх рівнів бюджетів та на рахунках бюджетних установ (до впровадження експерименту з казначейського обслуговування місцевих бюджетів зазначені дані можна було отримати лише раз на місяць разом зі звітом про виконання бюджету);
- оперативність ухвалення рішень щодо управління коштами бюджету;
- розв'язання проблем при проведенні міжбюджетних розрахунків.

До **основних проблемних питань** переходу на казначейське обслуговування місцевих бюджетів належать:

- збільшення обсягу документації щодо розрахунково-касового обслуговування розпорядників коштів місцевого бюджету;
- повільне проходження платежів та їх затримка;
- неможливість здійснення контролю за своєчасною та повним обсягом сплатою податків по конкретних платниках;
- обмеження дієздатності органів місцевого самоврядування щодо управління грошовими потоками;

- відсутність механізму повернення помилково зарахованих на інший рівень бюджету коштів.

Основні засади казначейського обслуговування бюджету за видатками

Основні положення Бюджетного кодексу щодо організації процесу виконання бюджетів за видатками спрямовано на забезпечення головної вимоги: фінансування видатків з бюджету має здійснюватися в межах наявних бюджетних коштів на єдиному рахунку відповідного бюджету.

Оплата рахунків розпорядників коштів бюджету здійснюється органами Державної казначейської служби за наявності:

- зареєстрованих в інформаційній системі казначейства бюджетних зобов'язань;
- наявності залишку коштів на рахунках розпорядників коштів;
- відповідності змісту наданих документів на оплату кодам економічної класифікації видатків, зазначеним у призначенні платежу.

При невиконанні хоча б однієї з цих вимог орган Державної казначейської служби відмовляє в оплаті та повертає документи на доопрацювання. Крім того, відмова в оплаті рахунків одержувачів бюджетних коштів можлива в разі неподання розпорядниками бюджетних коштів фінансової звітності про виконання кошторисів доходів і видатків та в разі обмеження здійснення бюджетних видатків на основі чинних нормативно-правових актів. Органи Державної казначейської служби України письмово повідомляють своїх клієнтів про відмову в оплаті.

Розвиток казначейської системи щодо обслуговування місцевих бюджетів

Основною метою побудови системи “єдиного казначейства” в Україні є впровадження системи дієвого

контролю за використанням бюджетних коштів. Казначейська система обслуговування місцевих бюджетів дозволяє органам місцевого самоврядування розв'язати проблему утворення бюджетної заборгованості та зосередитися на вдосконаленні процесу планування місцевого бюджету. Вони можуть також розраховувати на безоплатну фінансову допомогу з боку казначейських органів на покриття тимчасових касових розривів.

Окрім того, однією з переваг такої системи є підвищення рівня надійності управління грошовими засобами, оскільки казначейство є державним виконавчим органом: службовці органів місцевого самоврядування ухвалюють бюджетні рішення, а державні службовці органів казначейства виконують потрібні фінансові операції.

Завдяки переведенню 2002 року місцевих бюджетів у частині доходів на казначейське обслуговування, стало можливим запровадження нової системи міжбюджетних відносин та перерахування міжбюджетних трансфертів до бюджетів усіх рівнів.

Це дозволило зробити прозорими міжбюджетні зв'язки, оперативно і повним обсягом отримувати достовірну інформацію про розрахунки з бюджетами в режимі реального часу і надавати звітні дані зацікавленим органам з метою здійснення аналізу та ухвалення управлінських рішень.

Позитивні наслідки переходу на казначейське обслуговування місцевих бюджетів:

- більша прозорість бюджетного процесу на місцевому рівні як для органів місцевої влади, так і для суспільства в цілому;
- отримання органами, що ухвалюють рішення з управління бюджетними ресурсами місцевого бюджету, більш оперативної і детальної інформації про хід виконання місцевого бюджету;
- можливість проведення на центральному рівні моніторингу виконання місцевих бюджетів з метою отримання об'єктивної і оперативної інформації про стан виконання всіх місцевих бюджетів;

- скорочення терміну надходження коштів на рахунки місцевих бюджетів порівняно з банківським обслуговуванням бюджетних коштів;
- концентрація бюджетних ресурсів в установах НБУ, що дозволяє уникнути ризиків втрати бюджетних коштів;
- дотримання єдиних вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності виконання бюджетів;
- формування достовірної і повної інформації про рух позабюджетних коштів розпорядників бюджету;
- забезпечення своєчасності розрахунків за взятими зобов'язаннями через управління бюджетними та фінансовими зобов'язаннями місцевого бюджету;
- оперативне реагування на утворення кредиторської заборгованості бюджету;
- виявлення резервів для забезпечення фінансової стійкості і збалансованості доходної і видаткової частин бюджету;
- можливість використання бази даних казначейства для аналізу та оцінки роботи розпорядників коштів місцевого бюджету.

Звітування про виконання місцевих бюджетів

Відповідно до статті 80 Бюджетного кодексу звіт про виконання місцевого бюджету подається до відповідної ради Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної ради чи міським, селищним, сільським головою (у разі, якщо відповідні виконавчі органи не створено) у двомісячний термін після завершення відповідного бюджетного періоду. Попередньо звіт схвалюється рішенням виконавчого органу відповідної ради. Перевірка звіту здійснюється Рахунковою палатою Автономної Республіки Крим (щодо використання органами виконавчої влади коштів бюджету Автономної Республіки Крим) чи комісією з питань бюджету відповідної ради. Після розгляду показників виконання місцевого бюджету профільними комісіями та

спільного засідання бюджетної комісії проект рішення виноситься на розгляд сесії відповідної ради. Відповідні ради затверджують звіт про виконання місцевого бюджету або ухвалюють інше рішення з цього приводу.

Квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету подаються до Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідної ради Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної ради чи міським, селищним, сільським головою (у разі, якщо відповідні виконавчі органи не створено) у двомісячний термін після завершення відповідного бюджетного періоду.

Перевірка звіту здійснюється Рахунковою палатою Верховної Ради Автономної Республіки Крим (щодо використання органами виконавчої влади коштів бюджету Автономної Республіки Крим) чи комісією з питань бюджету відповідної ради, після чого відповідні ради затверджують звіт про виконання бюджету або ухвалюють інше рішення з цього приводу (частина четверта статті 80 Бюджетного кодексу).

Структура, періодичність та терміни подання

Структура, періодичність та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів визначаються Державною казначейською службою України відповідно до вимог, установлених для подання звітності про виконання Державного бюджету України в статтях 58-61 Бюджетного кодексу (частина перша статті 80).

Звіти про виконання місцевих бюджетів та інші фінансові звіти складають територіальні органи Державної казначейської служби України за правилами та формами, встановленими Державною казначейською службою за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою. Зведені показники звітів про виконання бюджетів одночасно передаються територіальними органами Державної казначейської служби України відповідно Міністерству фінансів України, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів

відповідних рад на умовах положень статей 58-61 Бюджетного кодексу (частина друга статті 80).

Стаття 58 містить загальні вимоги до надання звітності:

- зведення, складання та надання звітності про виконання місцевих бюджетів здійснюється органами Державної казначейської служби України;
- розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методології звітності складають та подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України;
- єдині форми звітності про виконання місцевого бюджету встановлюються Державною казначейською службою України за погодженням з Міністерством фінансів України;
- звітність про виконання місцевих бюджетів є оперативною, місячною, кварталною та річною.

Стаття 59 визначає, що місячна звітність про виконання місцевих бюджетів подається Державною казначейською службою України відповідним місцевим фінансовим органам у терміни:

- місячна звітність про виконання місцевого бюджету надається не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених статей місцевого бюджету, використання коштів з резервного фонду надається Державною казначейською службою України не пізніше 25 числа місяця, наступного за звітним. Звіт про бюджетну заборгованість надається не пізніше 15 числа другого місяця, наступного за звітним.

Статтю 60 визначаються складові кварталного звіту про виконання місцевих бюджетів:

- звіт про фінансовий стан (баланс) місцевого бюджету;
- звіт про рух грошових коштів;

- звіт про виконання місцевого бюджету;
- інформація про стан боргу Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- звіт про кредити та операції, що стосуються гарантійних зобов'язань.

Органи стягнення відповідно до частини третьої статті 80 Бюджетного кодексу надають місцевим фінансовим органам такі звіти:

- місячний звіт про фактичні надходження податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів до бюджету, місячний звіт про податкову заборгованість, включаючи суми недоїмки та переплат (у галузевому і територіальному розрізі, а також у розрізі джерел доходів та форм власності), не пізніше 12 числа місяця, наступного за звітним;
- квартальний звіт про втрати доходів унаслідок податкових пільг, а також про суми реструктуризованої та списаної податкової заборгованості (у галузевому і територіальному розрізі, а також у розрізі джерел доходів та форм власності) і суми відстрочених та розстрочених платежів не пізніше 35 днів після закінчення кварталу.

Стаття 61 визначає структуру річного звіту про виконання місцевих бюджетів, зокрема:

- звіт про фінансовий стан (баланс) місцевого бюджету;
- звіт про виконання місцевого бюджету;
- звіт про фінансові результати виконання місцевого бюджету;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- інформація про виконання захищених статей видатків місцевого бюджету;
- звіт про бюджетну заборгованість;
- звіт про використання коштів із резервного фонду бюджету;

- інформація про стан боргу Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування;
- звіт про кредити та операції, що стосуються місцевих гарантій щодо виконання боргових зобов'язань;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- інформацію про виконання місцевих бюджетів, включаючи інформацію про стан місцевого боргу;
- інформацію про здійснені операції з місцевим боргом;
- інформацію про надані місцеві гарантії;
- інформацію про досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників головними розпорядниками коштів місцевого бюджету в межах бюджетних програм;
- інформацію про виконання текстових статей рішення про місцевий бюджет;
- іншу інформацію, визначену Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою потрібною для пояснення звіту.

Внесення змін до рішення про місцевий бюджет

Статтею 78 Бюджетного кодексу врегульовано норми внесення змін до рішення про місцевий бюджет під час його виконання.

Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет ухвалюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду, про обсяг залишку коштів загального та спеціального фондів (крім власних надходжень бюджетних установ) відповідного бюджету.

Факт перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету визнається за підсумками першого кварталу та наступних звітних періодів з початку поточного бюджетного періоду на підставі офіційних висновків місцевого фінансового органу за умови перевищення доходів загального фонду

місцевого бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), урахованих у розписі місцевого бюджету на відповідний період, **не менше ніж на 5 відсотків.**

Факт недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету визнається на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу за підсумками квартального звіту в разі недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету, урахованих у розписі місцевого бюджету на відповідний період, **більше ніж на 15 відсотків.**

Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет можуть бути ухвалені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою з урахуванням положень статті 52 Бюджетного кодексу, у разі потреби перерозподілу бюджетних призначень між головними розпорядниками бюджетних коштів (за наявності відповідного обґрунтування) та в інших випадках, передбачених Бюджетним кодексом.

РОЗДІЛ ІХ

ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Щоб відігравати свою роль в управлінні, громадськість повинна володіти вичерпною інформацією про владу, тобто знати організаційну структуру: яка посадова особа за що відповідає, звідки надходять кошти тощо. Найважливіше – громада має знати, коли, як і ким ухвалюються основні рішення як політичні, так і поточні, оперативні. Ця інформація має бути максимально доступною і зрозумілою.

Надання громадянам можливості побачити і зрозуміти, як працює адміністрація чи виконком, називають часом «прозорістю». Прозорість означає регулярне та вичерпне інформування громадськості про всі аспекти процесу ухвалення рішень та відповідальних офіційних осіб. Ініціатива щодо запровадження прозорості має йти згори, і вищі посадові особи повинні бути готовими до застосування основних принципів прозорої поведінки. Це зобов'язання є абсолютно необхідним для забезпечення дієвої участі та підтримки з боку громадськості. З іншого боку, завдання громадян полягає в тому, щоб їх обранці перед ними звітували.

Хоч прозорість і робить управління вразливим до критики, її перевагою є те, що завдяки прозорості, водночас, пом'якшується гострота цієї критики. Коли людям дають можливість висловитися, вони схильні виявляти менше незадоволення та ворожості до посадових осіб, які ухвалюють рішення, а отже, краще сприйматимуть самі рішення. Забезпечення підтримки громадою основних бюджетних статей, таких, наприклад, як проекти, що спрямовані на розбудову інфраструктури або підвищення тарифів на водопостачання, має особливо важливе значення для життєздатності громади в майбутньому. Іншою перевагою прозорості є те, що залучення громадськості спонукає мешканців до кращого розуміння підходу, спрямованого саме на вирішення проблеми ніж просто до критики постфактум.

Прозорість дає також можливість працівникам виконавчого комітету (державної адміністрації) розв'язати деякі з питань, що порушуються громадськістю, зміцнюючи таким чином свою репутацію та створюючи позитивний імідж.

Отже, наслідками прозорості є глибше розуміння та співпраця. Коли громадяни бачать, що відбувається у виконавчому комітеті чи місцевій державній адміністрації, вони краще розуміють, які нелегкі рішення доводиться ухвалювати органам влади. При цьому довіра, упевненість та підтримка з боку громадськості зазвичай зростають. Скажімо, якщо мешканці бачать показники бюджету, то можуть зрозуміти не тільки сам факт, що кошти обмежені, а й якою мірою, звідки надходять ці кошти і як використовуються. Концепція «власності» означає, що коли люди розуміють, яким чином працює виконавчий комітет чи місцева державна адміністрація, то відчують, що це «їхня» влада і тому більше цінують досягнення і більш толерантно та з розумінням ставляться до труднощів. До того ж, важливим є й те, що місцева влада є підвітною громаді (стаття 5 Конституції України).

Звичайно, залучення громадськості не робить роботу органу влади досконалою. Навіть у порівняно невеликих громадах питання, з якими стикається міська влада, є складними і часом непередбачуваними. Трапляються неочікувані та термінові речі, відбувається конфлікт ідей, люди помиляються. Часто громадянам не вистачає терпіння, щоб повністю зрозуміти суть проблеми. Люди зазвичай скаржаться на те, чого не розуміють.

Саме тому відповідно до статті 7 Бюджетного кодексу України одним із принципів бюджетної системи України є принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Закон України від 13 січня 2011 року №2939-VI «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних

документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно.

Законом України від 11 лютого 2015 року №183-VIII «Про відкритість використання публічних коштів» визначено умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Означений Закон поширюється на відносини, пов'язані з підготовкою і оприлюдненням розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, підприємствами, Національним банком України, державними банками, державними цільовими фондами, а також фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та органами Пенсійного фонду інформації про заплановане і фактичне використання публічних коштів.

Інформація, що оприлюднюється згідно з цим Законом, готується розпорядниками та одержувачами коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, органами Пенсійного фонду, підприємствами, а також фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування та подається ними для оприлюднення на єдиному веб-порталі використання публічних коштів.

Єдиний веб-портал використання публічних коштів є офіційним державним інформаційним ресурсом у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація згідно з цим Законом.

Доступ до інформації, оприлюдненої на єдиному веб-порталі використання публічних коштів, є вільним та безоплатним.

Відповідальність за недостовірність і неповноту інформації, оприлюдненої згідно з цим Законом, несуть керівники розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств, органів Пенсійного фонду, а також фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Відомості, що оприлюднюються згідно з цим Законом, повинні бути повними, правдивими, точними та реально відбивати фактичні дані за станом на відповідну дату або за відповідний період часу.

Інформація про використання публічних коштів, що підлягає оприлюдненню, надається за встановленими законодавством України формами та має містити такі відомості:

1) у разі використання коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів:

- розпорядник (одержувач) бюджетних коштів (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника);

- головний розпорядник бюджетних коштів (найменування, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника);

- обсяги бюджетних призначень та/або бюджетних асигнувань на відповідний бюджетний період – усього та в розрізі бюджетних програм;

- обсяги проведених видатків бюджету та наданих кредитів з бюджету за звітний період – усього та в розрізі бюджетних програм (при цьому зазначаються також види та обсяги відповідних надходжень щодо коштів спеціального фонду бюджету);

- інформація про укладені за звітний період договори (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження), вартість договору, ціна за одиницю (у разі наявності), кількість закупленого товару, робіт та/або послуг, проведена процедура закупівлі або обґрунтування її відсутності з посиланням на закон, обсяг платежів за договором у звітному періоді, строк дії договору);

- інформація про стан виконання договорів, укладених у попередні звітні періоди, з усіма додатками, які є їх невід'ємною частиною (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), вартість договору, ціна за одиницю

(у разі наявності), процедура закупівлі або обґрунтування її відсутності з посиланням на закон, обсяг платежів за договором у звітному періоді, наявність або відсутність претензій і штрафних санкцій, що виникли в результаті виконання договору, акти виконання договору (акти наданих послуг, приймання-передачі, виконаних робіт) у разі наявності);

- кількість службових відряджень, у тому числі із зазначенням кількості закордонних відряджень, загальний обсяг витрат на службові відрядження, у тому числі із зазначенням обсягу витрат на закордонні відрядження.

Інформація, зазначена вище, оприлюднюється щокварталу, не пізніш як за 35 днів після закінчення звітного кварталу, та зберігається в режимі вільного доступу впродовж трьох років з дня оприлюднення;

2) у разі використання коштів підприємств, отриманих ними від їх господарської діяльності:

- підприємство (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника);

- орган управління майном підприємства (найменування, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника);

- обсяг платежів за договорами за звітний період – у розрізі товарів, робіт і послуг;

- відомості про договори, укладені за звітний період, загальна вартість яких перевищує один мільйон гривень (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), вартість договору, ціна за одиницю (за наявності), строк дії договору);

- відомості про стан виконання договорів, укладених за попередні звітні періоди, що продовжують виконуватися, загальна вартість яких перевищує один мільйон гривень (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), вартість договору, ціна за одиницю (за наявності), обсяг пла-

тежів за договором у звітному періоді, наявність або відсутність претензій і штрафних санкцій, що виникли в результаті виконання договору, акти виконання договору (акти наданих послуг, приймання-передачі, виконаних робіт) у разі наявності).

Інформація, зазначена в цьому пункті, оприлюднюється щороку, не пізніше 31 січня року, наступного за звітним роком, та зберігається в режимі вільного доступу протягом трьох років з дня оприлюднення;

3) у разі використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування та коштів Пенсійного фонду:

- підприємство, установа, організація (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), що використовує кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування та/або кошти Пенсійного фонду;

- обсяги надходжень та витрат, затверджені на відповідний рік;

- обсяги надходжень та витрат за звітний період;

- інформація про укладені за звітний період договори (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), вартість договору, ціна за одиницю (у разі наявності), проведена процедура закупівлі або обґрунтування її відсутності з посиланням на закон, обсяг платежів за договором у звітному періоді, строк дії договору);

- інформація про стан виконання договорів (предмет договору, виконавець (найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові керівника), вартість договору, ціна за одиницю (за наявності), проведена процедура закупівлі або обґрунтування її відсутності з посиланням на закон, обсяг платежів за договором у звітному періоді, наявність або відсутність претензій і штрафних санкцій, що виникли в результаті виконання договору, акти виконання договору (акти наданих послуг, приймання-передачі, виконаних робіт) у разі наявності);

- кількість службових відряджень, у тому числі із зазначенням кількості закордонних відряджень, загальний обсяг витрат на службові відрядження, у тому числі із зазначенням обсягу витрат на закордонні відрядження.

Інформація, зазначена в цьому пункті, оприлюднюється щокварталу, не пізніше як за 35 днів після закінчення звітного кварталу, та зберігається в режимі вільного доступу впродовж трьох років з дня оприлюднення.

2. *Інформація, зазначена в 3 статті* цього Закону, оприлюднюється на єдиному веб-порталі використання публічних коштів безоплатно та окремо за такими розділами:

1) інформація про використання коштів державного і місцевих бюджетів;

2) інформація про використання коштів підприємств, отриманих ними від їх господарської діяльності;

3) інформація про використання коштів Пенсійного фонду;

4) інформація про використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Згідно із Законом на єдиному веб-порталі використання публічних коштів у режимі реального часу оприлюднюється також інформація про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку. Порядок оприлюднення зазначеної інформації визначається Кабінетом Міністрів України.

Інформація на єдиному веб-порталі використання публічних коштів оприлюднюється у спосіб, що забезпечує вільний безоплатний доступ до неї, можливість анонімного перегляду, копіювання та роздрукування інформації.

Інформація, зазначена в статті 3 Закону, оприлюднюється також шляхом розміщення на єдиному веб-порталі використання публічних коштів у вигляді наборів даних (електронних документів), організованих у форматі, що дозволяє їх автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання.

Відповідно до статті 4 Закону відповідальність за порушення вимог цього Закону несуть керівники розпорядників та одержувачів коштів державного і місцевих бюджетів, підприємств,

органів Пенсійного фонду, а також фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Зазначені особи несуть відповідальність за такі порушення:

- 1) неоприлюднення інформації відповідно до цього Закону;
- 2) оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації;
- 3) несвоєчасне оприлюднення інформації.

Порядком адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2015 року № 694, передбачається, що він визначає механізм адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів, створення та функціонування якого передбачено Законом України «Про відкритість використання публічних коштів». Доступ до інформації, оприлюдненої на єдиному веб-порталі використання публічних коштів, є вільним та безоплатним.

Крім того, прозорості використання публічних коштів також сприяють такі сучасні технології, як:

1. «Бюджет для громадян» – форма презентації основних бюджетних показників, спрямована на інформування широкого кола громадськості в доступній формі про основні цілі, завдання та пріоритети бюджетної політики, джерела наповнення бюджету, обґрунтування бюджетних витрат, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів.

2. «Відкрита бухгалтерія» – щоденне опублікування в Інтернеті переліку всіх без винятку здійснених за день трансакцій.

3. Відкритий бюджет – сучасна інформаційна технологія, що допомагає громадянам зрозуміти бюджетну інформацію. Це набір програмного забезпечення та Інтернет-сайту, що висвітлює для журналістів і пересічних громадян отримання та використання бюджетних коштів. Особливість цієї системи в тому, що вона дає не лише загальний огляд використання бюджетних коштів,

але й онлайн-доступ до документів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів.

Перший компонент цієї системи – адвокаційні заходи на підтримку виконання Закону України «Про відкритість використання публічних коштів».

Другий компонент – розроблення та впровадження системи контролю за використанням публічних коштів «Громадський бюджет», що включає в себе організацію консультацій із зацікавленими сторонами та представниками цільових груп. За результатами консультацій – розроблення програмного забезпечення, що дає можливість створювати звіти, адаптовані для пересічного громадянина, про використання бюджетних коштів. Цей компонент також передбачає проведення тренінгів для громадських активістів, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які будуть працювати з цією системою.

Третій компонент – зміцнення потенціалу громадського контролю за використанням публічних коштів через проведення тренінгів і навчань, що мають містити питання, пов'язані з доступом до публічної інформації, громадських методів аналізу з використанням інформації, доступної через систему «Відкритий бюджет». Семінари мають включати обмін досвідом кращих журналістів-«слідчих» (аналітиків) з регіональними активістами неурядових організацій і журналістами, передачу передової практики і розробок в галузі аналізу державних закупівель, аналізу використання публічних коштів тощо.

4. Громадські слухання – зустріч членів територіальної громади з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, які належать до відання місцевого самоврядування (щодо громадських слухань з бюджетних питань див. Розділ III).

5. E-Data – офіційний державний інформаційний портал у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація про

використання публічних коштів та реалізується ідея «Прозорого бюджету».

6. Індекс прозорості бюджету – інноваційна методологія, що включає загалом 173 критерії і надає можливість комплексно проаналізувати місцеву соціально-економічну і бюджетну політику на всіх її стадіях та відслідкувати кращі міжнародні й українську практики належного врядування (за підсумками 2015 року в *Індексі прозорості бюджету Уряд України отримав 46 балів із 100 можливих. Міжнародною спільнотою зроблено висновок, що Україна надає громадськості обмежену інформацію про бюджет та недостатньо можливостей для участі в бюджетному процесі*).

7. International Budget – щорічне міжнародне опитування, що використовує 109 показників для визначення прозорості бюджету. Ці показники використовуються для того, щоб визначити, чи робить центральний уряд доступними для громадськості вісім ключових бюджетних документів і чи є дані цих документів всеохопними та корисними.

8. Партиципаторний бюджет (бюджет участі, **громадський бюджет**, від англ. «participate» – брати участь) – демократичний процес дискусії та ухвалення рішень, у якому кожен мешканець населеного пункту вирішує, яким чином витратити частину муніципального (місцевого) бюджету.

Партиципаторний бюджет забезпечує розподіл частини бюджету громади за допомогою комісії, що складається з обраних у результаті жеребкування мешканців громади і посадовців. При цьому члени територіальної громади отримують можливість вирішувати, яким чином буде витрачено певну суму бюджетних коштів.

Партиципаторний бюджет як демократичний процес передбачає надання громадянам (зокрема й тим, які, формально, не мають громадянства) права розподілу частини коштів з міського бюджету або іншого бюджету, який їх стосується.

Основна ідея такого виду бюджету – залучити до обговорення і вирішення проблем територіальної громади самих її мешканців, особливо тих, хто зазвичай через найрізноманітніші причини надає перевагу тому, щоб не контактувати з владою. Фактично – це використання норм прямої демократії, що має на меті поліпшити рівень комунікації між людьми та між громадою і владою. У разі якщо членів громади вдається залучити, то частина рішень, важливих для громади, розпочинає ухвалюватися не лише чиновниками. Можливість уплинути на низку рішень місцевої влади в робочому порядку отримує кожен член територіальної громади.

Громадянська партиципація – це процес, під час якого громадяни отримують можливість впливати на рішення органів публічної влади, а посередньо – можливість здійснювати контроль за їх виконанням, якщо ці рішення безпосередньо або опосередковано стосуються інтересів громадян.

Подібний вид партиципації відрізняється від традиційної участі громадян у виборчому процесі і реалізується за допомогою інших методів. Громадяни, отримуючи можливість брати участь у процесах регулювання на їх ранній стадії, ще більш активно долучаються до процесів безпосередньої реалізації. У той же час методологія партиципаторного бюджетування є формою прямої демократії та визначається як відкритий процес дискусії та ухвалення рішень, у якому кожен мешканець населеного пункту має можливість подати власну пропозицію та шляхом голосування вирішити, яким чином витратити частину місцевого бюджету.

Новий для України інструмент партиципаторного бюджетування застосовується в світовій практиці досить давно. Нині вже понад 1500 міст на всіх континентах Землі запроваджують механізми «партиципаторного бюджету» або «бюджету участі». У цілому в Латинській Америці, Європі, США та Китаї така практика охоплює понад 250 міст. Цей підхід зародився в Бразилії і згодом його було обґрунтовано Р. Аберсом, Ж. Байокі, Б. Вамплером та ін. У невеличкому

бразильському муніципалітеті Порту-Алегрі у 80-х роках ХХ століття сформувалися міські асамблеї, що вирішували поширені проблеми бразильських муніципалітетів, пов'язані з освітою та охороною здоров'я. Адміністрація надавала містянам можливість вирішувати, як розподілити частину коштів міського бюджету. Нині, після тридцяти років успішної практики, мешканці Порту-Алегрі розподіляють уже до 20 відсотків від міського бюджету.

У Європі подібні проекти з'явилися трохи пізніше – у 90-х роках минулого століття. На початок ХХІ століття ця практика набула поширення в кількох європейських країнах – найбільш активно проекти запроваджували Німеччина та Іспанія. Різноманіття форм залучення мешканців і міст, що використовують таку практику, досить значне – мешканці розподіляють гроші як у достатньо великих містах типу Сивільї з населенням понад 700 тисяч осіб, так і в цілком малих, де мешкає не більше 30 тисяч жителів.

У Республіці Польща кілька років ще тому мало хто вірив, що мешканцям польських міст буде дозволено ухвалювати рішення про розподіл міських коштів шляхом прямого голосування. Партиципаторне бюджетування було запроваджено в цій державі лише 2011 року. Водночас вже сьогодні, майже в ста містах Польщі, у тому числі і у Варшаві – столиці держави, у різних формах реалізують цей принцип участі мешканців у міському бюджетуванні, кожен громадянин може подати свої пропозиції, а потім взяти участь у голосуванні щодо виділення коштів з бюджету міста. Без сумніву, це революція. Усе більше і більше людей розуміють, що не тільки політики, але й самі жителі, здатні ухвалювати раціональні рішення щодо життя та розвитку міста.

Нині така форма участі мешканців в управлінні містом, як бюджет участі використовується і в США. Наприклад, у Нью-Йорку депутати вирішили надати жителям можливість самим визначити, яким чином буде витрачено частину бюджетних коштів кількох муніципальних районів. Як наслідок, мешканці Бронкса, Брукліна та Квінса вже кілька років поспіль щороку збираються разом і визначають, яку проблему їм найважливіше

всього вирішити цього року – поставити камери стеження, відремонтувати дороги чи побудувати нові спортивні майданчики.

У той же час в Україні експериментальне впровадження бюджету участі розпочалося лише з середини 2015 року в м.м. Чернігові, Черкасах та Полтаві в межах реалізації Проекту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», запровадженого Польсько-українською фундацією співпраці ПАУС.

Проект ставить за мету підвищення рівня залучення мешканців Чернігова, Черкас та Полтави до процесу ухвалення рішень щодо розвитку міст та поліпшення діалогу між місцевою владою і громадськістю шляхом співпраці в плануванні та імплементації партиципаторних бюджетів.

Названим Проектом передбачається, що: посадовці міської влади отримають детальну інформацію про концепцію бюджетів участі та переваги її запровадження; представники громадських організацій отримають практичні навички модерування зустрічей з громадянами та впровадження соціальної діагностики партиципаторного бюджетування; учасники проекту, упродовж навчального візиту до Польщі, вивчать досвід міст, що використовують практику партиципаторного бюджетування; міжсекторальна команда координуватиме процес зворотного зв'язку з громадою, аналізу пропозицій, їх пріоритетності, відбору та подання до міської влади; обрані містянами заявки буде включено до місцевого бюджету.

Розглянемо хід запровадження партиципаторного бюджетування в місті Полтава. Жителі міста, за віком старші 16 років, створюють проект, який може стосуватися всього міста або одного з трьох районів чи торкатися проблем певної суспільної групи. Тематика проектів може бути дуже різноманітною: благоустрій громадського простору, ремонт вулиць, велоінфраструктура, дитячі, спортивні майданчики, проведення фестивалів, конкурсів, вирішення соціально значущих питань тощо.

Оформивши документ відповідним чином, автор має зібрати 15 підписів на його підтримку і надіслати до міської ради поштою та на E-mail у вигляді відсканованого оригіналу документа.

Вимоги до проекту такі:

- реалізація в межах одного календарного року;
- компетенція органів місцевого самоврядування;
- відповідність чинному законодавству України;
- здійснення на землях, що належать на праві комунальної власності територіальній громаді м. Полтава;
- відповідність затвердженій містобудівній документації;
- реалізація на засадах публічності;
- не обмежуватися лише виконанням проектною документації;
- не носити фрагментарний характер;
- не суперечити чинним програмам міста;
- не перевищувати витрати на утримання до вартості реалізації.

До пропозиції проекту обов'язково додається вартість її реалізації, відповідно до міського цінника (міський цінник – перелік товарів, робіт, послуг, потрібних для реалізації проектів із зазначенням ціни за одиницю), що затверджуватиметься рішенням сесії міської ради не пізніше ніж за 30 календарних днів до початку подання пропозицій проектів.

Хто і як визначає проекти до реалізації?

Проводиться формальна перевірка проекту та детальна верифікація членами Експертної групи, що визначає можливість включення проекту до бланка для голосування. Обиратимуть найкращі проекти громадяни міста шляхом голосування. Кожен житель може підтримати не більше однієї пропозиції загальноміського та трьох пропозицій районного характеру. Голосування проводитиметься в електронному вигляді на сайті міської ради та в пунктах для голосування.

Рекомендованими до реалізації вважатимуться ті проекти, що набрали найбільшу кількість балів за рейтинговою системою.

За попередніми розрахунками партиципаторний бюджет м. Полтава на 2017 рік складатиме не менше 0,1% від загального обсягу міського бюджету (для порівняння – 20% – у бразильському місті Порту-Алегрі, що більше ніж у Полтаві в 200 разів!). На загальноміські та районні проекти виділяється по 50% від загального обсягу бюджету участі. 30% від суми коштів, виділеної на райони, становить базову та розподіляється рівномірно між трьома районами, 70% від суми коштів, виділеної на районні проекти, розподіляється відповідно до загальної площі району та кількості жителів району.

Наразі триває робота над розробкою відповідної міської цільової програми, яка визначатиме терміни проведення та фінансування етапів, над промоційною кампанією бюджету участі, підготовкою графіка проведення зустрічей, міського цінника та до етапу безпосереднього подання проектів.

Як видно, партиципаторне бюджетування стало відповіддю суспільства на такі явища, як політичний та олігархічний лобізм, соціальне виключення та корупція. Найбільшого поширення воно набуло в країнах, що розвиваються, для яких ці явища найбільш характерні.

Партиципаторне бюджетування є демонстрацією прямого демократичного підходу до бюджетування і створює можливості громадянам бути більш поінформованими щодо бюджетного процесу, брати безпосередню участь у ньому і впливати на рішення щодо розподілу бюджетних ресурсів. Цей вид бюджетування забезпечує також більшу прозорість бюджетного процесу і підвищує відповідальність службовців за виконання бюджету.

У представників груп меншості з'являється краща можливість бути почутими і впливати на життєво важливі для них рішення.

Водночас головним недоліком партиципаторного бюджетування є підвищення ризику прихованого домінування в цьому процесі представницьких груп, що захищають інтереси

вузького кола зацікавлених осіб (правлячої еліти, олігархів, окремих політичних партій, громадських організацій тощо).

Отже, метою впровадження партиципаторного бюджетування є:

- налагодження системного діалогу між органами місцевого самоврядування і громадськістю;
- підвищення рівня залучення мешканців територіальної громади до процесу ухвалення рішень щодо розвитку території;
- вирішення нагальних проблем життєдіяльності територіальної громади.

Механізм впровадження партиципаторного бюджетування дозволить:

- 1) членам територіальної громади брати безпосередню участь у розподілі частини міського бюджету, спільно визначаючи пріоритети розвитку території;
- 2) представникам громадських організацій та органів місцевого самоврядування отримати практичні навички модерування зустрічей з громадянами та впровадження соціальної діагностики партиципаторного бюджетування;
- 3) посадовим особам структурних підрозділів виконавчого комітету/виконавчих органів міських (сільських, селищних) рад, рад об'єднаних територіальних громад отримати детальну інформацію щодо концепції партиципаторного бюджетування та переваг її запровадження.

Процес впровадження партиципаторного бюджетування включає:

- функціонування робочої групи з числа представників громадськості та представників органів місцевого самоврядування для започаткування та впровадження процесу партиципаторного бюджетування;
- процес соціальної мобілізації та основні організаційні навички, що застосовуються для модерування зустрічей з

громадянами, упровадження соціальної діагностики відповідно до стандартів проведення консультації;

-вивчення провідного зарубіжного досвіду спільної роботи громадських активістів та місцевої влади у підготовці бюджетів;

-популяризацію ідеї партиципаторного бюджетування шляхом активного залучення мас-медіа та через соціальні мережі;

- проведення глибокого дослідження проблем та потреб громад шляхом обговорення на спеціальних зустрічах та форумах з використанням інтерактивних форм обговорення впровадження процесу партиципаторного бюджетування;

- визначення напрямків використання місцевих коштів партиципаторного бюджету, підготовка заявок для фінансування відповідно до потреб мешканців територіальної громади;

- презентацію заявок за ієрархією, розроблення критеріїв оцінювання, відбір пропозицій;

- збір пріоритетних заявок у єдину бюджетну пропозицію, затвердження місцевих бюджетів.

Водночас запровадження інструментарію партиципаторного бюджетування в територіальній громаді гальмується певними викликами:

- інституційна та «низова» громадянська активність;
- ступенем доступності та відкритості обраних проєктів;
- наявність довгострокових нереалізованих проєктів;
- надійність підрахунку голосів; процедури, до перебігу яких складно внести зміни;

- уключення партиципаторного бюджетування як складової загального процесу управління муніципалітетом – він повинен узгоджуватися з іншими діями та заходами;

- відповідна освіта всіх учасників процесу: як мешканців, так і посадових осіб місцевого самоврядування.

Загалом партиципаторне бюджетування при правильній реалізації підносить демократичне врядування в державі на якісно новий рівень.

Отже, позитивними сторонами запровадження механізму «партICIPаторного бюджету» є:

- 1) поліпшення інформування населення щодо планів та намірів органів місцевого самоврядування;
- 2) раціоналізація заходів та дій: більш чітке визначення пріоритетів можливість використання нових рішень, запропонованих мешканцями;
- 3) зростання рівня задоволення діями органів місцевого самоврядування: громадяни краще поінформовані і відчують себе партнерами;
- 4) зростання рівня довіри мешканців до органів влади;
- 5) уникнення соціальних конфліктів: можливість швидко отримувати інформацію щодо проблем, що з'являються та їх конструктивно вирішувати;
- 6) у процесі реалізації консультаційних проектів можуть з'явитися нові громадські лідери;
- 7) підвищення громадянської освіти: отримання громадянами нових компетенцій, пов'язаних з участю в громадському житті.

Проте, постає питання: чи можливо в сучасних умовах запровадити партICIPаторне бюджетування в нашій країні, оскільки, як відомо, переважна більшість наших громадян переконана, що на публічну політику вплинути практично неможливо.

Окрім того, отримати будь-яку виразну інформацію про бюджетний процес чи задати чиновникам запитання, що цікавлять наших містян, досить непросто. Це вимагає чималих зусиль, оскільки спеціально відведених для цього каналів і довідкових служб, якими міг би скористатися зацікавлений громадянин, нині практично немає.

Укази Президента і постанови Уряду країни, як правило, далекі від буденного життя пересічного українця. Рішення ж органів місцевого самоврядування, навпаки, мають значний вплив саме на повсякденне життя. Обслуговування дитячих садків і шкіл, територій загального користування, ЖКГ, благоустрій простору, у

якому ми проживаємо – усе це належить до компетенції місцевого самоврядування.

Зважаючи на досвід країн, у яких партиципаторне бюджетування давно й успішно практикується для того, щоб мешканці були зацікавлені в діалозі з владою, та власний перший український досвід, слід надати членам територіальної громади дві речі: доступ до інформації і доступ до грошей.

Доступ до інформації в Україні, про що вже йшлося раніше, практично забезпечено. Він гарантується Законом України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» та Законом України від 11 лютого 2015 року № 183-VIII «Про відкритість використання публічних коштів», що набув чинності з 06 вересня 2015 року.

Нові можливості щодо забезпечення прозорості бюджету надасть і запровадження Концепції створення інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року №92-р (детально аналізується далі – авт.).

Органи місцевого самоврядування трьох міст України, що використовують у ході пілотного проекту чи використовуватимуть у майбутньому (після можливого законодавчого закріплення застосування такого роду бюджету) партиципаторне бюджетування, надаватимуть громадянам відповідну інформацію про міський бюджет та виділятимуть суму грошей, котру розподілятимуть містяни. Як наслідок, мешканці міста отримають реальну можливість впливати на життя міського співтовариства, а влада – містян, котрі розуміють особливості її роботи і готових по мірі своїх сил сприяти їй і пропонувати нові ідеї.

Одним з позитивів застосування цього інструменту є підвищення відповідальності за свою діяльність і жителів, і місцевої влади, коли вони довірять діям один одного та чітко будуть знати свої повноваження. Зняття прикриття таємничості з бюджетного процесу має супроводжуватися поліпшенням загального розуміння громадянами бюджетних питань, здатності

їх до аналізу вартості впроваджуваних їх ідей, а відтак – і усвідомлення співучасті в житті територіальної громади.

9. Система «Прозорий бюджет» – інформаційний ресурс, що забезпечує доступ до нормативної, статистичної та аналітичної інформації у сфері управління публічними коштами.

10. Програмно-цільовий метод. Бюджетний кодекс України в статті 20 закріпив, що «програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів за всіх стадіях бюджетного процесу». Кодексом визначено дальший розвиток програмно-цільового методу бюджетування та порядок застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного і місцевих бюджетів.

Програмно-цільовий метод є інструментом, що забезпечує: планування бюджету на середньострокову перспективу; перехід від утримання бюджетних установ до надання населенню високої якості послуг; оптимальне використання бюджетних коштів, досягнення в результаті значного економічного і соціального ефекту; підвищення обізнаності громадськості про ефективність витрачання коштів бюджету територіальної громади та гарантованих соціальних послуг.

Особливістю програмно-цільового методу формування бюджетів є впровадження нового механізму управління видатками бюджету, суть якого полягає в тому, що вкладені фінансові ресурси мають працювати на кінцевий результат. Ефективне запровадження цього методу передбачає наявність системи фінансового контролю, звітності та аудиту. Обов'язковим елементом постає побудова системи моніторингу та оцінки виконання програм.

Базовими компонентами методології програмно-цільового методу, що забезпечують його найбільш ефективно впровадження, є:

- якісне стратегічне планування соціально-економічної діяльності органу місцевого самоврядування;
- середньострокове планування бюджету;
- система моніторингу та оцінки виконання програм;
- залучення громадськості до ухвалення бюджетних рішень шляхом збільшення ступеня прозорості інформації про бюджет.

Водночас в умовах сьогодення на шляху до запровадження програмно-цільового методу в Україні існує низка проблем, зокрема:

- відсутність реальних стратегій розвитку регіонів;
- недостатній рівень децентралізації повноважень місцевим органам влади;
- відсутність затверджених соціальних стандартів і нормативів;
- відсутність чітких критеріїв розрахунку загальних видатків на делеговані функції;
- незбалансованість обсягу наданих повноважень та функцій з державного рівня на місцевий з наданими ресурсами для виконання цих рішень;
- відсутність методики планування та встановлення довготермінових планів;
- відсутність показників результативності виконання програм.

Крім того, нині неможливо повною мірою запровадити програмно-цільовий метод бюджетування на місцевому рівні через неготовність до кардинальних змін механізмів трьох ключових підсистем публічного управління. Ідеться *про чинники перешкодження програмно-цільовому нововведенню, що виявляються в недосконалості таких механізмів:*

- 1) державного фінансового контролю внаслідок відсутності дієвих інструментів контролю, оскільки перехід на програмно-

цільове бюджетування неминуче викличе спокусу управлінців штучно завищувати, «надувати» результативні індикатори;

2) соціального захисту населення внаслідок відсутності інструментів його соціальної захищеності, оскільки неминуча оптимізація мережі бюджетних установ вивільнить частину їх працівників, що зумовить соціальний опір;

3) зайнятості населення внаслідок невідповідності сегментів ринку для розміщення вивільнених працівників.

Отже, нова модель взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами нарівні із запровадженням програмно-цільового методу бюджетування, скерованого на ефективність використання бюджетних коштів, ставить перед представниками органів місцевого самоврядування завдання розібратись у теоретичних та практичних новаціях законодавства щодо формування та виконання місцевих бюджетів, їх казначейського обслуговування, здійснення фінансового контролю, запровадження державно-приватного партнерства в умовах бюджетної децентралізації бюджетного процесу.

11 лютого 2016 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням №92-р схвалив **Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»**.

Метою Концепції є створення системи, що надасть доступ громадянам до інформації про публічні кошти на всіх стадіях планування та використання, забезпечить актуальність, достовірність та унікальність інформації, комфортність використання аналітичних даних, простоту та зрозумілість поданої інформації, логічність та продуманість, можливість порівняння динаміки, можливість зворотного зв'язку та експертного обговорення.

Основними пріоритетами є: забезпечення громадян України інструментами контролю та доступу до інформації з управління публічними коштами; забезпечення керівництва та

спеціалістів різних рівнів Мінфіну, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, що беруть участь в управлінні публічними коштами, інтегрованою інформаційно-аналітичною системою ухвалення управлінських рішень.

Важливими завданнями системи є:

- задоволення прав громадськості на отримання інформації про використання публічних коштів;
- забезпечення громадян України інструментами контролю та доступу до інформації про: проходження бюджетних процесів / процедур, організаційно-функціональну структуру / відповідальні державні органи, базу даних формування / використання публічних коштів;
- забезпечення вдосконалення процесів управління публічними коштами;
- створення умов для прозорого діалогу влади з громадськістю в ході управління публічними коштами, у тому числі в межах бюджетного процесу;
- створення умов для залучення громадян та інститутів громадянського суспільства до процесу контролю ефективності та цільового використання публічних коштів;
- представлення інформації про державний та місцеві бюджети з метою забезпечення розуміння громадськістю планів щодо доходів та витрат бюджету для досягнення встановлених цілей;
- сприяння створенню системи ключових показників ефективності та забезпечення проведення регулярного огляду та здійснення контролю за їх виконанням;
- скорочення часу опрацювання заяв і запитів громадян;
- створення інструменту моделювання, прогнозування ситуацій у сфері управління

фінансами, перевірки ефективності ухвалення управлінських рішень;

- автоматизація процесів формування звітності та сприяння ухваленню управлінських рішень;

- надання можливості гнучкої візуалізації;

- актуалізація системи управління ризиками та ліквідністю;

- створення «службових кабінетів», що дадуть можливість власникам «кабінетів» на єдиному веб-порталі використання публічних коштів через концепцію єдиного «службового кабінету» брати участь у процесах формування, використання та контролю бюджетів, публічних закупівель, надання звітності, оприлюднення публічної інформації;

- надання єдиних стандартів системи «Прозорий бюджет» для управління публічними коштами на всіх рівнях;

- забезпечення стандартизації інтеграційних процесів та аналітичних параметрів між учасниками системи управління публічними коштами;

- інтеграція основних макроекономічних показників України та інших держав, їх динаміки, рейтингів прозорості, експертних оцінок до аналітичних оглядів та звітів системи «Прозорий бюджет»;

- створення системи єдиного глосарію та забезпечення користувачів системи «Прозорий бюджет» навчальними матеріалами з основ управління публічними коштами;

- розроблення плану заходів щодо реалізації Концепції.

Плановий строк реалізації Концепції становить три роки з моменту її затвердження (2016–2018 рр.). Строк реалі-

зації, тестування та введення в експлуатацію визначено в плані заходів щодо реалізації Концепції та деталізовано в технічному завданні.

Відповідно до Концепції реалізація принципів ефективності та результативності, публічності та прозорості передбачає наявність дієвої системи ключових показників ефективності та інструментів інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням.

Зазначене забезпечується шляхом публікації документів та інформації, пов'язаних із складанням бюджету, його затвердженням, виконанням та показниками ефективності управління.

Ініціатива Кабінету Міністрів України «Прозорий бюджет» передбачає впровадження кращих міжнародних рекомендацій Світового банку, Міжнародного валютного фонду та Міжнародного бюджетного партнерства (ІБР). Розроблення Концепції викликане прагненнями українського суспільства підвищити прозорість використання публічних коштів, закликами міжнародної спільноти до урядів держав світу зробити доступною інформацію про них для своїх громадян.

Система «Прозорий бюджет» покликана, з одного боку, підвищити ефективність управління бюджетом, а з іншого – підвищити ступінь підзвітності Уряду громадянам.

Проблема прозорості дій влади на будь-якому рівні сьогодні особливо актуальна, оскільки прозорість – основна умова відкритості рішень владних структур. На цей час існує потреба у впровадженні норми щодо участі громадськості в бюджетному процесі та забезпечення сучасною інформаційно-аналітичною підтримкою роботи Мінфіну, Державної фіскальної служби, Державної казначейської служби.

Розв'язати проблему прозорості управління публічними коштами у системі «Прозорий бюджет» ***передбачається таким шляхом і способами:***

- створення підсистеми інформаційно-аналітичного забезпечення, метою якої є нагромадження, оброблення та зіставлення даних щодо управління публічними коштами;
- відкриття публічної частини, що призначена для публікації на порталі «Використання публічних коштів» та «Прозорий бюджет» (далі – портал). Портал – офіційний сайт в Інтернеті, за допомогою якого реалізуються принципи відкритості та доступності для громадян інформації про використання публічних коштів та управління публічними коштами.

Створення системи “Прозорий бюджет” здійснюється на таких принципах:

- *централізація.* Система створюється в централізованій архітектурі, яка передбачає, що зберігання та оброблення інформації виконується в єдиному центрі оброблення даних, що забезпечує повний цикл функціонального оброблення інформації, – від отримання запиту до формування кінцевого результату;
- *централізована система оброблення та маршрутизації інформаційних запитів.* Постачальниками даних системи є державні установи, державні реєстри даних, система проведення електронних тендерів тощо;
- *масштабованість.* Забезпечується готовність технічної інфраструктури до розвитку системи «Прозорий бюджет» у частині розширення функціональності, збільшення числа користувачів, які обслуговуються, підвищення якості сервісів, що надаються;

- *уніфікація інтерфейсів*. Усі види взаємодії із системою та її компонентами реалізуються на основі єдиних уніфікованих стандартів. Під час побудови інтерфейсу користувача системи повинні бути застосовані єдині правила та стандарти з урахуванням сучасних вимог до зручності інтерфейсу користувача;

- *відкритість для взаємодії*. У системі реалізуються та підтримуються інтерфейси для взаємодії з іншими (зовнішніми) системами, що засновані на відкритих промислових стандартах міжсистемної взаємодії.

Цільовою аудиторією системи “Прозорий бюджет” (з визначенням ролей, повноважень, рівнів доступу) є:

- громадяни, які не є фахівцями у сфері державних фінансів;

- інститути громадянського суспільства (громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, асоціації, організації роботодавців та їх об'єднання, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації, інші непідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства);

- органи державної влади, керівництво та фахівці структурних підрозділів Мінфіну, інших державних органів та органів місцевого самоврядування;

- контролюючі органи;

- експерти у фінансовій галузі;

- засоби масової інформації;

- аудитори та рейтингові агентства;

- бізнес;

- портали відкритих даних;

- міжнародні організації з питань відкритості даних та відкритого уряду.

Створення системи “Прозорий бюджет” забезпечить підвищення:

- бюджетної грамотності, обізнаності громадян про бюджетний процес;
- відкритості процесів підготовки, ухвалення та виконання бюджету;
- доступності, якості та оперативності інформування громадськості про публічні кошти;
- ефективності використання публічних коштів;
- рейтингу України за Індексом відкритості бюджету Міжнародного бюджетного партнерства, зокрема щодо показника участі громадськості в бюджетному процесі;
- інвестиційної привабливості держави за рахунок більш відкритої політики Уряду;
- створення умов для громадського обговорення, реалізації права громадян на інформацію та участь у процесі ухвалення рішень;
- посилення контролю громадськості за складенням, виконанням і звітуванням про публічні кошти;
- зменшення вірогідності зловживань та вчинення корупційних дій на всіх етапах планування та використання публічних коштів.

РОЗДІЛ X

**КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ КОШТІВ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ**

Оцінка фінансового стану адміністративно-територіальної одиниці

Внутрішній контроль

Зовнішній контроль

Оцінка фінансового стану адміністративно-територіальної одиниці

Одним із найважливіших чинників успішного управління бюджетними ресурсами є здійснення загальної оцінки фінансового стану місцевого бюджету, що за своїм змістом відбиває підсумки фінансової діяльності виконавчих органів влади. Оцінка фінансового стану бюджету є неодмінним елементом бюджетного процесу на його завершальній стадії при підбитті підсумків виконання бюджету.

Результати діяльності з управління бюджетними ресурсами цікавлять не лише представників органів влади, а й місцеве населення, платників податків та інвесторів, оскільки така оцінка є індикатором розвитку місцевого бюджету.

У ході оцінки фінансового стану бюджету здійснюється аналіз бюджетних зобов'язань та вивчається структура його активів і пасивів на поточну дату. Знання показників поточного та попереднього стану бюджету дозволить здійснити загальну оцінку перспектив розвитку території, виявити його потенційну фінансову спроможність та можливі фінансові ризики.

Оцінка фінансового стану бюджету потрібна для:

- виявлення змін у показниках фінансової звітності;
- виявлення чинників, що вплинули на ці показники;
- аналізу кількісних і якісних змін фінансового стану;
- виявлення тенденцій у змінах фінансового стану.

Для проведення оцінки фінансового стану використовуються певні методи та інструментарій. Найпоширенішим є метод зіставлення, коли *фінансові показники на кінець періоду* порівнюються з показниками на початок або з плановими. При використанні цього методу показники слід уточнити з урахуванням інфляційних процесів та їх структурної однорідності. Фактичні показники можна порівнювати з прогнозними або очікуваними показниками для виявлення відхилень від прогнозу.

Інший метод – групування, коли показники групуються для проведення аналітичних розрахунків, з'ясування тенденцій та їх взаємозв'язку. При застосуванні цього методу визначаються такі показники: частка виду доходів або видатків бюджету в загальному обсязі бюджету, частка міжбюджетних трансфертів у доходній частині бюджету, співвідношення показників бюджету між загальним та спеціальним фондами.

Окрім того, як інструментарій проведення оцінки фінансового стану можуть використовуватися *фінансові коефіцієнти* – відносні показники, що віддзеркалюють співвідношення абсолютних фінансових показників. Фінансові коефіцієнти використовуються для зіставлення показників конкретного місцевого бюджету з відповідними середніми показниками інших місцевих бюджетів із порівнянною чисельністю населення (або за так званими стратами).

Таким чином, оцінка фінансового стану місцевого бюджету є основою для кращого розуміння поточної фінансової ситуації, показником уміння ефективно управляти бюджетними ресурсами та індикатором інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів або кредиторів.

Попередній контроль – здійснюється на стадії складання, розгляду та затвердження бюджету і сприяє досягненню узгодженості в бюджетному процесі річних і стратегічних завдань, визначенню пріоритетних бюджетних програм та

напрямок діяльності органів місцевого самоврядування. В умовах обмеженого обсягу бюджетних ресурсів такий контроль має сприяти встановленню ефективного і раціонального способу надання суспільних послуг та споживання бюджетних коштів.

Поточний контроль – здійснюється в процесі виконання бюджетів та кошторисів бюджетних установ і покликаний регулювати:

- економічність на базі первинних документів, оперативно попереджаючи про збитки;
- ефективність на базі даних бухгалтерського обліку, реагуючи на ефективність господарської діяльності;
- відповідність дотримання встановлених норм та пріоритетів політики;
- дотримання фінансової дисципліни.

Подальший контроль – здійснюється після складання звітності про виконання бюджетів і звітності про виконання кошторисів бюджетних установ у ході аудиту та проведення загальної бюджетної оцінки фінансового стану місцевого бюджету.

Метою цього контролю є виявлення:

- порушень бюджетного законодавства, дотримання встановлених пріоритетів;
- законності проведених операцій;
- достовірності звітності;
- зловживань та заходів щодо усунення порушень;
- потреби притягнення винних до відповідальності.

Основні стадії здійснення бюджетного контролю

Стадії контролю	Повноваження у сфері контролю за видатками	Основні методи контролю
Попередній	Контроль за відповідністю бюджетної політики національним інтересам, а не інтересам політичної кон'юнктури; реальність цілей бюджетної політики та створення умов для їх досягнення; економічна оцінка доцільності та ефективності показників бюджетних програм, їх відповідність державним пріоритетам; аналіз попередніх періодів, рекомендації та виявлення резервів; контроль за встановленими нормами соціального забезпечення.	Аналіз, оцінка, обстеження, висновки та рекомендації.
Поточний	Контроль за доведенням бюджетних призначень та затвердженням кошторисів бюджетних установ; контроль на стадії укладання угод та взяття фінансових зобов'язань; контроль при здійсненні платежу з бюджетних рахунків; поточна перевірка ефективності використання бюджетних ресурсів.	Відстеження, аналіз, оцінка, документальна та бухгалтерська перевірка, огляд.
Подальший	Перевірка достовірності звітних даних, балансів та законності здійснених операцій; оцінка дотримання правових норм та встановлених положень; оцінка результатів ефективності бюджетних програм та діяльності уряду; аналіз фактичного споживання та рівень надання бюджетних послуг; контроль ефективності використання державної та комунальної власності	Аудит, комплексні та тематичні перевірки, ревізії, аналіз, загальна бюджетна оцінка.

Внутрішній контроль

Відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу України на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється внутрішній фінансовий контроль, *що має забезпечувати:*

- 1) оцінку управління бюджетними коштами (уключаючи проведення державного фінансового аудиту);
- 2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;
- 3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом ухвалення обґрунтованих управлінських рішень;
- 4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;
- 5) запобігання порушень бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави в процесі управління об'єктами державної власності;
- 6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

Розпорядники бюджетних коштів в особі керівників бюджетних установ організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах.

Внутрішнім контролем є комплекс заходів, що застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності бюджетної установи та її підвідомчих установ.

Внутрішнім аудитом є діяльність підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на вдосконалення системи управління, запобігання фактів незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникнення помилок чи інших недоліків у діяльності

бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю.

Основні засади здійснення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту та порядок утворення підрозділів внутрішнього аудиту визначаються Кабінетом Міністрів України.

Розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за організацію і стан внутрішнього контролю та аудиту як у своїх закладах, так і в підвідомчих установах. Організація ефективної системи внутрішнього контролю за фінансово-господарською діяльністю установи покладається на її керівника.

Зовнішній контроль

Бюджетним кодексом України визначено повноваження органів місцевого самоврядування та органів державної влади щодо здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Повноваження Міністерства фінансів України та місцевих фінансових органів з контролю за дотриманням бюджетного законодавства встановлено статтею 111 Бюджетного кодексу України.

Міністерство фінансів України здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як щодо державного бюджету, так і місцевих бюджетів, якщо інше не передбачено законодавством України.

Міністерство фінансів України в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, визначає основні організаційно-методичні засади та дає оцінку функціонуванню систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту, якщо інше не передбачено законодавством.

Місцеві фінансові органи здійснюють контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів.

Міністерство фінансів України та місцеві фінансові

органи в установленому законодавством порядку одержують від центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, банків та інших фінансових установ усіх форм власності пояснення, матеріали та інформацію з питань, що виникають під час складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів та звітування про їх виконання.

До повноважень Казначейської служби України з контролю за дотриманням бюджетного законодавства (стаття 112 Бюджетного кодексу України) належить здійснення контролю за:

1) веденням бухгалтерського обліку всіх надходжень і витрат державного бюджету та місцевих бюджетів, крім випадку, передбаченого абзацами третім і четвертим частини другої статті 78 Бюджетного кодексу України, складанням та поданням фінансової і бюджетної звітності;

2) бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету;

3) відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів показникам розпису бюджету;

4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі);

5) відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням та відповідним бюджетним асигнуванням.

Державна казначейська служба України в межах своїх повноважень забезпечує організацію та координацію діяльності головних бухгалтерів бюджетних установ та контроль за виконанням ними своїх повноважень шляхом оцінки їх діяльності.

До повноважень органів державної аудиторської служби з контролю за дотриманням бюджетного законодавства відповідно до статті 113 Бюджетного кодексу України належить здійснення контролю за:

1) цільовим та ефективним використанням коштів державного бюджету та місцевих бюджетів (включаючи проведення державного фінансового аудита);

2) цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), одержаних під державні (місцеві) гарантії;

3) достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових бюджетних показників;

4) відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі);

4-1) відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань за енергосервісом затвердженим в установленому порядку умовам закупівлі енергосервісу;

5) веденням бухгалтерського обліку, а також складанням фінансової і бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі), кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету;

б) станом внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в розпорядників бюджетних коштів.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні місцеві ради з контролю за дотриманням бюджетного законодавства здійснюють (стаття 114 Бюджетного кодексу України):

1) контроль за виконанням рішення про місцевий бюджет;

2) інші повноваження, передбачені Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет.

Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних місцевих рад з контролю за дотриманням бюджетного законодавства закріплено нормами статті 115 Бюджетного кодексу України, а саме:

1. Контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, що використовуються в бюджетному процесі, здійснюється:

1) Радою міністрів Автономної Республіки Крим – щодо

бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення та районних бюджетів Автономної Республіки Крим;

2) обласними державними адміністраціями – щодо районних та міських (міст обласного значення) бюджетів і бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

3) міськими державними адміністраціями в містах Києві та Севастополі – щодо районних у цих містах бюджетів;

4) районними державними адміністраціями – щодо міських (міст районного значення), селищних, сільських бюджетів;

5) виконавчими органами міських рад – щодо бюджетів районів у містах, сіл, селищ чи міст районного значення, що входять до складу цих міст.

Місцеві державні адміністрації та виконавчі комітети відповідних рад виконують роль “вищих аудиторських установ” і здійснюють контроль за відповідністю бюджетному законодавству України показників затверджених бюджетів, бюджетного розпису та кошторисів бюджетних установ.

Особливістю операцій з аудиту є їх систематичність – на основі прозорих норм. Попередні системи, які існували в країнах, що розвиваються, та в країнах із перехідною економікою функціонували скоріше як спеціальні “контрольні центри”, що реагують на персональні скарги і не проводять аудиту на систематичній основі.

Чинний Бюджетний кодекс є першим законодавчим актом України, що встановлює засади для існування гармонійної системи державного контролю в бюджетній сфері. На відміну від нормативних документів, що регулюють окремі питання, Бюджетний кодекс України є всеохопним бюджетним Законом, який поєднує і функціонально пов'язує між собою всі стадії бюджетного процесу. Системність цього документа, за означенням, передбачає завдання скласти загальну картину функціонування бюджетної системи, на основі якої – через ухвалення суміжних законодавчих актів – з часом має бути створено оптимальну для України бюджетну модель.

РОЗДІЛ XI

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Види порушень бюджетного законодавства
Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства
Зупинення операцій з бюджетними коштами
Відповідальність за порушення бюджетного законодавства
Контроль за дотриманням бюджетного законодавства в частині міжбюджетних трансфертів
Адміністративна відповідальність за порушення бюджетного законодавства
Відповідальність за порушення права на інформацію
Кримінальна відповідальність за бюджетні правопорушення. Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства

Види порушення бюджетного законодавства

Порушенням бюджетного законодавства відповідно до частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених БКУ чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, унесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, *a саме*:

- 1) включення недостовірних даних до бюджетних запитів;
- 2) порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання;
- 3) визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників;
- 4) планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких Бюджетним кодексом чи законом про Державний бюджет України;
- 5) порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення

про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради);

6) порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та ухвалення закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

7) ухвалення рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог Бюджетного кодексу чи закону про Державний бюджет України (у тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів);

8) порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом;

9) включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Бюджетним кодексом чи законом про Державний бюджет України;

10) зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та у випадках, передбачених абзацами третім і четвертим частини другої статті 78 Бюджетного кодексу України), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету;

11) зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено Бюджетним кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, у тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів;

12) здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Бюджетного кодексу України;

13) ухвалення рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій;

14) розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України;

15) створення позабюджетних фондів, порушення вимог Бюджетного кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів;

16) порушення порядку або термінів подання, розгляду і затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, затвердження в кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями;

16-1) порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо затвердження головними розпорядниками бюджетних коштів порядків використання бюджетних коштів;

17) порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі);

18) порушення встановлених термінів доведення документів про обсяги бюджетних асигнувань до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня або одержувачів бюджетних коштів;

19) порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Державної казначейської служби України;

20) взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, установлених Бюджетним кодексом чи законом про Державний бюджет України;

21) порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, уключаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань;

22) порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;

23) здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів

недостовірної інформації, а також безпідставна відмова в проведенні платежу органами Державної казначейської служби України;

24) нецільове використання бюджетних коштів;

25) порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного ухвалення рішення про місцевий бюджет);

26) надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України та/або встановлених умов кредитування бюджету;

27) здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч Бюджетного кодексу України;

28) здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до Бюджетного кодексу України мають проводитися з іншого бюджету;

29) здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу чи закону про Державний бюджет України;

30) порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету;

31) порушення встановлених вимог щодо застосування бюджетної класифікації;

32) включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;

33) порушення встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;

34) порушення встановлених порядку або термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності неповним обсягом;

35) невідповідність даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку;

36) включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;

37) видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;

38) здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч Бюджетному кодексу чи закону про Державний бюджет України;

39) порушення вимог статті 28 Бюджетного кодексу України щодо оприлюднення та доступності інформації про бюджет;

40) інші випадки порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу.

Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства

1. За порушення бюджетного законодавства до учасників бюджетного процесу можуть застосовуватися такі заходи впливу (стаття 117 Бюджетного кодексу України):

1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів;

2) зупинення операцій з бюджетними коштами – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 1-3, 10, 11, 14-29, 32-36, 38 і 40 частини

першої статті 116 Бюджетного кодексу України, у порядку, установленому статтею 120 Бюджетного кодексу;

3) призупинення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктами 20, 22-29, 38 і 40 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України.

Призупинення бюджетних асигнувань передбачає припинення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк від одного до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) у порядку, установленому Міністерством фінансів України;

4) зменшення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пунктом 24 (щодо розпорядників бюджетних коштів), пунктом 29 та пунктом 38 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України.

Зменшення бюджетних асигнувань передбачає позбавлення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк до завершення поточного бюджетного періоду шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) та в разі потреби з наступним внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України;

5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 24 (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів) частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) зупинення дії рішення про місцевий бюджет – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 7 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України, у порядку, встановленому статтею 122 Бюджетного кодексу України;

7) безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів –

застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене пунктом 28 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України.

Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів передбачає стягнення органами Державної казначейської служби України коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, у тому числі і за рахунок зменшення обсягу трансфертів (базової дотації) місцевим бюджетам на відповідну суму, у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України;

8) інші заходи впливу, що можуть бути визначені законом про Державний бюджет України, – застосовуються за порушення бюджетного законодавства згідно із таким законом.

Застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства (стаття 118 Бюджетного кодексу України)

Попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства може застосовуватися учасниками бюджетного процесу, уповноваженими Бюджетним кодексом України на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Рішення про застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених пунктами 2-5 та 7 частини першої статті 117 Бюджетного кодексу України, ухвалюється Міністерством фінансів України, органами Державної казначейської служби України, органами державної казначейської служби, місцевими фінансовими органами, головними розпорядниками бюджетних коштів у межах установлених їм повноважень на підставі протоколу про порушення бюджетного законодавства або акта ревізії та доданих до них матеріалів. Рішення набирає чинності з дня його підписання.

Форма та порядок складання протоколу про порушення бюджетного законодавства встановлюються Міністерством фінансів України.

Не допускається застосування заходів впливу за порушення

бюджетного законодавства, визначених статтею 117 Бюджетного кодексу України, за раніше виявлені та усунені порушення бюджетного законодавства.

Інформація про результати здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства оприлюднюється органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, якщо інше не передбачено законом.

Нецільовим використанням бюджетних коштів (стаття 119 Бюджетного кодексу України) є їх витрачання на цілі, що не відповідають:

- бюджетним призначенням, установленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);

- напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів;

- бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Зупинення операцій з бюджетними коштами

Зупинення операцій з бюджетними коштами полягає в зупиненні будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунка порушника бюджетного законодавства. Механізм зупинення операцій з бюджетними коштами визначається Кабінетом Міністрів України.

Зупинення операцій з бюджетними коштами можливе на строк до 30 днів у межах поточного бюджетного періоду, якщо інше не передбачено законом.

Відповідальність за порушення бюджетного законодавства

Статтею 121 Бюджетного кодексу України встановлено відповідальність за порушення бюджетного законодавства, а саме:

Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом.

Порушення бюджетного законодавства, вчинене розпорядником чи одержувачем бюджетних коштів, може бути підставою для притягнення до відповідальності згідно із законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь.

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства в частині міжбюджетних трансфертів (стаття 122 Бюджетного кодексу України)

У разі порушення вимог Бюджетного кодексу та закону про Державний бюджет України щодо складання відповідного бюджету в частині міжбюджетних трансфертів Кабінету Міністрів України надається право впродовж місяця від дня набрання чинності рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, обласний бюджет, бюджети міст Києва та Севастополя звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації до запровадження інституту представника Президента України наступного дня після підписання Головою Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради рішення про місцевий бюджет або внесення до нього змін надсилають його Міністерству фінансів України.

У разі порушення вимог щодо складання бюджету згідно із Бюджетним кодексом та законом про Державний бюджет України в частині міжбюджетних трансфертів Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голові обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій надається право впродовж місяця з дня набрання чинності рішенням про районний, міський (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), районний у містах Києві та Севастополі бюджети та бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Районні державні адміністрації до запровадження інституту представника Президента України, виконавчі органи міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення), районних у містах Києві та Севастополі рад, рад об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, наступного дня після підписання керівником відповідної місцевої ради рішення про місцевий бюджет або внесення до нього змін надсилають його Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям.

У разі порушення вимог щодо складання бюджету згідно з Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України чи рішенням районної, міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради про бюджет у частині міжбюджетних трансфертів голові районної державної адміністрації, голові виконавчого органу міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради надається право впродовж місяця з дня набрання чинності рішенням про міський (міст районного значення), сільський, селищний та районний у місті бюджети звернутися до суду з одночасним клопотанням про невідкладне

зупинення дії рішення про відповідний місцевий бюджет до закінчення судового розгляду справи. Виконавчі органи міських міст районного значення, сільської, селищної, районної у місті рад наступного дня після підписання керівником рішення про відповідний бюджет або внесення до нього змін надсилають його районній державній адміністрації чи виконавчому органу міської (міста республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) ради.

4. У разі зупинення рішення про місцевий бюджет витрати місцевого бюджету здійснюються в порядку, визначеному статтею 79 Бюджетного кодексу України.

Відповідальність органів Державної казначейської служби України встановлено статтею 123 Бюджетного кодексу

Органи Державної казначейської служби України несуть відповідальність за:

1) невиконання вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;

2) несвоєчасність подання звітності про виконання бюджетів;

3) здійснення витрат з перевищенням показників, затверджених розписом бюджету;

4) порушення в процесі контролю за бюджетними повноваженнями при зарахуванні надходжень бюджету та здійсненні платежів за бюджетними зобов'язаннями розпорядників бюджетних коштів відповідно до бюджетних асигнувань;

5) недотримання порядку казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів.

2. Керівники органів Державної казначейської служби України несуть персональну відповідальність у разі вчинення ними порушення бюджетного законодавства та невиконання вимог щодо казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів, установлених Бюджетним кодексом України.

Стаття 124. Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства

1. Рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржене в порядку, установленому законом. Рішення може бути оскаржене в органі, що його виніс, або в суді впродовж 10 днів від дня його винесення, якщо інше не передбачено законом.

2. Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства не зупиняє виконання зазначеного рішення.

3. У разі визнання судом рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства повністю чи частково незаконним особою, щодо якої воно було винесено, поновлюються обмежені таким рішенням права.

4. Рішення суду може бути оскаржене в порядку, установленому законом.

Статтею 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за порушення бюджетного законодавства, а саме:

Стаття 164-12. Порушення бюджетного законодавства

Уключення недостовірних даних до бюджетних запитів, що призвело до затвердження необґрунтованих бюджетних призначень або необґрунтованих бюджетних асигнувань; порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати; здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова в проведенні платежу органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів; порушення вимог Бюджетного кодексу України при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний

бюджет України (несвоєчасного ухвалення рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку впродовж року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, установлених Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік; уключення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік; зарахування доходів бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунку (за винятком коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном), а також акумулявання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету; зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України на відповідний рік, бюджету, у тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів; здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог Бюджетного кодексу України; ухвалення рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій; розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України; створення позабюджетних фондів, порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо відкриття позабюджетних

рахунків для розміщення бюджетних коштів; надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог Бюджетного кодексу України та/або встановлених умов кредитування бюджету; здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч Бюджетному кодексу України; порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною третьою цієї статті, вчинені особою, яку впродовж року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до вісімдесяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, що відповідно до Бюджетного кодексу України мають проводитися з іншого бюджету; здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік; нецільове використання бюджетних коштів; видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до вісімдесяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною п'ятою цієї статті, вчинені

особою, яку впродовж року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від вісімдесяти п'яти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за порушення права на інформацію.

Стаття 212-3. Порушення права на інформацію та права на звернення (витяг)

Неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України «Про доступ до публічної інформації», «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, тепlopостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», «Про відкритість використання публічних коштів» та «Про запобігання корупції», –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

<...>

Обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від

шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

<...>

Незаконна відмова в прийнятті та розгляді звернення, інше порушення Закону України «Про звернення громадян», –

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частинами першою-сьомою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин.

Кримінальну відповідальність за бюджетні правопорушення встановлено в статтях 210 та 211 Кримінального кодексу України.

Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням

1. Нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, –

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, –

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти

років або позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. 1. До бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування.

2. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 Кримінального кодексу України вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кримінального кодексу України вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 211. Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

1. Видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, –

карається штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, –

караються позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Крім зазначеного, Кримінальним кодексом України встановлено кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), які є дохідною частиною бюджету.

Стаття 212. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

1. Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що належать до системи оподаткування, запроваджених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, що зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, – карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах, –

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах, –

караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

4. Особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо

вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

5. Діяння, передбачені частинами першою – третьою цієї статті, не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів, інших обов'язкових платежів, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 212-1. Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

1. Умисне ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, –

карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлен-

ням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах, –

караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах, –

караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).

Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум

доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідно до підпункту 10 пункту 9 Прикінцевих та перехідних положень до Бюджетного кодексу України посадові та службові особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування), дії яких завдали шкоди, що відшкодована з бюджету, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно з законом.

У разі встановлення в діях посадової, службової особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування) складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, лише до такої особи може бути пред'явлено вимоги фізичних і юридичних осіб щодо відшкодування упущеної майнової вигоди та моральної шкоди у встановленому порядку.

У разі встановлення в діях посадової, службової особи органів державної влади (органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування) складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили, органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) в установленому законодавством порядку реалізують право зворотної вимоги (регресу) до цієї особи щодо відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інше не встановлено законодавством.

Органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) після виконання рішень суду про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти державного бюджету (місцевих бюджетів), у випадках, визначених цим пунктом, проводять службове розслідування щодо причетних посадових, службових осіб цих органів, якщо рішенням суду не встановлено в діях посадових, службових осіб складу злочину.

За результатами службового розслідування органи державної влади (органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування) та органи Державної казначейської служби України в місячний строк можуть звернутися до суду з позовною заявою про відшкодування збитків, завданих державному бюджету (місцевим бюджетам), з пред'явленням зворотної вимоги (регресу) у розмірі виплаченого відшкодування до посадових, службових осіб цих органів, винних у завданні збитків (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами та відшкодуванням моральної шкоди).

Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства

Рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржене в порядку, установленому законом. Рішення може бути оскаржене в органі, що його виніс, або в суді впродовж 10 днів з дня його винесення, якщо інше не передбачено законом.

Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства не зупиняє виконання зазначеного рішення.

У разі визнання судом рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства повністю чи частково незаконним особою, щодо якої воно було винесено, поновлюються обмежені таким рішенням права.

Рішення суду може бути оскаржено у порядку, встановленому законом.

ГЛОСАРІЙ

Аудит (лат.audit – слухати) – незалежна експертиза фінансової звітності та іншої інформації про господарсько-фінансову діяльність суб'єкта господарювання (органу державної влади чи органу місцевого самоврядування) для з'ясування його реального фінансового стану. При визначенні поняття «аудиту» доцільно враховувати не лише мету і завдання, а й його різновиди. У Міжнародних стандартах і нормах аудиту існують поняття «зовнішній аудит», «внутрішній аудит», «фінансовий аудит» та «управлінський аудит».

Базова дотація – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Бюджет (слово «бюджет» походить від французького bougette, що означає «шкіряний мішок», *проте його (слова) застосування пов'язане з англійською традицією: коли в Палаті громад представляється бюджет правлячої партії, канцлер Скарбниці вносить до зали шкіряний мішок. Цей мішок символізує ресурси держави, що будуть використані для досягнення поставлених нею цілей. Як у Великій Британії, так і в Сполучених Штатах, під бюджетом прийнято розуміти систематизований план витрачання ресурсів*). Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування впродовж бюджетного періоду.

«Бюджет для громадян» – це форма презентації основних бюджетних показників, спрямована на інформування широкого кола громадськості в доступній формі про основні цілі, завдання та пріоритети бюджетної політики, джерела наповнення бюджету, обґрунтування бюджетних витрат, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів.

Бюджет розвитку – доходи і видатки місцевого бюджету, що утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази. Це складова спеціального фонду місцевих бюджетів.

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. До місцевих бюджетів належать бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна програма – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна класифікація – класифікація, що використовується для складання і виконання державного та місцевого бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу в розрізі доходів, організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, кредитування, фінансування боргу, а також для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників. Бюджетна

класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетне асигнування – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження;

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій упродовж бюджетного періоду, згідно з якими потрібно здійснити платежі впродовж цього ж періоду або в майбутньому.

Бюджетне призначення – повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), що має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетний запит – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, який містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди.

Бюджетний період в Україні – один календарний рік, що починається 1 січня кожного року і закінчується 31 грудня того ж року. Неприйняття Верховною Радою України закону про Державний бюджет України до 1 січня не є підставою для встановлення іншого бюджетного періоду.

Бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Бюджетні кошти (кошти бюджету) – належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету.

Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

Бюджетним правопорушенням визнається недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Бюджетування – це процеси та види діяльності, пов'язані з плануванням, складанням, розглядом, запровадженням, моніторингом та оцінкою річного (поточного бюджету) операційного плану, довгострокових операційних планів, відповідних капітальних інвестицій та коротко – (1 рік) і середньострокових (3-5 років) бюджетів. З погляду програмно-цільового методу, це стратегія виконання, управління, а також фіскальна діяльність, пов'язана із діяльністю щодо виконання програми.

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених

до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування;

Витрати бюджету – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

«Відкрита бухгалтерія» – щоденне опублікування в Інтернеті переліку всіх без винятку здійснених за день трансакцій.

Відкритий бюджет – сучасна інформаційна технологія, що допомагає громадянам зрозуміти бюджетну інформацію.

Відомча класифікація – перелік головних розпорядників бюджетних коштів, а також відповідальних виконавців у системі головних розпорядників. Використовується для ведення Державною казначейською службою України та місцевими фінансовими органами реєстру всіх розпорядників бюджетних коштів і дозволяє чітко розподілити відповідальність за виконання програм.

Вільний залишок бюджетних коштів – це перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду. Він використовується на здійснення витрат бюджету згідно із законом про Державний бюджет України та/або змінами до нього (змінами до рішення про місцевий бюджет).

Власні джерела надходжень – надходження, що певні органи місцевого самоврядування отримують шляхом застосування фіскальних інструментів згідно з переданими їм повноваженнями. Відповідно, до них не належать платежі за міжурядовими трансфертами, виділені певному органу влади з державних чи інших установ, так само як спільні чи інші доходи, обсяг та рівень яких визначаються органом влади вищого рівня.

Власні надходження бюджетних установ – кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до статті 22 Бюджетного кодексу України отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Громадські слухання – зустріч членів територіальної громади з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, які належать до відання місцевого самоврядування.

Державна казначейська служба (до 28.03.2011 р. – Державне казначейство України) – центральний орган виконавчої влади України, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Є учасником системи електронних платежів Національного банку України. Діяльність служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України). Казначейство України належить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) – фонд, що утворюється в складі загального фонду державного бюджету в обсязі не менше одного відсотка прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Кошти ДФРР спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та

добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету).

Дотація (від лат. dotatio – дар, пожертва) – доплата з державного бюджету задля збалансування бюджетів нижчих рівнів; різновид субсидії. Дотація – це безвідплатна, безповоротна допомога з бюджету вищого рівня бюджету нижчому, що не має цільового характеру та надається в разі перевищення видатків над доходами.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ).

Економічна класифікація – групування видатків бюджету за економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (заробітна плата і нарахування на неї, придбання виробничих ресурсів та матеріалів, капітальні видатки тощо). За економічною класифікацією видатки поділяються на поточні видатки, капітальні видатки та кредитування за вирахуванням погашення. Склад видатків визначається Міністерством фінансів України.

Є-Data – це офіційний державний інформаційний портал у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів та реалізується ідея «Прозорого бюджету».

Єдиний казначейський рахунок – рахунок, відкритий центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (Державна казначейська служба України), у Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів Національного банку України, на якому консолідуються кошти державного та місцевих бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування та кошти інших клієнтів, які відповідно до законодавства знаходяться на казначейському обслуговуванні.

Загальнодержавні податки та збори – податки та збори, встановлені Податковим кодексом України і які є обов'язковими до сплати на всій території України, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Закон про Державний бюджет України – закон, що затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання впродовж бюджетного періоду. Відповідно до Бюджетного кодексу України закон про Державний бюджет має бути ухвалено Верховною Радою України до 1 грудня року, що передує плановому.

Залишок бюджетних коштів – обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

Збір (плата, внесок) – обов'язків платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників збору, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок учинення на користь таких осіб органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій.

Зведений бюджет – сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного

і соціального розвитку держави. *Зведений бюджет України* включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Кисва та Севастополя. Зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим значення. Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області. Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району. Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ та сіл. Показники бюджетів об'єднань територіальних громад, що створюються згідно із законом, включаються до відповідних зведених бюджетів.

Інвестиційний проект – комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництва, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

Індекс відносної податкоспроможності відповідного бюджету місцевого самоврядування – це коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з середнім показником по зведеному бюджету району в розрахунку на одну людину (на основі даних про фактичне виконання відповідного бюджету місцевого самоврядування за три останні бюджетні періоди з урахуванням положень частини сьомої статті

98 Бюджетного кодексу України) та переглядається в порядку, визначеному частиною восьмою статті 98 БКУ.

Індекс прозорості бюджету – інноваційна методологія, що включає загалом 173 критерії і надає можливість комплексно проаналізувати місцеву соціально-економічну і бюджетну політику на всіх її стадіях та відслідкувати кращі міжнародні й українську практики належного врядування.

International Budget – щорічне міжнародне опитування, що використовує 109 показників для визначення прозорості бюджету. Ці показники використовуються для того, щоб визначити, чи робить центральний уряд доступними для громадськості вісім ключових бюджетних документів і чи є дані цих документів всеохопними та корисними.

Кошторис – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень;

Кредитування бюджету – операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, унаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей Бюджетного кодексу України до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

Майданчики для платного паркування – площа території (землі), що належить на правах власності територіальній громаді

або державі, на якій відповідно до рішення органу місцевого самоврядування здійснюється платне паркування транспортних засобів.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Міжбюджетні трансферти поділяються на 1) базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій); 2) субвенції; 3) реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій); 4) додаткові дотації.

Мінімальний бюджет місцевого самоврядування – розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, що гарантується державою.

Мінімальний рівень соціальних потреб – гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах території України.

Місцеве запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету.

Місцевий бюджет – бюджет, що відповідно до Бюджетного кодексу України містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Місцеві гарантії – гарантії, що надаються за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної міської ради для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України, що належать до комунального сектора економіки, розташовані на відповідній території та здійснюють на цій території реалізацію інвестиційних проектів, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури або впровадження ресурсозбережних технологій.

Місцеві податки та збори – податки та збори, встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

Місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок місцевого запозичення.

Місцевий фінансовий орган – установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей Бюджетного кодексу орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань фінансів віднесено до місцевих фінансових органів. Сільський, селищний, міський (міста районного значення) голова забезпечує виконання функцій місцевого фінансового органу, якщо такий орган не створено згідно із законом.

Надходження бюджету – доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих)

запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів.

Нецільове використання бюджетних коштів – це витрачання коштів бюджету на цілі, що не відповідають: а) бюджетним призначенням, установленим законом про державний бюджет України; б) напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів.

Обласний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Оборотний залишок бюджетних коштів – частина залишку коштів загального фонду відповідного бюджету, що утворюється для покритті тимчасових касових розривів. Відповідно до частини третьої статті 14 Бюджетного кодексу України оборотний залишок бюджетних коштів встановлюється в розмірі не більше двох відсотків планових видатків загального фонду бюджету і затверджується в законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет). На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережений у встановленому розмірі.

Обслуговування державного (місцевого) боргу – операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням державним (місцевим) боргом. До таких операцій не належить погашення державного (місцевого) боргу.

Одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної

установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету;

Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету, – органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів, інших надходжень бюджету.

Орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності – обов’язковий платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою.

Партиципаторний бюджет (бюджет участі, громадський бюджет) – демократичний процес дискусії та ухвалення рішень, у якому кожен мешканець населеного пункту вирішує, яким чином витратити частину муніципального (місцевого) бюджету.

Паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Плата за землю – обов’язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності.

Платіж – виконання бюджетних, боргових, гарантійних чи податкових зобов’язань, що виникли в поточному або попередніх бюджетних періодах.

Погащення державного (місцевого) боргу – операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів.

Податкова система України – сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що справляються в установленому Податковим кодексом України порядку.

Податок – обов’язків, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України.

Порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених Бюджетним кодексом України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, унесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання.

Поточний бюджет – доходи і видатки місцевого бюджету, що утворюються і використовуються для покриття поточних видатків.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку регіону – план дій, що окреслює реалізацію відповідної цілі, потрібної для виконання завдань соціально-економічного та культурного розвитку регіону відповідно до стратегічного курсу органів місцевого самоврядування.

Програмна класифікація видатків та кредитування державного (місцевого) бюджету – класифікація, що використовується в разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Вона формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під

час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Проект бюджету – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) упродовж бюджетного періоду, який є невід’ємною частиною проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет).

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету).

Публічні фінанси – це суспільні відносини, які: 1) пов’язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, розподілу (перерозподілу) і використання публічних фондів коштів та здійснення контролю за цим процесом; 2) регулюються шляхом встановлення владних приписів держави або органів місцевого самоврядування.

Районний бюджет – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання.

Реверсна дотація – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Ревізія (лат. revisio – перегляд) – перевірка фінансово-господарської діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, організацій, установ, їхніх посадових осіб, документів, записів уповноваженими органами з метою контролю за дотриманням законів, правил, інструкцій, достовірності та об'єктивного відбиття в документах справжнього стану, відсутності порушень, наявності фінансової документації.

Резервний фонд бюджету – фонд, що формується для здійснення непередбачених видатків, які не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету (стаття 24 БКУ). Резервний фонд не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду визначається постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року №415 (з наступними змінами).

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету впродовж бюджетного періоду.

Розпис бюджету – документ, у якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації;

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних

асигнувань, узяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом та здійснення витрат бюджету.

Середньострокове бюджетне планування – це визначення розпорядниками бюджетних коштів плану своєї діяльності на середньостроковий період та обсягу потрібних коштів для досягнення цілей у середньостроковій перспективі відповідно до Програми діяльності Уряду. Обов'язковою вимогою середньострокового планування бюджету є відбір відповідних напрямків діяльності і завдань, виходячи з наявних фінансових можливостей. Терміном середньострокового планування, виходячи з умов, що склалися в Україні, доцільно прийняти три наступні за поточним бюджетні роки.

Система «Прозорий бюджет» – інформаційний ресурс, що забезпечує доступ до нормативної, статистичної та аналітичної інформації у сфері управління публічними коштами.

Субвенції – (від лат. *subvenio* «приходжу на допомогу») – це форма грошової допомоги (міжбюджетні трансферти) місцевим бюджетам із державного, що призначена для конкретно визначеної цілі/цілей, у порядку, визначеному органом, який ухвалив рішення про надання субвенції.

Тимчасово вільні кошти єдиного казначейського рахунку та валютних рахунків бюджету – обсяг коштів, що обліковуються на рахунках Державної казначейської служби України, отримані як надходження бюджетів, відволікання яких не призведе до втрати платоспроможності бюджетів (спроможність своєчасно повним обсягом здійснювати платежі та розраховуватися за всіма зобов'язаннями) та виникнення заборгованості впродовж періоду, на який передбачається розміщення таких коштів на депозитах або шляхом придбання державних цінних паперів і спрямування на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів та Пенсійного фонду України з дальшим їх поверненням до кінця поточного бюджетного періоду.

Трансферти – це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Управління бюджетними коштами – сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, що спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

Управління державним (місцевим) боргом – сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням державного (місцевого) боргу, інших правочинів з державним (місцевим) боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження;

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів;

Фінансування бюджету – надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, що використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

З М І С Т

Передмова	3
Розділ I. Бюджет і бюджетний устрій в Україні. Процедура формування державного бюджету	8
Розділ II. Засади бюджетної політики на місцевому рівні	16
Розділ III. Складання, розгляд та затвердження місцевих бюджетів на основі положень Бюджетного кодексу України (бюджетне планування)	20
Розділ IV. Склад місцевих бюджетів. Бюджетна класифікація	33
Розділ V. Шляхи наповнення дохідної частини місцевого бюджету. Місцеві податки і збори	70
Розділ VI. Видаткова частина місцевого бюджету	106
Розділ VII. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі	121

Розділ VIII.

Виконання місцевих бюджетів на основі
положень Бюджетного кодексу України137

Розділ IX.

Публічність та прозорість використання
бюджетних коштів155

Розділ X.

Контроль за використанням коштів
місцевих бюджетів183

Розділ XI.

Відповідальність за порушення
бюджетного законодавства192

Глосарій214

ДЛЯ НОТАТОК

Konrad
Adenauer
Stiftung

Konrad
Adenauer
Stiftung

ДЛЯ НОТАТОК

Konrad
Adenauer
Stiftung

Konrad
Adenauer
Stiftung

ДЛЯ НОТАТОК

Konrad
Adenauer
Stiftung

